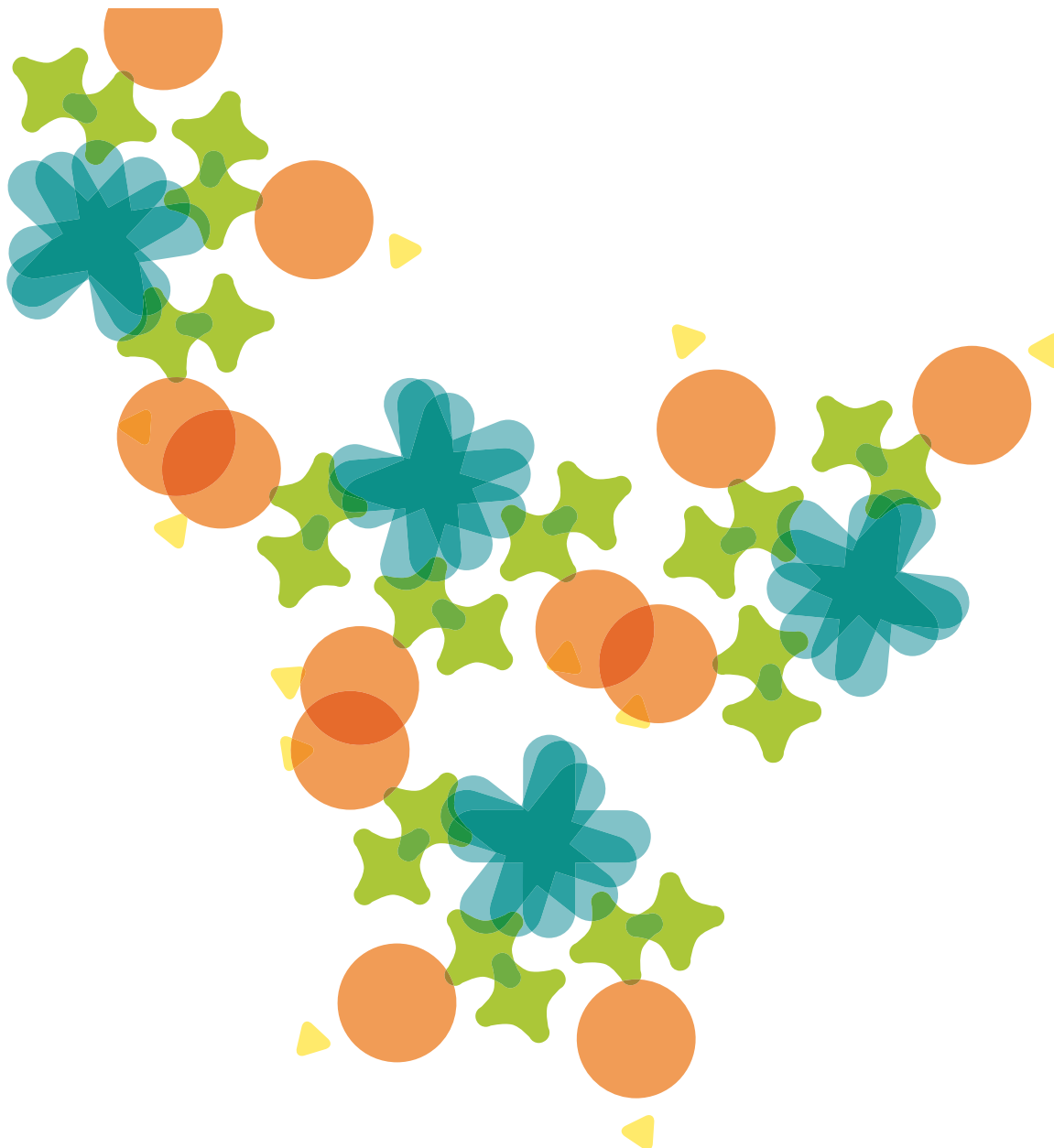

Katso
Kaleidoskooppiin

Katso Kaleidoskooppiin

– ideoita yrittäjyyskasvatukseen

Ilona Kokko

KATSO KALEIDOSKOOPPIIN
– ideoita yrittäjyyskasvatukseen

KIRJOITTANUT JA Ilona Kokko
TOIMITTANUT

TYÖRYHMÄ Kari Elo, Yksityisyrittäjien Säätiö
Pekka Iivonen, Opetushallitus
Minna Riikka Järvinen, Kerhokeskus - koulutyön tuki ry
Tiina Karhuvirta, Kerhokeskus - koulutyön tuki ry
Marjo Kenttälä, Kerhokeskus - koulutyön tuki ry
Veli-Matti Lamppu, Suomen Yrittäjät ry
Annika Lindblom, Finlands Svenska Lärarförbund FSL rf
Hannele Louekoski, Opetushallitus
Turo Numminen, Nuori Yrittäjyys ry
Jussi Pihkala, opetusministeriö
Virpi Skippari-Vilminko, Suomen 4H-liitto ry

GRAAFINEN SUUNNITTELU, Anna Mattsson
KUVITUKSET JA TAITTO

RAHOITTAJA Yksityisyrittäjien Säätiö

TUOTTAJA Kerhokeskus - koulutyön tuki ry

ISBN 978-952-9759-79-8

PAINOPIIKKA Vammalan Kirjapaino Oy, Vammala 2007.

Kopiointi sallittu opetuskäyttöön.

Sisällys

Avoin polunpää 7

Osa I: Yrittäjyyskasvatus 9

- 1 Lukijalle 10
- 2 Yrittäjyyskasvatuksen tavoitteet 11
 - 2.1 Yrittäjyys ja yrittäjyyskasvatus 12
 - 2.2 Osallistuva kansalaisuus ja yrittäjyys 13
 - 2.3 Sisäistä, ulkoista ja omaehtoista yrittäjyyttä 13
- 3 Yrittäjyyskasvatukselliset käytännöt 15
 - 3.1 Projektit ja yhteistyö paikallisten toimijoiden kanssa 17
- 4 Yritteliäs, vastuullinen, tavoitteellinen ja luova 19

Osa II: Tehtäväideoita 21

- 1 Osallistuva yritteliäisyys 22
 - Osallistumista ja vaikuttamista 22
 - Yritteliäisyyttä 25
- 2 Vastuullinen yritteliäisyys 32
 - Vastuullinen kuluttaja ja yrittäjä 33
 - Miksi maksetaan veroja? 41
 - Vastuu ympäristöstä 45
- 3 Aktiivinen tavoitteellisuus 46
 - Omat tavoitteeni 46
 - Minun tulevaisuuteni 50
 - Työelämään tutustuminen 54

4 Luova yritteliäisyys 62

Toisin katsoen omaa aikaa 63

Uusia näkökulmia 67

Luovaa jälkeä 71

Lähteet 78

Yrittäjyyskasvatuksellisia materiaaleja ja kokonaisuuksia 79

Aineistoja internetissä 79

Kilpailuja 80

Yrittäjävierailija 80

Liitteet 81

Liite 1: Vastauksia 81

Liite 2: Ryhmytyöskentely 83

Liite 3: Tiedonhaku ja lähdekriittisyys 87

Liite 4: Haastattelun tekeminen 89

Liite 5: Kuluttajan valinnat vaikuttavat yritysten toimintaan
(oheisteksti) 91

Liite 6: Boulevardissa tehdään pitkää päivää (oheisteksti) 92

Avoin polunpää

Nuoret kokevat koulun yhdeksi tärkeimmäksi yrittäjyystiedon ja -valmiuksien lähteeksi. Suuri osa nuorista onkin harkinnut erilaisia yrittäjyyden muotoja ja yrittäjäksi ryhtymistä. Nämä nuoret osaavat myös esittää konkreettisia yritysideoita, jotka pohjautuvat heidän omaan elämäänsä ja valmiuksiinsa. Nuorten enemmistölle yrittäjyys on ”sangen avoin polunpää”. Näin totesi tutkija Kari Paakkunainen¹ selvittäessään nuorten yrittäjyysasenteita tutkimuksessaan *Alkaisinko yrittäjäksi?*.

Itselläni tärkeimmät nuoruuden kokemukset liittyvät harrastustoimintaan, jossa pääsin ikäisteni kanssa toteuttamaan melko isoja tehtäviä ja hankkeita ilman minkäänlaista kokemusta tai varmuutta onnistumisesta. Lopputulokseen tuskin päädyimme aina suorinta tietä tai helpoimman kautta. Tärkeää kokemuksissamme kuitenkin oli, että saimme kantaa itse vastuun projektista ja toteuttaa sen omalla tavallamme, oman parhaan harkintamme mukaan. Rohkeutta haasteellisiin tehtäviin meille antoi tieto siitä, ettei epäonnistuminen ole vaarallista. Vaikka hieman epäonnistuisimmekin, saisimme ainakin hauskan muiston, jolle nauraa myöhemmin. Nämä kokemukset onnistumisineen ja epäonnistumisineen ovat tuoneet itseluottamusta ja antaneet runsaasti valmiuksia pärjätä työelämässä nuorena aikuisena.

Katso kaleidoskooppiin -materiaalin tehtäviä testasivat ja kommentoivat Posion yläkoulun rehtori Marja Hahtola oppilaineen sekä Puistolän peruskoulun opettajat Jukka-Pekka Leistola ja Paula Suolanen oppilaineen. Lämpimät kiitokset avustanne. Katso kaleidoskooppiin -materiaalissa esitellään Posion yläkoulun ja lukion sekä Ruukin yläkoulun opettajien Jussi Myllyahon ja Marja-Liisa Ruokolaisen yrittäjyyskasvatuksellisia käytäntöjä ja toimintatapoja. Lämpimät kiitokset materiaalin valmisteluun osallistumisesta. Kiitokset myös kielenhuollon kysymyksissä auttaneelle Elina Keräselälle.

Rohkeutta ja luottamusta projekteihinne toivottaen

Elokuussa 2007

Ilona Kokko

¹ Kari Paakkunaisen (2007) tutkimus *Alkaisinko yrittäjäksi?* on luettavissa osoitteessa www.kerhokeskus.fi > Yrittäjyys.

Osa I: ***Yrittäjyyskasvatus***

1 Lukijalle

Katso kaleidoskooppiin on yrittäjyyskasvatuksen opetusmateriaali aihekokonaisuuteen osallistuva kansalaisuus ja yrittäjyys. Se on tarkoitettu kaikille peruskoulun ylimpien luokkien opettajille – oppiaineesta riippumatta. Materiaali soveltuu myös toiselle asteelle. Katso kaleidoskooppiin kannustaa ja tukee erityisesti opettajia, jotka eivät ole aiemmin liittäneet yrittäjyyskasvatusta opetukseensa. Kirjan ensimmäisessä osassa tarkastellaan yrittäjyyskasvatuksen käsitettä. Siihen tutustuminen voi olla iloinen yllätys: moni saattaa havaita, että on jo toteuttanut useita yrittäjyyskasvatuksen periaatteita omassa työssään. Kirjan toisessa osassa havainnollistetaan tehtäväideoiden avulla, miten yrittäjyyskasvatus voi olla osa eri oppiaineita, kuten kieliä, liikuntaa, uskontoa, matematiikkaa, maantietoa, biologiaa, oppilaan ohjausta tai käsitöitä.

Katso kaleidoskooppiin -materiaalin tehtäväideoiden avulla yrittäjyyskasvatus voidaan liittää osaksi arkista opetustyötä ilman, että kouluun perustetaan erityistä yrittäjyyskurssia. Tehtävistä voidaan toki koota myös oma yrittäjyyskurssinsa tai -kerhonsa. Parhaimmillaan yrittäjyyskasvatus koulussa on kuitenkin silloin, kun se yleistyy koko koulun toimintakulttuuriksi, jolloin opettajat ja oppilaat osallistuvat ja toimivat yritteliäästi omassa kouluyhteisössään.

Katso kaleidoskooppiin -materiaalissa tarkastellaan aihekokonaisuuden osallistuva kansalaisuus ja yrittäjyys kahta osa-aluetta rinnakkain, jolloin ne tukevat ja täydentävät toisiaan. Nuoria kannustetaan osallistuviksi ja yritteliäiksi kansalaisiksi. Aktiivinen, osallistuva ja yritteliäs nuori tuntee keinoja oman taloutensa hallintaan, ymmärtää yhteiskunnan (taloudellisia) toimintaperiaatteita ja osaa arvioida omaa lähiyhteisöään ja -ympäristöään sekä laajemmin yhteiskuntaa. Hänellä on valmiudet osallistumiseen omassa yhteisössään. Koulun pitääkin olla nuorelle yhteisö, jossa on turvallista harjoitella osallistumista ja vaikuttamista. Kouluyhteisön toimintaan liittyy monia asioita, jotka vastaavat tilanteita ja kysymyksiä, joita käsitellään myös koulun ulkopuolisissa yhteisöissä. Kouluyhteisössä oppilaan tulee saada osallistua häntä koskevien asioiden käsittelyyn ja saada oma näkemyksensä huomioonotetuksi. Kun oppilas tuntee, että häntä kuunnellaan ja hänen mielipidetään arvostetaan, hän aktivoituu ja haluaa toimia osana yhteisöä.

Osallistuvan kansalaisuuden ja yrittäjyyden aihekokonaisuuden lisäksi Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteissa (2004) on kuusi muuta aihekokonaisuutta. Aihekokonaisuudet eivät ole toisistaan tarkkarajaisesti erotettavissa, vaan ne heijastelevat ympärillä olevia ilmiöitä, jotka limittyvät toisiinsa monin tavoin.¹ Näin ollen aihekokonaisuudella osallistuva kansalaisuus ja yrittäjyys on yhtymäkohtia myös muihin aihekokonaisuuksiin sen lisäksi, että sillä on omat sovellusalueensa eri oppiaineissa. Aktiivinen ja yritteliäs kansalainen tarvitsee esimerkiksi viestintä- ja mediataitoja sekä pystyy arvioimaan oman kulutuksensa ja arkikäytäntöjensä vaikutuksia kestävä kehityksen näkökulmasta. Huolella suunnitellun oppimistehtävän avulla voidaankin parhaimmillaan harjaannuttaa useampaan aihekokonaisuuteen liittyviä taitoja.

Osallistuva ja yritteliäs kansalainen osaa arvioida omaa yhteisöään ja ympäristöään. Se edellyttää kykyä ja uskallusta tarkastella asioita eri näkökulmista ja totuttuja käytäntöjä kyseenalaistaen – vaatii taitoa toisin näkemiseen. Tätä voi verrata kaleidoskooppiin katsomiseen². Kaleidoskooppi on optinen leikkikalu, johon katsoessa ympäristö muotoutuu erilaisiksi kuvioiksi. Kun kaleidoskooppia pyörittää, kuviot muuttavat

Yrittäjyyskasvatustyö koulussa saa hyvän alkusysäyksen, kun opettaja katsoo omia käytäntöjään ja omaa oppiainettaan kaleidoskoopin läpi – pyrkii näkemään toisin ja hahmottamaan uusia kokonaisuuksia. Tästä alkavat oppilaiden mahdollisuudet harjoitella omaa toisin näkemisen taitoaan.

1 Halinen, 2004, 11.

2 Vertaus kaleidoskoopista on lainattu Rosabeth Moss Kanterilta (1988/2000). Hän käyttää käsitettä ”kaleidoskopis thinking” vertauskuvana luovalle ajatteluprosessille, jossa vanhoista olemassa olevista asioista luodaan uudenlaisia ja muunneltavia kokonaisuuksia.

muotoaan yhä uudestaan ja uudestaan. Yritteliäällä ja luovalla ihmisellä on vastaava kyky tarkastella ympäristöään. Hän näkee saman kuin muutkin, mutta hänellä on myös toisin näkemisen taito. Hän hahmottaa tutuissa asioissa uusia kokonaisuuksia ja mahdollisuuksia. Luovan toisin näkemisen taidon harjoittaminen on yritteliäisyyttä ja se luo pohjan myös yrittäjyydelle. Yrittäjyyskasvatustyö koulussa saa hyvän alkusäyksen, kun opettaja katsoo omia käytäntöjään ja omaa oppiainettaan kaleidoskoopin läpi – pyrkii näkemään toisin ja hahmottamaan uusia kokonaisuuksia. Tästä alkavat oppilaiden mahdollisuudet harjoitella omaa toisin näkemisen taitoaan.

2 Yrittäjyyskasvatuksen tavoitteet

Mitä minä ymmärrän yrittäjyyskasvatuksella? Miten omat yrittäjyysmielikuvani vaikuttavat käsitykseeni yrittäjyyskasvatuksesta?

Yksi keskeisimmistä yrittäjyyskasvatuksen tavoitteista on vahvistaa nuoren omaa elämänhallintaa ja valmistaa häntä tulevaisuuteen monipuolistamalla hänen toimintamahdollisuuksiaan. Sana yrittäjyys osana yrittäjyyskasvatusta herättää usein assosiaatioita yritystoiminnasta ja yrittäjäksi kannustamisesta yrittäjyyskasvatuksen ainoana päämäärinä.

Yrittäjyyskasvatuksen aloittaminen

Posion yläkoulussa ja lukiossa yrittäjyyskasvatus on ollut osa koulun opetusta vuodesta 1994. Vuosien varrella yrittäjyyskasvatuksen muotoja ovat olleet muun muassa yrittäjyyden teemaviikot, harrastemessut, erilaisten lahjaesineiden suunnitteleminen ja valmistaminen sekä yhdessä tekeminen.

Vuonna 1994 koulun yrittäjyyskasvatus aloitettiin koulun rehtorin, teknisen työn opettajan, keittäjän ja kiinteistövastaavan yhteisellä ideariihellä, jonka seurauksena päätettiin kunnostaa koulun hiekkakankainen piha viihtyisäksi grillipatioksi. Grillipatio tehtiin suurlta osin seitsemännen luokan oppilastyönä, ja materiaalikustannukset saatiin tekniseen työhön varatuista rahoista. Ratkaisu miellytti myös kuntaa, koska tällä kertaa puutavara jäi pysyvästi kunnan käyttöön. Toki seitsemäsluokkalaiset ehtivät lukuvuoden aikana tekemään muitakin käsitöitä. Sulan kauden aikana rakennettiin pihaa ja talvella tehtiin taas perinteisiä käsitöitä. Kaikkiaan grillipatiota tehtiin kolmena lukuvuonna. Vuonna 1994 seitsemännellä luokalla aloittaneet saivat peruskoulunsa päättyessä ihailla omien kätensä ja koulunsa pitkäjänteisen työn tuloksia.

Myöhemmin pihaa on edelleen laitettu istutuksiin. Tässä suurena apuna ovat olleet kunta ja oppilaiden vanhemmat. Istutuksia varten hiekkakangasmaasto vaati kukkapenkien kaivamisen. Tähän saatiin apua kunnan tekniseltä osastolta. Kukat, pensaat ja muut mahdolliset kasvit kukkapenkeihin tulivat oppilaiden vanhempien lahjoituksina kotipihoilta. Lahjoituskasvit istutettiin maahan koko koulun yhteisillä talkoilla. Sitten koulun grillipatiolla on pidetty muun muassa vanhempainiltoja ja onpa sitä käytetty myös häiden viettoipaikkana!

Vuonna 1994 koulu sai myös ESR-rahoitusta ”Nuorten hyvinvointi” -hankkeen kautta. Rahoitusta ei kuitenkaan käytetty suoraan oppilaiden yrittäjyyskasvatukseen, vaan sillä koulutettiin opettajia. Rehtori kertoo, että rahalla tehtiin asennekasvatusta. Koululla vieraili yrittäjyyskasvatuksen suomalaisia asiantuntijoita, jotka luennoivat koulun opettajille. Samalla paikalle kutsuttiin myös oppilaiden vanhemmat. Näin saatiin yrittäjyyskasvatukseen liittyvää asennekasvatusta laajennettua koulunpiiristä myös koteihin. Rehtori onkin todennut, että pitkäjänteinen asennekasvatus alkaa nyt näkyä. Nykyään oppilaat uskaltavat olla hyviä.

Perusopetuksessa yrittäjyyskasvatus tarkoittaa, että nuorelle tarjotaan tietoa ja kokemuksia yrittäjyydestä niin kuin muistakin työnmuodoista, jotta hän pystyy tietoon pohjautuen aikanaan tekemään omat valintansa.

Yrittäjyyskasvatuksen tavoitteena on myös kehittää nuoren yhteiskunnallisia ja taloudellisia taitoja painottamalla muun muassa aktiivisuutta, tavoitteellisuutta, luovuutta, vastuullisuutta ja yhteistyötaitoja. Yrittäjyyskasvatus tulisi ymmärtää koko koulun toimintakulttuuriin liittyvänä ajattelutapana sekä oppimis- ja opetusmetodin, jonka avulla nuori kehittyy aktiiviseksi tiedonetsijäksi ja toimijaksi omassa yhteisössään. Yrittäjyyskasvatukselliseen ajattelutapaan ja toimintamettiin kuuluu myös näkemys luovuuden ja innovatiivisuuden kehittämisestä. Luovuus ymmärretään yrittäjyyskasvatuksen piirissä ajattelutapana ja toisin näkemisen taitona – kykynä hahmottaa ympäristöään kriittisesti sekä vaihtoehtoja etsien ja esittäen.

Yrittäjyyskasvatuksella nuorta halutaan tukea sellaisissa taidoissa, tiedoissa ja asenteissa, joita hän tarvitsee opiskelussaan ja myöhemmin omassa elämässään riippumatta siitä, millä tavoin hän työskentelee. Oman koulun yrittäjyyskasvatusta suunniteltaessa kannattaa miettiä, miten koulu ja sen opettajat voivat parhaiten tukea nuortensa menestymismahdollisuuksia tulevaisuudessa.

Oman koulun yrittäjyyskasvatusta suunniteltaessa kannattaa miettiä, miten koulu ja sen opettajat voivat parhaiten tukea nuortensa menestymismahdollisuuksia tulevaisuudessa.

2.1 Yrittäjyys ja yrittäjyyskasvatus

Yrittäjyyteen liitettävät assosiaatiot vaikuttavat helposti siihen, miten yrittäjyyskasvatus ymmärretään. Toisaalta yrittäjyyskasvatuksen määrittelemistä vaikeuttaa se, että yrittäjyys voidaan määritellä monin eri tavoin³. Yrittäjyys-sanaan liitettyjä merkityksiä tarkastelemalla voidaan kuitenkin laventaa käsitystä yrittäjyydestä ja yrittäjyyskasvatuksesta.

Itävaltalainen taloustieteilijä Joseph Alois Schumpeter (1883–1950) kuului ensimmäisten yrittäjä-sanaa (entrepreneur) käyttäneiden joukkoon. Hänen mukaansa yrittäjä on henkilö, joka suunnittelee ja ideoi uusia toimintatapoja ja innovaatioita. Kun hän ryhtyy arkiseen liiketoimintaan, hän ei ole enää yrittäjä, vaan muuttuu liiketoiminnan harjoittajaksi. Schumpeterin mukaan yrittäjä on siis henkilö, joka toimii luovasti ja uudistaen.⁴

Matti Koiranen ja Matti Peltonen ovat vertailleet suomen ja englannin kielten yrittäjä-sanoja. Heidän mukaansa englanninkielinen termi *entrepreneur* viittaa luovaan ja uudistushaluisen henkilöön, joka pyrkii tunnistamaan tilaisuuden ja tarttumaan siihen. Yrittäjää, joka on vakiinnuttanut toimintansa ja pyrkii jatkamaan entiseen tapaan, kuvaa englannin kielen termi *small business manager* (yrityksen johtaja) tai *small business owner* (yrityksen omistaja).⁵ Tällöin *entrepreneurship education* tarkoittaisi ainoastaan pyrkimystä edistää kasvuun ja uusiin, luoviin aluevaltauksiin liittyvää toimintaa.⁶

Suomen kielessä yrittäjyys on totuttu ymmärtämään englannin kieltä laajemmassa merkityksessä. Tämä laajentaa edelleen myös yrittäjyyskasvatuksen kenttää. Yrittäjyys viittaa kaikenlaiseen taloudelliseen yritteliäisyyteen ja erityisesti tiettyyn juridisesti määritettyyn elannonhankintamuotoon. Yritteliäälle ihmiselle tunnusomaisina piirteinä pidetään toimeliaisuutta, yrittävyyttä, aloitekykyisyyttä, rivakkuutta jne.⁷ Toisaalta tämänkaltaisten ominaisuuksien ei tarvitse ajatella olevan sidottu vain yrittäjäksi määritettyyn henkilöön, vaan yhtä hyvin ominaisuuksien voidaan ajatella kuvaavan myös osallistuvaa tai aktiivista kansa-

3 Ks. Ikonen, 2006, 89 ja Seikkula-Leino, 2006, 20.

4 Schumpeter, 1911/2000.

5 Koiranen & Peltonen, 1995, 80–81.

6 Ikonen, 2006, 88–90.

7 Ikonen, 2006, 88–90.

Osallistuvaa ja yritteliästä kansalaista kannustetaan arvioimaan kriittisesti arkisia itsestäänselvyyksiä, etsimään luovia ratkaisuja sekä tuomaan esille omia näkemyksiään huolellisesti perustellen.

laista. Katso kaleidoskooppiin -materiaalissa aihekokonaisuutta osallistuva kansalaisuus ja yrittäjyys tarkastellaankin yhtenä kokonaisuutena. Opetusmateriaalin tehtäväideoissa yrittäjyyskasvatukseen tuodaan mukaan myös toisin näkemisen taito. Osallistuvaa ja yritteliästä kansalaista kannustetaan arvioimaan kriittisesti arkisia itsestäänselvyyksiä, etsimään luovia ratkaisuja sekä tuomaan esille omia näkemyksiään huolellisesti perustellen.

2.2 Osallistuva kansalaisuus ja yrittäjyys

Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteissa 2004 kansalaisuus ja yrittäjyys on liitetty yhdeksi aihekokonaisuudeksi. Yrittäjyydellä ja osallistuvalla kansalaisuudella on useita yhtymäkohtia.

Risto Ikonen⁸ on eritellyt kolme tapaa, joilla aktiivinen (tai osallistuva) kansalaisuus ja yrittäjyys kytkeytyvät toisiinsa.

1. Toimiminen kansalaisena ja osallistuminen poliittiseen päätöksentekoon edellyttää muun muassa taloudellisten asioiden tuntemusta. Mitä enemmän nuori oppii hahmottamaan talouden toimintaa, sen helpompi hänen on ymmärtää poliittisten päätösten seurauksia tai mahdollisuuksia.
2. Yrittäjyyskasvatuksella kansalaista voidaan tukea säilyttämään elämänhallintansa erilaisissa elämäntilanteissa, joissa uhkana on itsetunnon tai -arvostuksen menetys. Talouskysymyksiä tunteva kansalainen ymmärtää, ettei ihmisarvoa tule määritellä esimerkiksi kulutuskyvyn perusteella. Yrittäjyyskasvatuksella voidaan myös tukea kansalaisen kykyä oivaltaa vaihtoehtoisia toimeentulon mahdollisuuksia muuttuvissa tilanteissa.
3. Parlamentaarisen demokratiakäsityksen mukaan kansa päättää, millainen toiminta on hyväksyttävää. Tämän toiminnan piiriin kuuluu myös taloudellinen yritteliäisyys.

Tämän päivän aktiivinen kansalaisuus edellyttää nuorilta yrittäjämäistä asennoitumista omaan elämäänsä. Kiinnostus omaan ympäristöön ja sen tarjoamiin mahdollisuuksiin, taito ottaa asioista selvää, kyky hahmottaa uusia kokonaisuuksia erilaisista näkökulmista sekä rohkeus tehdä itsenäisiä valintoja ovat yrittäjämäisiä taitoja, jotka tukevat oman elämän hallintaa.

2.3 Sisäistä, ulkoista ja omaehtoista yrittäjyyttä

Yrittäjyyskasvatus jaetaan usein sisäiseen ja ulkoiseen yrittäjyyteen. Lisäksi puhutaan omaehtoisesta yrittäjyydestä, jonka nähdään olevan perusta sisäiselle ja ulkoiselle yrittäjyydelle.⁹ Yrittäjyyskasvatuksesta keskusteltaessa on usein pohdittu sitä, tulisiko nuorille opettaa sisäistä vai ulkoista yrittäjyyttä. Kun yrittäjyyskasvatus tuli osaksi yleissivistävän koulun opetussuunnitelmaa, korostettiin, että pääpaino on sisäisen yrittäjyyden kehittämisessä¹⁰. Sisäistä yrittäjyyttä konkretisoidaan usein luettelemalla erilaisia ominaisuuksia. Näihin kuuluvat aloitteellisuus, tavoitteellisuus, luovuus, vastuullisuus, rohkeus, aktiivi-

Mikä/mitkä yrittäjyyden osaluista soveltuvat opetettavakseni, yrittäjyyskasvatukseeni tai oppiaineeseeni?

Sisäinen yrittäjyys viittaa yhteisön yrittäjämäiseen toimintatapaan eli siihen, miten yrittäjyyden piirteet toteutuvat koko yhteisössä. Sisäiseen yrittäjyyteen liitetään usein muun muassa aloitteellisuus, sinnikkyys, yhteistyökykyisyys, luovuus, vastuullisuus ja riskinotto.

Ulkoinen yrittäjyys viittaa yrityksen perustamiseen, hoitamiseen ja omistamiseen. Ulkoiseen yrittäjyyteen liittyy esimerkiksi liikeidean suunnittelu, markkinointi, talouden suunnittelu jne.

Omaehtoinen yrittäjyys viittaa yksilön yrittäjämäiseen asennoitumiseen koko elämää kohtaan. Tällöin yksilö ottaa vastuun esimerkiksi omasta oppimisestaan tai toimeentulostaan.

⁸ Ikonen, 2006, 71–72.

⁹ Ks. Kyrö, 1998.

¹⁰ Ikonen, 2006, 52–53.

suus jne. Ominaisuusluetteloa tarkastellessa voi herätä kysymys, mitä uutta yrittäjyyskasvatus tuo kouluun. Kuvaisivatko sisäisen yrittäjyyden ominaisuudet sittenkin eräänlaista ihanneihmistä tai -oppilasta? Miten opettaja suhtautuisi oppilaaseen, joka on täydellinen vastakohta sisäiseen yrittäjyyteen liitetuille ominaisuuksille? – Luultavasti opettaja kannustaisi oppilasta ”sisäiseksi yrittäjäksi” ilman yrittäjyyskasvatustakin.¹¹

Käytännössä yrittäjyyskasvatukseksi on saatettu helposti mieltää vain ulkoisen yrittäjyyden osa-alue.¹² Jos yrittäjyyskasvatuksessa painotetaan ainoastaan ulkoista yrittäjyyttä, on mahdollista, että nuorella on runsaasti tietoa liiketoiminnasta, mutta hänelle ei ole kehittynyt yrittäjämäistä toimintatapaa ja asennetta omaan elämäänsä ja arkeensa. Pelkän ulkoisen yrittäjyyden painottaminen myös rajaa helposti niitä

Yrittäjyyskasvatuksen voimavarat kotiseudulta

Pihaprojektin jälkeen yrittäjyyskasvatusta jatkettiin muun muassa suunnittelemalla koululle oma lahjaesine. Koulun opetussuunnitelmassa on erikseen keramiikkapainotus, jota erinomaisesti tukevat kunnan pitkät perinteet keramiikkataiteessa. Koulun opetussuunnitelman lähtökohtana on ollut keramiikkataide, joka yhdistetään yrittäjyyskasvatukseen. Tässä työssä koulu on saanut runsaasti tukea alueen keramiikkayrityksiltä.

Koulun keramiikkapainotukselle alkusysäyksen antoi kunnassa toimineen Suomen keraamisen koulun lopettaminen, jolloin kunta osti keramiikkapajan välineet, ja paja keksittiin siirtää koulun yhteyteen. Kesäloman aikana kouluun löydettiin keramiikkatyöstä innostunut kuvamataidon opettaja, joka valmistautui huolellisesti keramiikkapainotuksen aloittamiseen ennen syyslukukautta. Teollisesta keramiikkatyöstä hän sai oppia paikallisessa keramiikkapajassa, jossa hän suoritti Taloudellisen tiedotustoimiston Ope-tet:n.

Kun keramiikkapainotus oli saatu käyntiin, ryhdyttiin suunnittelemaan koulun omaa keraamista lahjaesineitä. Oppilaiden kesken julistettiin suunnittelukilpailu, jossa oppilaiden valmentajina toimi kaksi Lapin yliopiston taiteiden tiedekunnan opiskelijaa. Ennen kilpailutöiden suunnittelua opiskelijat luennoivat ja keskustelivat oppilaiden kanssa siitä, millainen on hyvä lahjaesine. Kun toteutettava voittajatyö oli valittu, yhdessä taidekorkeakoulun opiskelijoiden kans-

sa mietittiin, miten lahjaesineen suunnitelmasta tehdään design-esine. Muutaman yrityksen jälkeen löydettiin ratkaisu lahjaesineelle, jonka valmistaminen on mahdollista koulun keramiikkaluokan välinein. Sekä kyntilälyhtynä että maljakkona toimivasta lahjaesineestä tuli lopulta niin onnistunut, että ensimmäisenä vuonna kunta osti sitä omaksi liikelahjakseen. Nytemmin koulu on antanut maljakkoa omana lahjaesineenään sekä myynyt joulun alla. Vuoden 2007 aikana keramiikkaluokan uuneissa on poltettu ahkerasti lahjaesineitä, sillä vuoden lopussa työn tekijän oikeudet palautuvat suunnittelijalleen.

Erityisenä apuna koulun keramiikkapainotuksessa ja yrittäjyyskasvatuksessa ovat olleet paikalliset keramiikkayritykset. Koulun oppilaat ovat esimerkiksi päässeet mukaan, kun keramiikkayrityksissä on vierailut alan taiteilijoita ja saaneet avustaa taiteilijoita työssään. Oppilaille on myös löytynyt kesätyöpaikkoja näistä yrityksistä. Vuosittain paikallisen keramiikkänäyttelyn yhteyteen rakennetaan pääsiäisestä joulueen kestävä näyttely oppilaiden keramiikkatöistä. Koulun rehtorin kannustuksena yrittäjyyskasvatusta suunnitteleville kouluille onkin, että jo alkuvaiheessa kannattaa miettiä oman seudun vahvuusalueita ja lähteä tältä pohjalta rakentamaan suunnitelmia yrittäjyyskasvatukselle. Kuten isoissa hankkeissa aina, tämänkin yrittäjyyskasvatuskokonaisuuden taustalla on ollut paljon hyvää tuuria, mutta ennen kaikkea myös pitkäjänteistä työtä.

11 Ks. Ikonen, 2006, 51–53.

12 Seikkula-Leino, 2006, 62.

Yhteishankkeessa opitaan luovuutta, ongelmanratkaisutaitoja, osallistumisen ja vaikuttamisen taitoja sekä kehitetään ymmärrystä erilaisten kokonaisuuksien hallinnasta ja kustannuksista.

Mitkä omista käytännöistäni ovat yrittäjyyskasvatuksellisia? Mitä yrittäjyyskasvatuksellisia sisältöjä ja käytäntöjä voisin ottaa mukaan omaan opetustyöhöni?

Aktiivinen oppiminen ja tiedon etsiminen tarkoittavat oppiaineiden välistä yhteistyötä ja opetuksen ulottumista myös koulun seinien ulkopuolelle.

oppiaineita, joihin yrittäjyyskasvatus liitetään. Yrittäjyyskasvatuksen tavoitteiden saavuttaminen edellyttää, että kokonaisuuteen ajatellaan kuuluvan kaikki yrittäjyyden kolme osa-aluetta: sisäinen, ulkoinen ja omaehtoinen yrittäjyys.

Yrittäjyyskasvatuksella nuorta tuetaan osallistuvaksi kansalaiseksi, jolla on valmiudet oman elämänsä sosiaaliseen ja taloudelliseen hallintaan. Koulun yhteiset hankkeet ovat hyvä tapa harjoitella näitä taitoja. Ne liittävät sisäisen ja ulkoisen yrittäjyyden osaksi toimintaa ja harjaannuttavat osallistumaan omassa yhteisössä. Keskeistä on, että oppilaat ponnistelevat yhteisen ja tavoitteellisen hankkeen eteen. Kyse voi olla esimerkiksi koulun pihan viihtyvyyden lisäämisestä, koulun liikunta-, käsityö- tai muiden välineiden huollosta taikka koulun yhteisten juhlien järjestämisestä. Yhteishankkeessa opitaan luovuutta, ongelmanratkaisutaitoja, osallistumisen ja vaikuttamisen taitoja sekä kehitetään ymmärrystä erilaisten kokonaisuuksien hallinnasta ja kustannuksista. Lisäksi oppilas oppii arvostamaan yhteistä omaisuutta ja yhteishankkeiden tuotoksia.

3 Yrittäjyyskasvatukselliset käytännöt

Yrittäjyyskasvatuksen kokonaisuus muodostuu sisällöstä ja metodista.¹³ Sisältöalueet liittyvät yrityksen toimintaan, yrittäjyyden rooliin yhteiskunnassa, ammatinvalintakysymyksiin, yhteiskunnan eri sektoreihin, yritystoiminnan eettisyyteen sekä vastuullisuuden jakautumiseen kuluttajan ja yrittäjän välillä.

Yrittäjyyskasvatuksellinen opetusmetodi viittaa ajattelutapaan ja toimintakulttuuriin koulussa. Se kannustaa oppilasta itse etsimään tietoa ja aktiivisesti käsittelemään sitä. Oppilasta tuetaan aktiiviseksi toimijaksi omassa oppimisprosessissaan. Esimerkiksi kemian, fysiikan ja biologian opetusmenetelmät, jotka perustuvat luonnon ilmiöiden kokeelliseen havainnollistamiseen ovat yrittäjyyskasvatuksellista opetusta. Aktiivinen oppiminen ja tiedon etsiminen tarkoittavat oppiaineiden välistä yhteistyötä ja opetuksen ulottumista myös koulun seinien ulkopuolelle.

Yrittäjyyskasvatuksellisten toimintatapojen tulee olla osa koulun arkea. Jokaiseen koulupäivään ja oppituntiin kuuluu tilanteita, joissa voidaan harjoitella yhteistyötaitoja, rohkaista itsenäisiin ratkaisuihin, etsiä vaihtoehtoisia toimintatapoja, innostaa tarttumaan haasteisiin ja opetella kohtaamaan pettymyksiä. Miten voidaan korostaa esimerkiksi luovuutta koulun arjessa? Yksinkertaisimmillaan se on oppilaiden kuuntelemista ja heidän ideoidensa ja ehdottamiensa toimintatapojen toteuttamista – mahdollisuutta toimia aiemmasta tai totutusta poikkeavien tavoin. Esimerkiksi opettajan selitettyä huolellisesti suunnitellun tehtävän oppilailleen joku oppilaista kysyy ensimmäiseksi, voisiko hän tehdä asian hieman toisella tavalla. Opettajan kannalta helppo vastaus saattaisi kuulua: Ideasi on mainio, mutta tehdään tämä nyt kaikki samalla tavalla. Luovaan ja yrittäjämäiseen toimintatapaan kannustava vastaus kuitenkin kuuluisi: Hyvä idea. Kokeile tehdä omalla tavallasi ja kerro sitten, miten se toimi.¹⁴ Oppimistavoitteet ja aika saattavat toki asettaa rajoituksia yksilöllisten ideoiden ja toimintatapojen huomioonottamiselle. Toimintakulttuuri, jossa annetaan mahdollisuus myös toisin tekemiselle, lisää kuitenkin uskallusta toteuttaa omia ideoita ja tavoitteita sekä rohkaisee kokeilemaan uudenlaisia toimintatapoja.

¹³ Ks. Ristimäki, 2004.

¹⁴ Ks. Ristimäki, 2003, 8.

Kari Ristimäki¹⁵ on esittänyt opettajan avuksi kysymyksiä, joiden avulla voi arvioida, onko opetustyössä kysymys yrittäjyyskasvatuksesta. Vastaa seuraaviin kysymyksiin.

Kuka

- kantaa vastuun tekemisestä?
- ideoi?
- suunnittelee?
- valitsee toteutettavat ideat?
- ponnistelee?
- saa elämyksiä?
- panee itsensä likoon?
- harjoittelee yhteistyötaitoja?
- harjoittelee esiintymistä?
- harjoittelee mielipiteensä esittämistä ja kantansa perustelua?
- huolehtii verkostosta?

Jos vastaus on suurimmassa osassa oppilas, toimintaa voidaan pitää yrittäjyyskasvatuksena.

Älytön laukku

Ideoikaa, suunnitelkaa ja valmistakaa älyvaate- tai asuste, joka kykenee aistimaan ympärillään tapahtuvia muutoksia tai ärsykeitä sekä käsittelemään ja ilmaisemaan niitä jollain tapaa. Tuotteen pitää täyttää myös esteettisyyden vaatimukset.”

Näin kuului tehtävänanto Ruukin yläkoulun seitsemäsluokkalaisille käsityön yhteisprojektissa. Tehtävänanto mielessään koulun seitsemäsluokkalaiset lähtivät ideoimaan kymmeniä erilaisia ideoita älyvaatteesta tai -asusteesta.

Koulun käsityöopettajat ovat toteuttaneet yhteistyöprojekteja jo useampana vuonna. ”Ideointi- ja tehtävänantotyön teimme yhdessä. Tehtävänannon jälkeen kumpikin piti oman lyhyen opetustuokion.” Tämän jälkeen toiminta olikin jo oppilaiden käsissä. Oppilasryhmät tekivät omia sisäisiä vastuualuejakoja ja opettajien rooliksi jäi toimia neuvonantajina tarvittaessa. ”Keskenämme emme jakaneet työtä, vaan oppilaat tekivät meidät tarpeellisiksi ja toisinaan myös tarpeettomiksi.”

Tehtävänannossa opettajat pyrkivät tietoisesti pois materiaali- tai laitelähtöisestä lähestymistavasta. Sen sijaan tehtävänantona oli avoin ongel-

manasettelu ilman valmiita vastauksia. Käytösään oppilailla oli tekstiilityön ja teknisen työn materiaaleja.

Opettajien näkökulmasta oli hienoa huomata, että oppilasryhmissä vallitsi motivoitunut tekemisen meininki. Tämä ei olekaan mikään ihme, sillä olihan projektin lähtökoh-tana oppilasryhmien omat tarpeet ja ongelmanasettelut.

Miten voi havaita laukussa olevan kännykän soimisen paikassa, jossa kännykän ääni ei kuulu? Tätä ongelmaa lähtivät ratkomaan seitsemäsluokkalaiset Eerika, Jari, Marjut ja Elsi. Ratkaisuna he toteuttivat laukun, jossa valoanturi reagoi kännykän taustavaloon. Kännykän soimisen omistaja voi havaita laukun ulkopuolella vilkkuvista led-valoista. Laukun lisäansiona on, että sen toteutuksessa on käytetty kierrätysmateriaaleja.

Oppilaat nimesivät valmistamansa tuotteen ”Älyttömäksi laukuksi”. Mainio laukku ylsi palkintosijoille myös Tutki-Kokeile-Kehitä -kilpailussa, jossa opettajatkin saivat huomionosoituksen innovatiivisesta ja uusia näkökulmia tuottavasta yhteisprojektista.

15 Ristimäki, 2003, 11.

Markkinoilla ja yritysvierailulla

Seitsemäsluokkalaiset aloittivat keväällä 2007 opettajansa johdolla yrittäjyyskerhon. Kerhotoiminta lähti vauhdikkaasti käyntiin, kun oppilaat ehdottivat jo ensimmäisellä tapaamiskerralla, että he voisivat osallistua kunnan järjestämille viikonloppumarkkinoille. Idea markkinoille lähtemisestä syntyi koulun keramiikkaluokan siivoamisen yhteydessä. Keramiikkaluokan takaosaan kertyy aina vuodenvaihteessa runsaasti oppilaiden töitä, kun oppilaiden vuosittainen keramiikkänäyttely puretaan. Syystä tai toisesta kaikki oppilaat eivät hae taidokkaita töitään kotiinsa.

Yrittäjyyskurssin oppilaat päättivät myydä keramiikkatyöt viikonlopun markkinoilla. Vaikka opettaja ei päässyt mukaan markkinoille, oppilaat halusivat osallistua, ja rohkeasti he ottivat järjestely- ja suunnitteluvastuun itselleen. Seitsemäsluokkalaiset sopivat kunkin tehtävistä: keramiikkatöiden pakkaamisesta, myyntijulisteen suunnittelusta ja toteuttamisesta sekä siitä, miten myyntityö organisoidaan. Yksi oppilaista keksi pyytää vaihtokassan lainaan vanhempiensa kaupasta. Opettajan tehtäväksi jäi vain ihailla ja tukea oppilaiden yritteliäisyyttä.

Markkinoilla kauppa ei kuitenkaan heti lähtenyt käyntiin, vaan oppilaat saivat tehdä tosissaan myyntityötä. Rohkeasti oppilaat huutelivat help-

poheikkien tapaan ihmisiä myyntipöydälleen. Ihmisten saaminen myyntipöydän ääreen ei kuitenkaan vielä taannut kauppooja. Useille asiakkaille kauppojen esteeksi muodostui kassin puuttuminen, jolla kuljettaa työ kotiin. Jos kaupanteko jäi kiikastamaan ainoastaan kantovälineestä, pulmaan oli keksittävä ratkaisu. Ei muuta kuin äkkiä viereiseen ruokakauppaan tiedustelemaan, saisiko kaupasta muutaman muovipussin. Jo lähti kauppa käymään! Oppilaat edustivat näyttävästi kouluaan ja lopulta heidän myyntipöydästään kiinnostui myös paikallislehti. Paikallisten kautta myös opettajan korviin kantautui kehuja oppilaiden aktiivisesta toiminnasta.

Markkinat tuottivat hyvin ja tienesteillä päätettiin mennä yhdessä pitsalle paikallisen hotellin ravintolaan. Samalla tehtiin yritysvierailu hotelliin. Hotellin omistaja esitteli oppilaille hotellin pyörittämisen arkea ja oppilaat pääsivät näkemään hotellitoiminnan erilaisia osa-alueita. Kaiken kaikkiaan oppilaat saivat kantaa vastuuta tekemisistään, ideoita, ponnistella, laittaa itsensä likoon, harjoitella yhteistyötaitoja sekä tutustua omaan yritteliäisyyteensä ja paikalliseen yritystoimintaan. Seuraaville markkinoilla oppilaat lähtevät yhtä kokemusta viisaampina ja taatusti iso kassallinen muovipusseja mukanaan!

3.1 Projektit ja yhteistyö paikallisten toimijoiden kanssa

Nuorille kannattaa osoittaa, että perusteltujen ehdotusten tekeminen muutostarpeista on aina hyödyllisempää kuin pelkkä valittaminen.

Koulu tarjoaa hyvän ympäristön oppia kansalaisyhteiskunnan osallistumis- ja vaikuttamiskeinoja sekä saada kokemuksia osallistumisesta ja sen vaikutuksista. Nuoria on kuunneltava ja heille on tarjottava mahdollisuuksia osallistua päätöksentekoon ja vaikuttamiseen sekä päästä käytännössä toteuttamaan erilaisia projekteja. Yrittäjyyskasvatukseen kuuluu myös ajatus, että toiminnan lähtökohdat nousevat ajankohtaisista ja ympäristössä esiintyvistä ongelmista¹⁶. Tällaisia lähtökohtia toiminnalle tulee luonnostaan nuorilta itseltään. Useimmilla nuorilla on varmasti ajatuksia siitä, mitkä asiat esimerkiksi kouluympäristössä, kouluruokailussa, lähiseudun harrastusmahdollisuuksissa tai ympäristön suojelussa vaatisivat muutosta. Nuorille kannattaa osoittaa, että perusteltujen ehdotusten tekeminen muutostarpeista on aina hyödyllisempää kuin pelkkä valittaminen.¹⁷

16 Remes, 2004, 85.

17 Lehtonen, 2004, 70–71.

Koulun sisäisten projektien avulla nuoret pääsevät vaikuttamaan omaan arkipäiväänsä ja saavat kokemuksia vaikuttamisesta ja sen seurauksista. Esimerkiksi koulun viihtyvyyden parantamiseen liittyvä toiminta luo yhteisöllisyyden tunnetta koko koululle. Muita koulun projekteja voivat olla kevät- tai joulujuhlien järjestäminen, liikuntapäivän ideointi ja järjestäminen tai vaikkapa kykyjen illan ja taidenäyttelyn kokoaminen.

Projektien ja hankkeiden avulla koulun seiniä voi avata myös koulua laajempien yhteisöjen pariin. Projektin lähtökohdaksi voidaan ottaa palveluksen tekeminen lähiyhteisön jäsenille tai hyvinvoinnin edistäminen kaukaisempien lähimmäisten elämässä. Projekti, jossa tehdään palvelus lähiyhteisön jäsenille, voidaan aloittaa pohtimalla, mitä sellaisia asioita nuoret osaavat, joita kaikki muut eivät hallitse. Nuorilla on runsaasti erilaisia taitoja, jotka voivat olla heitä vanhemmille tai nuoremmille ihmisille varsin haasteellisia. Esimerkiksi tietokoneen peruskäyttö on useimmille nuorille päivänselvä asia. Vanhemmille ihmisille se saattaa kuitenkin olla vaikeaa, ja he toivoisivat henkilökohtaista opastusta. Oppilasryhmä voisikin suunnitella kurssin tietokoneen peruskäytöstä, jonka osallistujat pyrittäisiin tavoittamaan eläkeläisjärjestön tai palvelutalon kautta. Hankkeen eri vaiheissa oppilaiden omat tietotekniset taidot vahvistuvat, he harjaantuvat pitkäjänteisessä suunnittelussa ja heidän sosiaaliset taitonsa kehittyvät. Lisäksi hankkeen avulla voidaan lisätä ikäryhmien välistä vuorovaikutusta ja tasa-arvoisuutta.

Yhteisöllisyyden ja yhteisvastuullisuuden käsitettä voidaan koulun projekteissa edelleen laajentaa koskemaan läheisiä globaalilla tasolla. Koulun myyjäisten tai muun varainkeruutempauksen tuotto voidaan päättää lahjoittaa jollekin kehitysyhteistyö- tai ympäristönsuojeluhankkeelle. Yhteistyöhankkeen valinta tarjoaa hyvät mahdollisuudet linkittää projekti tiettyyn oppiaineeseen. Huolellinen tutustuminen hankkeen sisältöön ja merkitykseen oppitunneilla motivoi oppilaita varainkeruuprojektin järjestämisessä. Laajemmat yhteisölliset hankkeet kehittävät myös nuorten ymmärrystä yhteisöllisen ja vastuullisen toiminnan merkityksestä. Keskeistä kaikissa yrittäjyyskasvatuksen projekteissa on, että ideointi- ja järjestelyvastuu sekä päätöksentekovalta on oppilasryhmillä, joita opettaja ohjaa.

Projekteille kannattaa etsiä yhteistyökumppaneita lähiseudun yrityksistä, kansalaisjärjestöistä tai kunnasta. Samalla nuoret tutustuvat yhteistyökumppanin avulla yhteiskunnan eri toimijatahoihin. Yhteistyökumppanilla on hyvä mahdollisuus esitellä oppilaille omaa alansa konkreettisena ja toiminnallisena osana yhteiskuntaa. Perinteisesti yrittäjyyskasvatukseen ovat kuuluneet vierailut yrityksissä ja yrittäjien vierailut koululla. Yritysvierailujen lisäksi kansalaisjärjestöjen toimintaan tutustuminen on hyvä keino konkretisoida nuorille vaikuttamisen, työn ja aktiivisen elämänotteen merkitystä. Järjestöjen kautta nuoret voivat myös löytää itselleen merkityksellisiä harrastusmuotoja ja vaikuttamiskanavia. Yksilön työpanoksen ja yhteistyön merkitys saattaa tulla myös konkreettisemmin esille kansalaisjärjestöjen toiminnassa kuin esimerkiksi tutustuttaessa suuryrityksen paikalliseen toimipisteeseen. Yritysvierailujen yhteydessä kannattaakin painottaa muutaman hengen pienyrityksiä.

Yhteistyökumppaneiden valinnassa on otettava huomioon yhteistyökumppanin julkinen kuva, toimiala ja tuotteet. Koulun tehtävänä on toimia kasvattajana ja puolueettoman tiedon jakajana. Opettajan tulee huolehtia, että mainosviestit pysyvät erillään opetusmateriaalista. Opet-

Projektin lähtökohdaksi voidaan ottaa palveluksen tekeminen lähiyhteisön jäsenille tai hyvinvoinnin edistäminen kaukaisempien lähimmäisten elämässä.

tajan tulee varmistaa, että myös yhteistyökumppaneiden kanssa asi-
oista keskustellaan laaja-alaisesti ja eri näkökulmat huomioon ottaen.
Opetushallitus ja Kuluttajavirasto ovat ohjeistaneet oppilaitoksia yri-
tisyhteistyön pelisäännöistä, materiaalien käytöstä ja sponsoroinnista.
Ohjeistus löytyy internetistä sivuilta www.kuluttajavirasto.fi ja Opetus-
hallituksen www.edu.fi -sivuilta.

4 Yritteliäs, vastuullinen, tavoitteellinen ja luova

Katso kaleidoskooppiin -materiaalissa aihekokonaisuuden osallistuva kansalaisuus ja yrittäjyys tavoitteet on jaettu neljän teeman ympärille: yritteliäisyys, vastuullisuus, tavoitteellisuus ja luovuus. Yritteliäisyydellä viitataan tehtäväideoissa kaikenlaisiin pyrkimyksiin ja haluun osallistua aktiiviseen toimintaan omassa yhteisössä. Neljän jakson tehtäväideat ovat sovellettavissa useisiin oppiaineisiin ja niiden avulla voidaan suunnitella oppiaineiden yhteisprojekteja. Tehtävien yhteydessä on vinkkejä oppiaineista, joiden oppitunneille tehtävät soveltuvat. Vinkeissä esitetyt oppiaineet ovat ehdotuksia eikä niiden tarkoituksena ole rajoittaa oppiaineita, joiden tunneille tehtäviä voidaan soveltaa. Parhaiten tehtäväideat täyttävätkin tavoitteensa, kun ne toimivat ajattelun lähteenä opettajalle, joka soveltaa ja räätälöi tehtävän omaa luokkaansa ja oppiainettaan varten. Näin yrittäjyyskasvatus linkittyy ajankohtaisiin ja omaan ympäristöön liittyviin kysymyksiin. Vinkeissä oppiaineet on esitetty aakkosjärjestyksessä.

Katso kaleidoskooppiin -materiaalin keskeisiä työmuotoja ovat ryhmätyöskentely, tiedonhakeminen ja haastattelu. Liitteissä on tehtäviä ja neuvoja näiden työmuotojen harjoitteluun. Esimerkiksi ennen ryhmätöiden aloittamista kannattaa varmistaa, että ryhmätyö on oppilaille tuttu työmuoto ja että he erottavat ryhmätyöskentelyn työtavat itsenäisen työskentelyn työtavoista. Tarvittaessa ryhmätyöskentelyn työtapoja voidaan kerrata ryhmätyöskentelyliitteen tehtävien avulla (liite 2). Myös tiedonhaku voi tuntua harjaantumattomasta oppilaasta raskaalta ja epämääräiseltä, jolloin on hyvä käydä läpi tiedonhakuun liittyviä perusperiaatteita (liite 3). Tietoa opitaan hakemaan vain tiedonhakuja tekemällä.

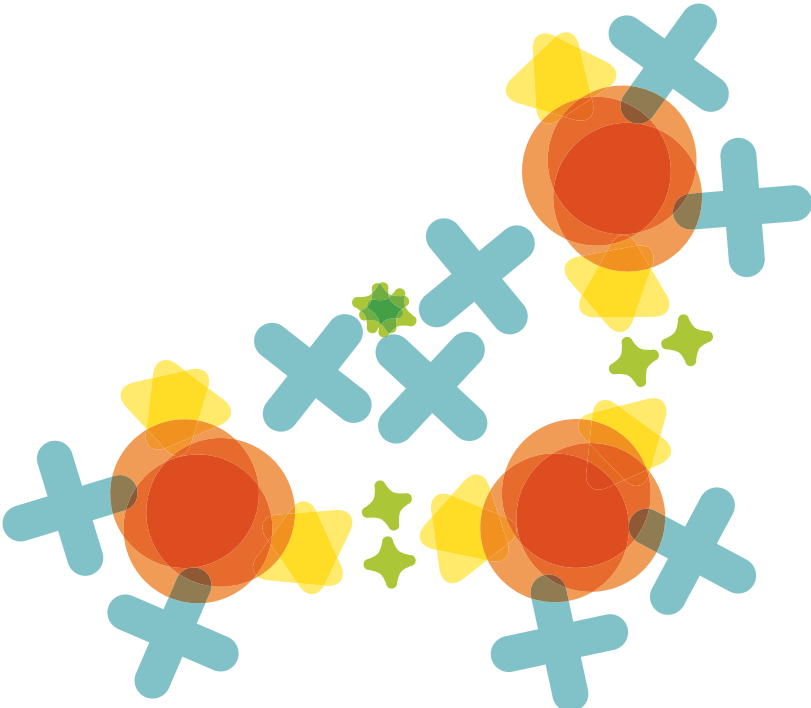
Tehtävissä korostuu asioiden ja kysymyksien pohtiminen, omien mielipiteiden esittäminen ja niiden huolellinen perusteleminen. Suurimpaan osaan kysymyksistä ei ole yhtä oikeaa vastausta. Avainasemassa ovat keskusteleminen erilaisista näkökulmista ja keskustelun kautta oivaltaminen. Keskustelutehtävät soveltuvat hyvin harjoituksiksi kielten tunneilla. Ennen keskustelun aloittamista kannattaa koota tehtävän keskeistä sanastoa yhdessä oppilaiden kanssa.

Yrittäjyyskasvatus on koko koulun yhteinen tehtävä. Seuraavat tehtäväideat johdattavat alkuun oman koulun yrittäjyyskasvatuksen suunnittelussa ja toteutuksessa. Tehtäväideat tukevat opettajaa yrittäjyyskasvatuksellisten näkökulmien etsimisessä omaan oppiaineeseen – kaleidoskooppiin katsomisessa.

Ryhmätyöt tunnistaa tästä merkistä.

Tehtävissä korostuu asioiden ja kysymyksien pohtiminen, omien mielipiteiden esittäminen ja niiden huolellinen perusteleminen.

*Osa 2: **Tehtäväideoita***

1 Osallistuva yritteliäisyys

Innostus aktiiviseen, osallistuvaan ja yrittäjämäiseen toimintatapaan edellyttää kokemuksia huomioon otetuksi tulemisesta ja mahdollisuuksista vaikuttaa. Ensimmäisen jakson tehtäväideat kannustavat osallistumaan koulun arjessa, rohkaisevat itsenäiseen tiedonhakuun ja tutustuttavat yrittäjyyden, työnteon ja vapaaehtoistoiminnan teemoihin. Tehtävien yhteyteen soveltuu hyvin yhteistyö paikallisten yritysten tai järjestöjen kanssa.

Tehtävissä 1–4 tarkastellaan aktiivisuuden ja osallistuvuuden mahdollisuuksia käyttäen apuna pohdintaa, toimintaa ja haastatteleamista. Tehtävät 5–7 puolestaan johdattavat yrittäjyyden ja yritteliäisyyden teemoihin ideoinnin, sanomalehtianalyysin ja tutkimisen keinoin. Tehtävä 8 tarjoaa mahdollisuuden rohkaista nuoria yritteliäisyyteen luokkana. Tehtävässä 9 aktiivisuuden ja yritteliäisyyden teemoja käsitellään elokuvien ja kaunokirjallisuuden kautta.

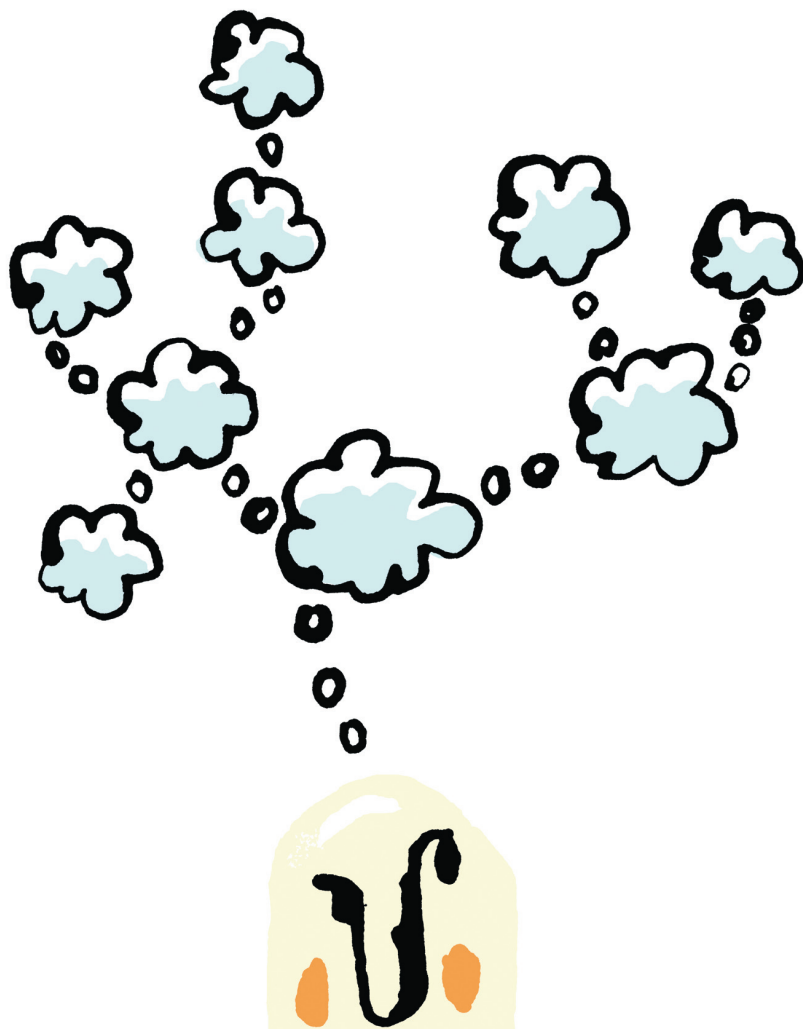
Osallistumista ja vaikuttamista

1. Mitä on aktiivisuus?

Mitä sinun mielestäsi on aktiivisuus? Mihin aktiivisuutta mielestäsi tarvitaan? Millaisia ovat aktiiviset ihmiset? Miksi pitäisi olla aktiivinen?

Oppiainevinkki:
Kielten tunnit, oppilaanohjaus, äidinkieli

- A.** Mieti sanalle *aktiivinen* mahdollisimman monta synonyymia tai lähes samaa tarkoittavaa sanaa. Tee ajatuskartta, johon kokoat sanat.

- C. Missä tilanteissa sanat kuvaavat sinua erityisen hyvin? Anna kaksi esimerkkitilannetta.
- D. Kuvaile kolmella virkkeellä ihmistä, joka on mielestäsi aktiivinen. Voit käyttää esimerkkinä jotakuta tuntemaasi henkilöä.

Tavallisen koulupäivän aikana aktiivisuus voi auttaa ja olla hyödyksi sinulle itsellesi, kavereillesi tai koko koululle.

- E. Mieti tavallisesta koulupäivästä tilanteita, joissa voi toimia aktiivisesti.
- F. Miten näissä tilanteissa pitää toimia?
- G. Tiivistä yhteen lauseeseen oma mielipiteesi siitä, mitä aktiivisuus on.

Kootkaa luokassa kaikkien lauseet taululle. Keskustelkaa siitä, miten voitte kannustaa kaikkia koulussanne aktiivisuuteen. Toteuttakaa jokin ideoistanne.

Oppiainevinkki:
Soveltuu kaikkiin oppiaineisiin

2. Aktiivista vaikuttamista

Mihin asiaan koulussasi olet toivonut muutosta jo pitkään? Miten voisit asian tai tilanteen muuttuvan? Muodostakaa ryhmä, jonka kanssa mietitte asian tai ilmiön, johon haluatte vaikuttaa.

- A. Pitäkää ideariihi (noin 15 minuuttia), jossa mietitte asioita ja ilmiöitä, joihin koulussanne haluaisitte muutosta tai joita haluaisitte kehittää. Kirjatkaa kaikki ajatuksenne muistiin. Ideariihessä ajatuksia voi heitellä vapaasti ja joukkoon saa tulla myös hulttomia ja mahdottomilta kuulostavia ideoita.
- B. Arvioikaa ideariihessä kokoamianne ajatuksia. Valitkaa kolme asiaa, joiden kehittämistä pidätte erityisen tärkeänä. Miksi nämä kolme asiaa vaativat muutosta tai kehittämistä?
- C. Millä keinoin valitsemianne kolmea asiaa voisi kehittää tai muuttaa?
- D. Valitkaa yksi asia, jonka muuttamiseen tai kehittämiseen pyritte vaikuttamaan.

Muutoksien toteutuminen vaatii usein aktiivisia ihmisiä, jotka haluavat vaikuttaa asiaan. Mahdollisuutenne vaikuttaa asiaan ovat sitä paremmat, mitä useamman ihmisen saatte kannattamaan kanssanne samaa asiaa. Perustelemalla hyvin oman ehdotuksenne voitte kasvattaa joukkoa, joka haluaa vaikuttaa kanssanne. Miettikää perusteluja omalle ehdotuksellenne. Pohtikaa, miten asiaa olisi hyvä perustella henkilölle, joka viimekädessä päättää siitä. Vastatkaa perustelussanne seuraaviin kysymyksiin:

- E.** Minkälainen parannus koulun arkeen ehdottamanne muutos toteutuessaan olisi? Ketkä kaikki hyötyvät ehdotuksestanne? Miten koko koulu hyötyy ehdotuksestanne?
- F.** Mitä on tehtävä, jotta muutos tapahtuu? Keitä siihen tarvitaan?
- G.** Aiheutuuko ehdotuksenne toteuttamisesta kuluja? Mistä asioista kuluja muodostuu? Antakaa ehdotuksia siitä, miten kuluja varten voitaisiin saada varoja tai miten kuluja voitaisiin vähentää tai välttää.

Valitkaa luokassa ryhmien ehdotuksista yksi muutos- tai kehitysehdotus, johon koko luokka pyrkii vaikuttamaan. Ehdotusta valitessanne kiinnittäkää erityistä huomiota perusteluihin. Kun olette valinneet asian, johon pyritte vaikuttamaan, suunnitelkaa vaikuttamiskampanja. Hyviä vaikuttamiskeinoja ovat muun muassa tiedotejulistet, aamunavaus, mielipidekirjoitus, nimiadressin kerääminen, kirje asiasta päättävälle henkilölle tai tapaaminen hänen kanssaan.

3. Vapaaehtoistoiminta

Vapaaehtoistoiminnalla tarkoitetaan ilman palkkiota tehtävää yleishyödyllistä työtä. Useiden järjestöjen piirissä tehdään paljon aktiivista vapaaehtoistyötä esimerkiksi nuorten, vanhusten, sairaiden, ympäristön, kehitysmaiden tai eläinten hyväksi.

Oppiainevinkki:
Historia, kielet, yhteiskuntaoppi, äidinkieli

- A.** Mitä ajatuksia vapaaehtoistoiminta sinussa herättää? Kuvaile ajatuksiasi kolmella virkkeellä.
- B.** Mitä vapaaehtoistyötä tekeviä tahoja tiedät? Mainitse mahdollisimman monta esimerkkiä.
- C.** Millaisten asioiden hyväksi nämä tahot tekevät vapaaehtoistyötä?
- D.** Oletko osallistunut joskus vapaaehtoistoimintaan? Kirjoita kokemuksistasi. TAI: Jos et ole osallistunut vapaaehtoistoimintaan, tutustu yhden vapaaehtoistyötä tekevän järjestön www-sivuihin. Kirjoita järjestön vapaaehtoistyöstä. Esimerkkejä vapaaehtoistyötä tekevästä järjestöistä: Kirkon ulkomaanapu, Mannerheimin lastensuojeluliitto, Reilunkaupan puolesta, SPR, Unicef, VPK, WWF.

Vapaaehtoistoiminnan avulla voidaan myös ajaa asioita, jotka ihmiset ovat kokeneet epäoikeudenmukaisina ja joihin siksi halutaan muutosta. Tämänkaltaista vapaaehtoistoimintaa kutsutaan kansalaistoiminnaksi.

- E.** Suomen ja maailman historiasta löytyy useita esimerkkejä, joissa aktiivinen kansalaistoiminta on johtanut suuriin muutoksiin. Etsi tietoa ainakin kahdesta kansalaistoiminnan saavutuksesta. Vihjesanoja: äänioikeus, ihmisoikeudet.

- F.** Pohdi, mikä saa ihmiset osallistumaan vapaaehtoistoimintaan? Millaiseen vapaaehtoistoimintaan sinä haluaisit osallistua?

4. Haastattele vapaaehtoistyöntekijää¹

Ks. Liite 4: Haastattelun tekeminen.

Vapaaehtoistyöstä saa parhaiten tietoa kysymällä vapaaehtoistyössä mukana olevalta. Tee haastattelu muodostamalla kuusi väitettä liittyen vapaaehtoistyöhön. Esitä väitteet vapaaehtoistyöntekijälle ja kysy, onko hän samaa vai eri mieltä väitteen kanssa. Pyydä häntä myös perustelemaan vastauksensa ja tee hänelle tarkentavia kysymyksiä.

Esimerkki

Väite: "Vapaaehtoistyö on aina helppoa."

Vapaaehtoistyöntekijä: "Olen eri mieltä väitteen kanssa."

Haastattelija: "Miksi olet eri mieltä?"

Vapaaehtoistyöntekijä: "Toisinaan vapaaehtoistyöhön liittyy myös vaikeita tehtäviä."

Haastattelija: "Kerro jokin esimerkki vaikeasta tehtävästä."

Yritteliäisyyttä

Oppiainevinkki:
Soveltuu kaikkiin oppiaineisiin

Ks. 3. jakso, tehtävä 6.

Vinkki: Tehtävä voi olla oppilaiden omatoiminen tarkkailu- ja pohtimistehtävä sovitulla ajanjaksolla. Ajanjakson päätteeksi kokoatte yhteen oppilaiden ajatuksia.

5. Oppiaineen alaan liittyvä työ

Millainen työ voisi liittyä oppiaineeseen? Millaista vapaaehtoistyötä voisi tehdä henkilö, joka on kiinnostunut oppiaineestanne? Millaisen yrityksen perustaisi oppiaineestanne kiinnostunut henkilö? Millaisissa työpaikoissa työskentelevät oppiaineenne alalta valmistuneet ihmiset?

- A.** Jakautukaa luokassa kolmeen ryhmään. 1. ryhmä: Vapaaehtoistyöntekijät. 2. ryhmä: Yrittäjät. 3. ryhmä: Palkkatyössä käyvät.
- B.** 1. ryhmä miettii, missä vapaaehtoistoissa tarvitaan oppiaineenne taitoja. Millaisen oppiaineeseen liittyvän järjestön voisi perustaa? Minkä tai kenen hyväksi vapaaehtoistyötä tehtäisiin? 2. ryhmä miettii, millainen olisi oppiaineen alaan liittyvä yritys. Mitä olisivat yrityksen tuotteet tai palvelut? Minkä tarpeen yritys voisi täyttää? 3. ryhmä miettii, missä töissä tarvitaan oppiaineenne taitoja. Millä alalla ne ovat erityisen tärkeitä? Mistä löytyy oppiaineenne alaan liittyviä työpaikkoja?
- C.** Vertailkaa luokassa eri ryhmien ajatuksia. Mitä yhtäläisiä ja mitä erottavia piirteitä ryhmien ideoissa on? Minkä ajatlette olevan luontevin työnteon muoto liittyen omaan oppiaineeseen? Miksi?

¹ Tehtävän idea www.4h-liitto.fi/top.

6. Yrittäjyys sanomalehdissä

Vertaillaa omia ajatuksianne yrittäjyydestä ja sanomalehtikirjoituksia, joissa käsitellään yrittäjiä tai yrityksiä. Kootkaa ensin omia ajatuksianne yrittäjyydestä. Analysoikaa tämän jälkeen yrittäjää tai yritystä käsittelevä sanomalehtikirjoitus. Vertaillaa lopuksi omia mielikuvianne yrittäjyydestä lehtijutuissa muodostuviin mielikuviin.

VAIHE 1: Omat mielikuvat

- A.** Kokoa ajatuskarttaan adjektiiveja ja kuvauksia omasta yrittäjämielikuvastasi.

VAIHE 2: Lehtikirjoituksen analysoiminen.

- B.** Etsi painetusta sanomalehdestä tai internetin verkkolehdistä yrittäjää tai yritystä käsittelevä kirjoitus.
- C.** Lue kirjoitus läpi.
- D.** Millaisesta yrityksestä jutussa kerrotaan? Minkä kokoinen yritys on? Mikä on yrityksen keskeisintä toimintaa?
- E.** Miten kirjoituksessa kuvaillaan yrittäjää? Poimi kirjoituksesta adjektiivit ja muut kuvailevat ilmaukset.
- F.** Mitä yleispiirteitä jutun kuvailevilla ilmauksilla on? Millainen vaikutelma muodostuu kuvailevien ilmausten perusteella yrittäjästä?
- G.** Onko jutussa kuvaa yrittäjästä? Mitä kuva mielestäsi kertoo hänestä?
- H.** Mitä kerrotaan yrittäjän työstä?
- I.** Vertaa sanomalehtikirjoituksesta muodostuvaa mielikuvaa yrittäjyydestä omaan mielikuvaasi (A-kohta). Onko oma mielikuvasi samanlainen sanomalehti jutun muodostaman mielikuvan kanssa vai eroavatko ne?
- Jos mielikuvat ovat samanlaisia, mistä luulet sen johtuvan.
 - Jos mielikuvat eroavat, miten ne eroavat toisistaan. Kumman ajattelet olevan totuudenmukaisempi? Miksi?

Analyysien yhteenveto. Kootkaa yhteen, millaisia yrittäjiä ja yrityksiä sanomalehdessä käsitellään.

- J.** Minkälaisia ovat lehtijuttujen yritykset? Pieniä vai suuria? Mihin alaan niiden toiminta liittyy? Jne.
- K.** Millaisia yrittäjät ovat taustaltaan? Ovatko he nuoria vai vanhoja, naisia vai miehiä, suomalais- vai ulkomaalaistaustaisia?

Oppiainevinkki: Yhteiskuntaoppi, äidinkieli

Voitte käyttää tehtävässä
Yritys Hyvä -kirjoituskilpailun
materiaaleja.
Ks. www.kerhokeskus.fi.

L. Kootkaa yhteen yrittäjää kuvaavien ilmausten yleispiirteet (F- ja K-kohdat).

M. Minkälaisista yrityksistä ja yrittäjistä lehtijutuissa useimmiten kerrotaan? Minkälaisista yrityksistä tai yrittäjistä sanomalehtijutuissa ei kerrota? Mistä luulette tämän johtuvan?

Ks. Liitteet 3 ja 4.

Oppiainevinkki: Laaja projektitehtävä voidaan jakaa historian ja oppilaan ohjauksen tuntien kesken. Kohtia A–D ohjaa historian opettaja ja kohtia E–F oppilaanohjaaja.

Huom! Mikäli oppilaiden vanhemmilla tai kotiseudullanne on perheyriityksiä, kannattaa työnteon historiaan tutustuminen aloittaa toimivien perheyriitysten kautta. Haastatelkaa perheyriityksiä seuraavista asioista: Milloin ja millaiselle toiminta-ajatukselle yritys on perustettu? Miten yritystoiminta on kehittynyt ja miten yritys on pärjännyt erilaisina aikoina? Työskenteleekö yrityksessä useampi sukupolvi ja miten se vaikuttaa työnteeseen? Miten työtehtävät ovat historiallisesti jakautuneet perheyriityksessä? Onko sillä yhteyttä nyky-yhteiskunnan työnjakoon?

7. Tutkimusretki työnteon paikallishistoriaan

Miten ihmiset ovat hankineet elantonsa omalla kotiseudullanne? Millä välineillä ja millaisissa olosuhteissa ihmiset ovat työskennelleet? Onko kotiseutunne historiallisilla työnteonmuodoilla vaikutusta kotiseutunne nykyisiin elinkeinoihin? Ottakaa selvää oman kotiseutunne työnteon historiasta. Pohtikaa, miten kotiseutunne nykyisissä työnteon muodoissa näkyy historia. Tehtävä muodostuu kolmesta osasta:

- Perinteiset työnteon muodot kotipaikkakunnalla (kohta A).
 - Yksityiskohtainen tutustuminen johonkin työnteonmuotoon kotipaikkakunnalla (kohdat B–D).
 - Paikkakunnan perinteisten työnteonmuotojen jatkuvuus (kohdat E–F).
- A.** Ottakaa selvää, miten kotiseudullanne on hankittu elanto eri vuosisadoilla tai -kymmenillä. Onko kotiseudullanne ollut käsityöläisyyttä, maanviljelystä tai teollisuutta? Mille aloille nämä ovat keskittyneet? Mikä on vaikuttanut siihen, että kyseiset alat ovat menestyneet ja tuoneet elannon kotiseudullanne? Jatkuvatko nämä työt edelleen kotiseudullanne?

Aloittakaa tutustuminen kotiseutunne työnteon historiaan museovie-railulla sekä lukemalla oman paikkakuntanne ja lähikuntien historiik-keja. Vinkkejä menneiden vuosikymmenten työnteosta kotiseudullanne saatte myös tutustumalla kuntanne tai lähikuntien www-sivuihin. Kun olette hahmotelleet kotiseutunne historiallisia elannonhankintamuotoja, jakautukaa ryhmiin, joissa ryhdytte selvittämään jotakin tiettyä asiaa liittyen työhön kotiseudullanne.

B. Määritelmää ryhmässänne, mistä asiasta liittyen kotiseudul-lanne tehtyyn työhön otatte selvää.

ESIMERKKEJÄ:

- Perehtykää johonkin käsityömuotoon tai rajatkaa kiinnostuksenne koskemaan yhtä kotiseudullanne elänyttä käsityöläistä.
- Perehtykää jonkin toimivan perheyriityksen histo-riaan, tuotteisiin, työntekijöihin tai työnjakoon.
- Jos kotiseutunne työnteon historiaan liittyy jokin merkittävä tapaus, rajatkaa kiinnostuksenne koskemaan sitä.

- C.** Kun olette määritelleet kiinnostuksen kohteenne, tehkää aiheesta ensimmäiseksi yleiskuvaus, josta selviää aiheeseen liittyvät perusasiat.
- D.** Pyrkikää seuraavaksi tavoittamaan aiheeseen liittyviä mielenkiintoisia yksityiskohtia. Tietosanakirjoja yksityiskohtaisempaa tietoa voi löytää esimerkiksi vanhoista sanomalehdistä, joita voi löytää kirjastosta, museoista tai sanomalehtien sähköisistä arkistoista. Esimerkiksi Suomen kansalliskirjaston historiallisessa sanomalehtikirjastossa (digi.lib.helsinki.fi) on digitoituna kaikki Suomessa 1771–1890 julkaistut sanomalehdet. Lisätietoa ja yksityiskohtia saatte myös haastattelemalla paikkakunnalla eläneitä tai omien isovanhempiensa elämää muistavia ihmisiä.
- E.** Onko tarkastelemanne työnteonmuoto säilynyt paikkakunnallanne tähän päivään saakka? Missä muodossa työtä harjoitetaan tällä hetkellä paikkakunnallanne? Menkää tapamaan henkilöä, joka tekee työtä nykyään. Kyselkää hänen työstään: miten hän on päätenyt alalle ja miten työn historiallinen tausta vaikuttaa hänen työhönsä?
- F.** Vertailkaa tietojanne tarkastelemanne työnteon muodon historiasta ja tästä päivästä. Miten kyseinen työnteonmuoto on vaikuttanut kotiseutuunne? Mitä eroja ja yhtäläisyyksiä on työn historiallisilla ja nykyisillä muodoilla?

8. Esite kotiseudusta²

Tarkastelkaa kotipaikkakuntaanne vierailijan silmin. Mitkä asiat häntä kiinnostaisivat? Mitä harvinaisia ja ainutlaatuisia asioita kotipaikkakunnaltanne löytyy? Tehkää kotipaikkakunnastanne esite, jonka avulla vierailijat löytävät mielenkiintoisimmat nähtävyydet ja kokemukset kotiseudultanne.

- A.** Listatkaa asioita, joita haluatte esitellä kotiseudullanne vieraille ihmisille.
- B.** Tehkää suunnitelmia esitteen toteuttamisesta.
- Kenelle esitteenne on tarkoitettu? Onko se tarkoitettu esimerkiksi ulkomaalaisille matkailijoille, kotimaan matkailijoille, nuorille, lapsiperheille tai jonkin tietyn alan harrastajille?
 - Miten kerrotte asioista? Käytättekö asiatyöliä vai kerrotteko esimerkiksi runomuodossa.
 - Miten kuvitatte esitettä? Toimivatko kuvituksena esimerkiksi maalaukset, piirrookset tai valokuvat?
 - Jos esitettänne tilataan 100 kappaletta, miten toteutate tilauksen? Teettekö jokaisen esitteen käsityönä vai käytättekö jotakin monistustekniikkaa? Huomioikaa esitettä suunnitellessanne käyttämänne monistusmenetelmä.

Oppiainevinkki: Kuvaamataito, kielten tunnit, matematiikka, äidinkieli

Vinkki: Pyytäkää yhteistyökumppaniksi kuntaa tai yritystä kotiseudultanne, jolle voitte tehdä esitteen.

² Tehtävän idea www.4h-liitto.fi/top.

- C. Onko esitteenne toteuttaminen suurissa määrin taloudellisesti kannattavaa? Tehkää kustannuslaskelma esitteenne toteuttamisesta. Arvioikaa, mistä kustannuksista on mahdollista tarvittaessa tinkiä. Huomioikaa

- tarvikkeiden kustannukset
- monistusmenetelmästä aiheutuvat kustannukset
- mahdollinen palkkio suunnittelusta ja toteutuksesta.

- D. Kootkaa suunnittelemanne esitteet näyttelyksi, jonne kututte paikallisia ihmisiä. Olkaa aktiivisia ja markkinoikaa omia esitteitänne.

9. Aktiivinen yritteliäisyys elokuvissa ja kaunokirjallisuudessa

Oppiainevinkki: Kaikki oppiaineet

www.koulukino.fi

Tietoa kouluopetukseen liittyvistä
tekijänoikeuksista
www.kopiraitti.fi

Aktiivisuutta ja yritteliäisyyttä on kuvattu usein myös elokuvissa ja kaunokirjallisuudessa. Elokuvat ja kaunokirjallisuus tarjoavat elämyksellisen tavan käsitellä teemaa. Seuraavassa on esimerkkejä elokuvista ja kirjoista sekä niiden käsittelemisestä yrittäjyyskasvatuksellisesta näkökulmasta. Samaan tapaan voidaan hyödyntää monia muita teoksia osana yrittäjyyskasvatusta.

Elokuvat

Elokuvan voitte nähdä koulukinonäytännössä. Kaikki Suomen elokuvateatterit ovat sitoutuneet järjestämään koulukinonäytäntöjä. Tutustukaa tarkemmin osoitteessa www.koulukino.fi, miten voitte järjestää elokuvanäytännön omalla paikkakunnallanne. Koulukinon johtaja-tus on, että mahdollisimman monen koululaisen tulisi nähdä elokuva koulupäivän aikana oikeassa elokuvateatterissa ja saada käsitellä näkemäänsä jälkikäteen. Huom! Elokuvan ostaminen tai vuokraaminen omaan käyttöön ei sisällä lupaa muuhun käyttöön, kuten esittämiseen luokassa oppilaille.

RUOKALA LOKKI

Japani 2006

Ohjaus: Naoko Ogigami

Näyttelijät: Satomi Kobayashi (Sachie), Hairi Katagiri (Midori), Jarkko Niemi (Tommi Hiltunen), Masako Motai (Masako), Markku Peltola (Matti) ja Tarja Markus (Liisa)

Kesto: 104 min

Ikäraja: S

Ruokala Lokki kertoo japanilaisesta naisesta Sachiesta, joka perustaa Suomeen pienen ravintolan. Hän haluaa tarjota asiakkailleen japanilaista ruokaa. Asiakkaat eivät kuitenkaan päädy kovin helposti Sachien pienen ravintolan pöytiin. Sattumalta Sachie kohtaa kaksi maannais-taan, jotka alkavat auttaa häntä. Vähitellen myös suomalaiset asiakkaat löytävät tiensä Ruokala Lokkiin, ja Sachie pääsee tarjoamaan heille japanilaista ruokaa. Ruokala Lokki on ensimmäinen kokonaan Suomessa kuvattu japanilainen elokuva.

Elokuva on saanut huomiota myös siitä, että sen lavastuksessa keskeisessä osassa on joukko suomalaisittain tunnettuja tuotemerkkejä. Product placement eli tuotesijoittelu voidaan määritellä elokuvaan tai tv-ohjelmaan sijoitettujen maksettujen tuotteiden (piilo)mainonnaksi. Elokuvan avulla voidaan myös harjoitella oman medialukutaidon ja kulutuskäyttäytymisen arvioimista.

Yrittäjyyskasvatusteemojen lisäksi muita keskeisiä teemoja elokuvassa ovat ruokakulttuuri, suomalaisuus, kulttuurien kohtaaminen ja ystävyys. Koulukinon www-sivuilla on näihin teemoihin liittyvä oppimateriaalia ja lisää taustatietoja elokuvasta. Koulukinon oppimateriaali on tarkoitettu lukioille ja ammatillisille oppilaitoksille.

Kysymyksiä elokuvan *Ruoka Lokki* käsittelyyn

A. Yrityksen liikeidea

- Mikä on Sachien yrityksen peruseriaate? Millaista ruokaa Sachie haluaa asiakkailleen tarjota?

Ks. Liite 1: Vastauksia.

B. Ruokalan perustaminen

- Ruokala Lokin alkutaival ei ole aivan helppo. Millaisia vaikeuksia Sachiella on ruokalansa kanssa? Mistä vaikeudet mielestänne johtuvat?
- Millaisia neuvoja olisitte antaneet Sachielle alkuvaiheessa? Miten hän olisi voinut saada yrityksensä menestymään?

C. Yrittäjänä vieraassa maassa

- Sachie on perustanut yrityksensä Suomeen, vaikka hän ei osaa suomen kieltä. Mitä asioita yrityksen toiminnassa se saattaa vaikeuttaa?
- Minkälaisia ominaisuuksia mielestänne vaaditaan ihmiseltä, joka perustaa yrityksen vieraaseen maahan?
- Mitä elokuvassa kerrotaan Sachien taustasta? Millaista elämää luulette hänen eläneen aikaisemmin?
- Sachien japanilaistausta voi olla etu hänen liiketoiminnalleen. Millä tavoin Sachie hyödyntää omaa taustaansa?
- Mitä ulkomaalaisten pitämiä yrityksiä tiedätte?

D. Naisen asema

- Kun Midori ja Masako tapaavat Sachien ensimmäistä kertaa, he ihmettelevät, että Sachie toimii yrittäjänä ilman miestä tai yksin. Mistä luulette heidän ihmetyksensä johtuvan?
- Mitä mieltä olette, onko Suomessa naisten ja miesten yhtä helppoa ryhtyä yrittäjiksi. Perustelkaa mielipiteenne.

E. Product placement eli tuotesijoittelu

- Elokuvan lavasteissa oli monia suomalaisia tuotemerkkejä (tuotemerkkien kaikkia tuotteita ei välttämättä valmisteta Suomessa). Mitä tuotemerkkejä tunnistitte elokuvasta?
- Saavatko tuotemerkit mielestänne mainosta elokuvassa? Luuletteko, että ulkomaalaiset tunnistavat tuotemerkit?
- Miten arvioitte itse tunnistavanne piilomainonnan tai tuotesijoittelun? Onko tuotesijoittelulla vaikutusta omiin ostopäätöksiinne?
- Onko mielestänne oikein, että elokuvaan tai tv-sarjaan on sisällytetty piilomainoksia? Perustelkaa mielipiteenne.

MARTININ UNELMA

Tanska 2006

Ohjaus: Neils Arden Oplev

Näyttelijät: Bent Mejding, Anders W. Berthelsen, Jens

Jørn Spottag, Anne Grethe Bjarup Riis, Peter Hesse

Overgaard, Sarah Juel Werner, Janus Dissing Rathke.

Kesto: 105 min

Ikäraja: 11-vuotta

Martinin unelma kertoo tositapahtumiin perustuvan tarinan 13-vuotiaasta maalaispojasta, Frits Johansenista. Eletään 1960-luvun loppua pienessä tanskalaisessa kyläkoulussa, jota hallitsee tyrannimainen rehtori. Fritsin suuri esikuva on ihmisoikeustaistelija Martin Luther King. Epäoikeudenmukaisuuden kokemuksen järkyttyä Fritsin maailmaa hän ryhtyy esikuvansa tavoin toteuttamaan unelmaansa. Frits haluaa saada epäoikeudenmukaisuuden, valehtelun ja väkivallan loppumaan.

Elokuvan kautta voidaan käsitellä muun muassa kansalaistoimintaa, omien ihanteiden toteuttamista ja noudattamista, oikeudenmukaisuutta, vaikuttamista ja asioihin puuttumista. Koulukinon www-sivuilla on oppimateriaali elokuvan käsittelyyn.

Kaunokirjallisuus

TÄÄLLÄ POHJANTÄHDEN ALLA (I-OSA)

Linna, Väinö (1959). WSOY.

Lukekaa Täällä pohjantähden alla -trilogian ensimmäinen osa. Kiinnitäkää lukiessanne erityisesti huomiota työntekoon ja yritteliäisyyteen liittyviin asioihin.

Kysymyksiä kirjan käsittelyn tueksi

A. Millä tavoin kirjassa tulee esille yritteliäisyys?

- Ketkä kirjan henkilöistä ovat mielestänne sinnikkäimpiä ja yritteliäimpiä? Miten se tulee esille?

- B.** Mitkä elämisen kannalta välttämättömät asiat edellyttivät kirjan henkilöiltä yritteliäisyyttä?
- C.** Liittyikö kaikki yritteliäisyys kirjassa elannon hankkimiseen? Missä muissa asioissa kirjan henkilöt ovat yritteliäitä?
- D.** Ketkä kirjan henkilöistä mielestänne toimivat yrittäjinä?
- E.** Millaista yhdistystoimintaa kirjassa esiintyy?
- F.** Mitä kansalaistoiminnan muotoja havaitsit kirjassa?
- G.** Kun puhutaan "suo, kuokka ja Jussi" -asenteesta, mitä sillä mielestänne tarkoitetaan?
- Millainen asenne se on työntekoon?
 - Onko omassa elämässänne tilanteita, joissa tarvittaisiin "suo, kuokka ja Jussi" -asennetta?
- H.** Kirjoita esittely mielenkiintoisimpana pitämästäsi henkilöstä kirjassa. Tarkastele esittelyssäsi henkilön suhtautumista työntekoon.

2 Vastuullinen yritteliäisyys

Vastuullisuus liittyy sekä kuluttajana että yrittäjänä toimimiseen – eli toimimiseen kansalaisena. Kulutuspäätökset ovat nykyään yhä keskeisempi päätöksenteon muoto ja vaikuttamiskeino. Osallistuvan ja yritteliään kansalaisen keskeisiin taitoihin kuuluukin kyky tiedostaa tämä ja valmiudet ottaa selvää siitä, mihin hän vaikuttaa kuluttamalla tiettyjä asioita. Vastuullisuuskysymys muodostaa kuluttajan ja yrittäjän välille vuorovaikutussuhteen, jossa molemmat vaikuttavat toisiinsa. Kuluttajan ja yrittäjän kesken jakautuvan vastuullisuuden tarkasteleminen harjaannuttaa huomioimaan erilaisia näkökulmia ja tuo esille asioiden suhteellisuutta.

Kuluttajana, yrittäjänä ja kansalaisena toimimiseen liittyy myös verojen maksamisen ja yhteisvastuullisuuden teemat. Toisen jakson tehtävissä tarkastellaan verojen maksamisen merkitystä koko yhteiskunnan näkökulmasta, henkilökohtaiselta kannalta ja yritystoiminnassa. Tehtäväjaksossa käsitellään myös mahdollisuuksia ja keinoja osallistua hyväntekeväisyyteen ja näin vaikuttaa avun tarpeessa olevan tilanteeseen. Myös liitteen 1 ryhmätyöharjoitukset soveltuvat harjoituksiksi henkilökohtaisesta vastuunotosta.

Vastuullinen kuluttaja ja yrittäjä

1. Seuraa omaa kulutustasi

Oppiainevinkki: Biologia, elämänkatsomustieto, historia, kuvaamataito, maantieto, matematiikka, terveystieto, yhteiskuntaoppi, äidinkieli

Vinkki: Tehtävä voidaan jakaa eri oppiaineiden tuntien kesken.

A. Pidä viikon ajan päiväkirjaa siitä, mihin käytät rahaa ja mitä asioita kulutat. Merkitse päiväkirjaan seuraavat asiat:

- Mitä asioita olet ostanut? Mistä olet ne ostanut? Paljonko ostoksesi maksoivat?
- Mitä syöt milläkin aterialla?
- Mitä teet päivän aikana? Kuluttaako se jotakin? (Esimerkiksi sähköä, vettä, bensaa jne.)

B. Kun olet viikon ajan pitänyt päiväkirjaa, tee yhteenveto omasta kulutuksestasi.

- Mitä kulutit kaikkein eniten?
- Mitä kulutit vähiten?
- Paljonko sinulla kului viikon aikana rahaa?
- Arvioi, oliko viikko kulutuksesi kannalta normaali viikko vai jollain tapaa poikkeuksellinen. Kulutitko vähemmän tai enemmän kuin normaalisti kulutat?

C. Tarkastele tuotetta tai asiaa, jota kulutit viikon aikana kaikkein eniten.

- Mitä tiedät sen alkuperästä? Etsi lisätietoja.
- Jos eniten kuluttamasi asia on tuote, jolla on pakkaus, tarkastele pakkauksen merkintöjä. Ota selvää, mitä ne tarkoittavat.
- Jos olet viikon aikana kuluttanut eniten jotakin, millä ei ole pakkausta (esimerkiksi sähköä tai vihanneksia), etsi internetistä asian tuottamiseen ja kuluttamiseen liittyvää tietoa. Aloita esimerkiksi katsomalla, mitä sanotaan tuottajan kotisivuilla.

D. Arvioi, millaisia seurauksia on eniten kuluttamasi asian suorkulutuksella.

- Oletko mielestäsi suorkuluttaja?
- Olisiko mielestäsi yleisesti kulutettava kyseistä asiaa vähemmän vai enemmän? Miksi?
- Miten kulutuksen muutokseen voi vaikuttaa?
- Kirjoita kertomus tai piirrä sarjakuva tai pilakuva tilanteesta, jossa eniten kuluttamasi asian käyttö on lisääntynyt äärimmäisyyksiin tai loppunut kokonaan.

2. Kestävä kehitys

A. Tulkitkaa ryhmässä, mitä tarkoitetaan lauseella: *Ajattele maailmanlaajuisesti, toimi paikallisesti*.

B. Mitä tarkoittavat alla olevat käsitteet? Miten ne liittyvät edellisen kohdan lauseeseen?

- Reilu kauppa
- Luomu eli luonnonmukainen tuotanto
- Lähiruoka
- Ympäristönsuojelu

C. Kumpi on mielestänne parempi vaihtoehto: Espanjalainen luomutomaatti vai tavallinen suomalainen tomaatti? Miksi?

D. Tutki kaupassa tai kotona kolmea elintarvikepakkausta.

- Mitä merkintöjä löydät pakkauksista?
- Mitä voit näiden merkintöjen perusteella päätellä tuotteen ympäristövaikutuksista?

Oppiainevinkki: Elämäkatsomustieto, maantieto, uskonto, yhteiskuntaoppi

Oppiainevinkki: Elämäkatsomustieto,
maantieto, uskonto, yhteiskuntaoppi,
äidinkieli

3. Ottakaa kantaa

Keskustelkaa väitteiden avulla kuluttajan ja yrittäjän vastuista. Kiinnitäkää vastakkaisille seinille luokassa paperit, joissa lukee SAMAA MIELTÄ ja ERI MIELTÄ. Kaikkien oppilaiden on valittava, mitä he vastaavat väitteeseen ja siirryttävä sen mukaan merkitylle seinälle. Opettaja kysyy ainakin yhdeltä kummallekin seinälle sijoittuneista oppilaista perusteluja mielipiteelle.

- A. Halpa tuote saa olla kallista tuotetta huonolaatuisempi.
- B. Kuluttaja ei voi sille mitään, jos yrityksen tuotteet eivät ole ympäristöystävällisiä.
- C. Lähikaupoissa täytyy tehdä ostoksia.
- D. Minä voin vaikuttaa omilla ostopäätöksilläni.
- E. Ympäristöystävällisen tuotteen ostaminen kannattaa aina.
- F. Suomalaisten yritysten pitäisi valmistaa tuotteensa Suomessa, koska se synnyttää työpaikkoja Suomeen.
- G. Suomalaisten pitäisi kuluttaa vähemmän.
- H. Yrittäjät ja kuluttajat voivat yhdessä vaikuttaa ympäristökysymyksiin.

Oppiainevinkki: Elämäkatsomustieto,
uskonto, yhteiskuntaoppi

Ks. myös 2. jakso, tehtävä 15;
3. jakso, tehtävä 14.

4. Yrittäjä, kuluttaja, hyödyke?

- A. Selvittääkää keskustellen ryhmässä vastaukset seuraaviin kysymyksiin.
 - Kuka on yrittäjä?
 - Mitä on yrittäjäyys?
 - Kuka on kuluttaja? Ketkä ovat kuluttajia?
 - Mitä on kuluttaminen?
 - Mikä on kulutushyödyke?
 - Kuka tarvitsee kulutushyödykkeitä?
- B. Piirtäkää kaaviokuva, joka havainnollistaa kuluttajan, yrittäjän ja kulutushyödykkeiden keskinäistä suhdetta.
 - Miten yritykset hyötyvät kuluttajista/kotitalouksista?
 - Miten kuluttajat/kotitaloudet hyötyvät yrityksistä?
- C. Vaikuttavatko mielestänne yritykset kuluttajiin vai kuluttajat yrityksiin?
 - Tuottavatko yritykset niitä hyödykkeitä, joita kuluttajat tarvitsevat ja pyytävät?

- Ostavatko kuluttajat niitä tuotteita, joita yritykset tarjoavat?
- Kannattaako yrittäjän aina pyytää mahdollisimman korkea hinta tuotteesta? Miksi?
- Kannattaako kuluttajan ostaa aina halvin mahdollinen tuote? Miksi?
- Pohtikaa, miksi saman hyödykkeen hinnassa voi olla suuria hintaeroja. Esimerkki: Mistä ajattelette johtuvan, että toinen T-paita maksaa 10 euroa ja kun toinen maksaa 30 euroa? Keksikää ainakin kolme hintaeroon vaikuttavaa asiaa.

5. Hintaeroja

A. Kumpi sinua houkuttelee enemmän:

- Kupillinen herkullista erikoiskahvia tai -teetä miellyttävästi sisustetussa kahvilassa?
- Mukillinen itse keitettyä kuumaa juomaa kotoisasti sohvalla loikoillen?
- Perustele vastauksesi.

Itse keitetty tai kahvilasta ostettu kahvi ja tee ovat hyvin erihintaisia. Kahvilasta ostetun kupillisen hinnalla voi saada kaupasta paketillisen kahvia tai teetä, josta riittää useaan kupilliseen valmista juomaa. Toisaalta kahvilassa saa juoman valmiiksi keitettynä eikä mukia tarvitse itse tiskata. Toisinaan poikkeaminen kahvilaan matkan varrella voi olla myös virkistävä vaihtoehto.

B. Mistä muodostuu kahvin ja teen hinta kahvilassa ja kaupassa? Miettikää kummankin hintaan vaikuttavia tekijöitä.

- Jakautukaa 2–4 hengen ryhmiin. Valitkaa, tarkastelletteko hintoja kaupassa (C-kohta) vai kahvilassa (D-kohta).

C. Kaupassa: Kirjatkaa ylös, minkä hintaisia tuotteita kaupan kahvi- tai teehyllystä löytyy. Ottakaa lähempään tarkasteluun halvin, kallein ja keskihintainen tuote. HUOM! Muistatthän katsoa tuotteen kilohintaa. Merkitkää muistiin:

- Valmistaja/valmistuttaja
- Valmistusmaa
- Alkuperämaa
- Mitä tuotteen käytöstä kerrotaan?
- Mitä ympäristömerkkejä pakkauksista löytyy?
- Puuttuuko hyllystä jokin tuote, jonka toivoisitte löytävän sieltä?

Haastatelkaa kauppiasta ja kysykää häneltä:

- Millä perusteella hän valikoi tietyt tuotteet kahvi- tai teehyllynsä?

Oppiainevinkki: Matematiikka, kuvaamataito, yhteiskuntaoppi, äidinkieli

Ks. Liite 4: Haastattelun tekeminen.

- Miten hän määrittelee tuotteelle hinnan?
- Mistä muodostuu hintaero halvimman ja keskihintaisen tuotteen välille?
- Mitkä asiat vaikuttavat halvimman ja kalleimman tuotteen väliseen hintaeroon?
- Mitä muita kustannuksia kuin tuotteen ostohinnan kauppias pyrkii kattamaan hinnoittelullaan?
- Miten keskeinen tuote kahvi tai tee on kaupan kokonaismyynnissä?

Tarkastelkaa tietoja, joita keräsitte kaupassa. Minkä kahvi- tai teepakkauksen ostamista suositteletsite saamienne tietojen perusteella?

D. Kahvilassa:

- Katsokaa, onko kahvilassa eri hintaisia kahvi- tai teekupillisia. Kirjatkaa hinnat ylös.
- Kiinnittäkää huomiota kahvilaan ympäristönä: Millaisella paikalla kahvila sijaitsee? Mitä sen ympäristössä on?
- Kuvaile kahvilan sisätiloja. Millainen vaikutelma teille muodostuu kahvilasta tilana?
- Kuinka monta ihmistä on kahvilassa töissä? Mitä he tekevät?

Haastatelkaa kahvilanpitäjää ja kysykää häneltä:

- Miksi kahvi- tai teekupit ovat keskenään erihintaisia (jos näin on)?
- Mitä raaka-aineita tai välineitä tarvitaan kahvin tai teen valmistamiseen?
- Kauanko yhden kupillisen valmistaminen kestää?
- Paljonko yksi kupillinen maksaa kahvilanpitäjälle?
- Miksi asiakkaan maksama hinta on suurempi? Mitä kustannuksia kahvilanpitäjä ottaa kahvi- tai teekupin hinnassa huomioon?
- Miten keskeisiä tuotteita kahvi ja tee ovat kahvilalle?

Tarkastelkaa tietoja, joita keräsitte kahvilassa. Mistä kaikesta asiakas kahvilassa asioidessaan maksaa? Kannattaako näistä mielestänne maksaa? Miksi?

- E.** Esitelkää luokassa tiedot, jotka keräsitte kaupassa ja kahvilassa. Vastatkaa esittelyjen jälkeen uudestaan A-kohdan kysymykseen. Perustelkaa vastauksenne kauppa- ja kahvilavierailuilla saamillanne tiedoilla.

6. Ostajan oikeudet³

Olet ostanut uuden laukun. Kun olet käyttänyt laukkua kuukauden, laukun vetoketju menee rikki.

- A. Miten toimisit edellä kuvatussa tilanteessa?
- B. Ota selvää, mitä ovat ostajan oikeudet edellisen kaltaisessa tilanteessa. Kysy läheisestä kaupasta, miten tilanteessa toimittaisiin. Voit myös etsiä vastauksia internetistä.
- C. Ota selvää, mitä kuluttaja voi tehdä, jos ostajan oikeudet eivät toteudu viallista tuotetta palautettaessa.

Oppiainevinkki: Yhteiskuntaoppi

7. Vaikuttavatko kuluttajat yrityksiin?

Analysoikaa Helsingin Sanomissa julkaistu mielipidekirjoitus ”Kuluttajan valinnat vaikuttavat yritysten toimintaan” (3.2.2007) ja ottakaa kantaa mielipiteeseen. (Liite 5)

- A. Lue mielipidekirjoitus läpi. Jos et ymmärrä kaikkia asioita kirjoituksessa, laita merkki vaikean kohdan viereen ja jatka lukemista. Alleviivaa tekstistä vaikeat sanat.
- B. Keskustelkaa 2–4 hengen ryhmässä sanoista, jotka alleviivasitte tekstistä.
 - Tehkää lista sanoista, jotka olette alleviivanneet.
 - Onko listassa sanoja, joiden merkityksen joku ryhmässänne tuntee? Selittäkää nämä sanat ryhmässänne.
 - Pohtikaa ryhmässä lopuista sanoista, mitä ne voisivat tarkoittaa.
 - Mitä sanoja listastanne ette tunteneet tai osanneet päätellä? Keskustelkaa luokassa tekstin vaikeista sanoista.
- C. Lue mielipidekirjoitus uudelleen.
 - Kiinnitä huomiota kohtiin, jotka ensimmäisellä lukukerralla merkitsit vaikeiksi. Mitkä kohdat ymmärsit tällä kertaa paremmin?
 - Merkitse mielenkiintoiset kohdat tekstistä M-kirjaimella. Miksi nämä kohdat ovat sinusta mielenkiintoisia?
 - Oletko joistakin asioista kirjoittajien kanssa samaa mieltä tai eri mieltä? Miksi? Merkitse S-kirjain (=samaa mieltä) tai E-kirjain (=eri mieltä).
- D. Tulkitse tekstiä vastaamalla kysymyksiin.

Oppiainevinkki: Yhteiskuntaoppi, äidinkieli

KAPPALE II

- Tekstissä puhutaan ”kuluttajien kielteisistä reak-

³ Tehtävän idea www.4h-liitto.fi/top.

tioista yritysten yhteiskuntavastuuttomuuteen”. Mitä nämä kielteiset reaktiot ovat?

- Tekstissä puhutaan ”vastuuttomuudesta saatavasta hyödystä”. Kenen viitataan olevan vastuuton ja saavan siitä hyötyä?
- Mitä tarkoitetaan sillä, että kuluttajien kielteiset reaktiot yhteiskuntavastuuttomuuteen jäävät kustannuksiltaan vähäisemmiksi kuin vastuuttomuudesta saatava hyöty?

KAPPALEET 15–17

- Olisitko valmis maksamaan esimerkiksi ruuasta tai vaatteista enemmän, jotta ne olisivat yhteiskuntavastuullisesti tuotettuja?
- Jos KYLLÄ: Miten paljon enemmän olisit valmis maksamaan? Muuttaisivatko kalliimpi ruoka ja vaatteet kuluustottumuksiasi?
- Jos EI: Kenelle ajattelet olevan hyötyä halvasta ruuasta ja vaatteista? Mihin seikkoihin ajattelet halvempien hintojen perustuvan? Voiko näistä seikoista olla jollekin haittaa?

KAPPALE 19

- Mistä kuluttajien on kirjoittajien mukaan oltava valmiita maksamaan? Minkälaisiin asioihin he mielestäsi viittaavat?
- Oletko kirjoittajien kanssa samaa mieltä? Perustele mielipiteesi.

E. Arvioi mielipidekirjoituksen luotettavuutta.

- Missä kirjoitus on julkaistu? Onko lähde mielestäsi luotettava? Miksi?
- Mitä tekstin yhteydessä kerrotaan kirjoittajista? Vaikuttaako tämä tekstin luotettavuuteen? Miten?
- Onko tekstin sisällä seikkoja, jotka vähentävät tai lisäävät sen luotettavuutta? Mitä ne ovat?

F. Ilmaise oma mielipiteesi.

- Lue vielä kerran mielipidekirjoitus ”Kuluttajan valinnat vaikuttavat yritysten toimintaan”.
- Kenen/keiden vastuullisuutta kirjoittajat mielestäsi painottavat? Mikä on heidän mielipiteelleen vastakkainen mielipide?
- Oletko kirjoittajien kanssa samaa vai eri mieltä?
- Kirjoita oma mielipidekirjoitus, joka tukee tai kritisoi Helsingin Sanomissa 3.2.2007 julkaistua mielipidekirjoitusta ”Kuluttajan valinnat vaikuttavat yritysten toimintaan”. Voit myös ottaa roolihahmon ja kirjoittaa roolihahmon näkökulmasta. Roolihahmosi voi olla esimerkiksi yrittäjä, eläkeläinen, työtön tai luontoaktivisti.

8. Kulutusyhteiskunta

Oppiainevinkki: Maantieto, historia, yhteiskuntaoppi

- A. Selvittääkää keskustellen, mitä tarkoitetaan kulutusyhteiskunnalla.
- B. Pohtikaa, millainen vaikutus teollisella vallankumouksella on ollut kulutusyhteiskunnan syntyyn.
- C. Keskustelkaa siitä, onko mahdollista elää kuluttamatta.
- D. Lukekaa oheinen katkelma kirjoituksesta ”Voiko kunnon kansalainen nauttia kuluttamisesta?” ja vastatkaa siihen liittyviin kysymyksiin.

”Kansalaisuutta toteutetaan kuluttamalla, sillä markkinataloudessa ihmiset osallistuvat päätöksentekoon teemmällä kulutusvalintoja. Kuluttamalla otetaan kantaa sekä ihmisten että eläinten asemaan ja koko maailmankaupan rakenteeseen puhumattakaan terveysnäkökulmasta. Kuluttaja kohtaa kaupoissa lasten valmistamat urheiluvarusteet, tarhaturkikset ja orjatyövoiman poimimat tomaatit. Miten pitäisi valita ja kenellä on valta valita, toimeentulotuen varassa elävällä yksinhuoltajalla? Kulutusyhteiskunnassa raha liittyy saumatta valtaan. Voiko kulutusyhteiskunnassa toimia kansalaisena, jos ei voi tai halua kuluttaa?”⁴

- Mitä kirjoittaja tarkoittaa sillä, että kansalaisuutta toteutetaan kuluttamalla?
- Millä tavoin kulutusvalinnat ovat osa päätöksentekoa?
- Onko mielestänne kaikilla mahdollisuus osallistua kuluttamalla tapahtuvaan päätöksentekoon?
- Osallistuttko itse päätöksentekoon omilla kulutusvalinnoillanne? Miten?

9. Huoneentaulu vastuullisesti toimivalle yrittäjälle ja kuluttajalle

Oppiainevinkki: Biologia, elämäntutkimus, uskonto, maantieto, yhteiskuntaoppi

- A. Jakautukaa 3–4 hengen ryhmiin.
- B. Puolet ryhmistä tekee huoneentaulun vastuulliselle yrittäjälle ja toinen puolet vastuulliselle kuluttajalle.
- C. Tiivistäkää huoneen tauluihin viisi periaatetta, jotka vastuullisesti toimivan yrittäjän tai kuluttajan tulee muistaa.
- D. Vertailkaa lopuksi yrittäjän ja kuluttajan huoneen tauluja.
 - Miltä osin taulut ovat samanlaisia?
 - Eroavatko taulut toisistaan?
 - Eroavatko kuluttajan ja yrittäjän vastuut toisistaan kestävä kehityksen kysymyksissä?

⁴ Sarantola-Weiss, 2006, 124–128.

Miksi maksetaan veroja?

Oppiainevinkki: Tehtävät 10–11: terveystieto, yhteiskuntaoppi

10. Poimi kertomuksesta kaikki verovaroin ylläpidetyt palvelut ja yritysten tarjoamat palvelut tai edut.

Peruskoulun kahdeksatta luokkaa käyvä Katri herää aamulla kellon soimiseen. Suihkun raikas vesi herättää hänet ja hän rientää aamiaiselle selailemaan päivän lehteä. Katri kertoo äidilleen, että hän menee päivällä terveystarkastukseen. Äiti puolestaan kertoo, että hän menee illalla kaupunginteatteriin ja sen jälkeen ravintolaan syömään.

Syötyään aamiaisen Katri hakee pyöränsä ja ajaa pihalta pyörätielle. Ajaessaan skeittipuiston ohitse Katri huomaa siellä kavereitaan. Hän pysähtyy heidän luonaan ja kaverukset sopivat tapaavansa iltapäivällä nuorisotalolla. Heikki sanoo, ettei hän pääse tulemaan, koska hänen on mentävä kirjastoon etsimään tietoa historian esitelmää varten. Lisäksi hänen on haettava pikkusisko päiväkodista. Katri muistaa, että hänelläkin on menoa koulun jälkeen. Hänen on haettava passi poliisilaitokselta, koska hän lentää kaverinsa perheen kanssa lomalle Ranskaan. Katri aikoo maksaa lennot kaupassa kesätoissa tienaamillaan rahoilla. Äiti on luvannut antaa käyttörahaa matkalle.⁵

11. Tee lista niistä verovaroin ylläpidetyistä palveluista, joita sinä käytät tai olet joskus käyttänyt.

12. Tutustu omaan verokorttiisi

Oppiainevinkki: Matematiikka, oppilaan ohjaus, yhteiskuntaoppi

Mennessäsi esimerkiksi kesätöihin sinun on toimitettava työnantajalle si verokortti. Sen perusteella työnantajasi tekee verojen ennakopidätyksen. Verohallinto lähettää verokortin automaattisesti jokaiselle 16 vuotta täyttävälle. Jos olet alle 16 vuotta ja käyt palkkatyössä, saat verokortin soittamalla.

VAIHTOEHTO 1:

Katso omaa verokorttiasi ja lue siinä olevat ohjeet. Vastaa kysymyksiin.

- A.** Mikä on perusprosenttisi verokorttissa?
- B.** Kuinka paljon saat tienata vuoden aikana perusprosentilla?
- C.** Paljonko verokorttissasi on lisäprosentti?
- D.** Kuinka paljon veroa joudut maksamaan ylimenevästä osasta, jos tienaat 150 euroa yli perusosan? Miten paljon sinä saat 150 eurosta verojen jälkeen?

⁵ Tehtävä on mukailtu HYOL:n taloustietokilpailun 2001 tehtävästä.

VAIHTOEHTO 2:

Jos sinulla ei ole verokorttia, tutustu sivustolla www.vero.fi/nuoret koululaisten ja opiskelijoiden verotukseen. Etsi vastaus oikeisiin kysymyksiin:

- A. Miten paljon voit tienata ilman, että joudut maksamaan kunnallis- ja kirkollisveroa?
- B. Miten suurista tuloista sinun on maksettava valtion tuloveroa?
- C. Arvioi, miten paljon palkkaa voisit saada kesätyöstä. Joutuisitko maksamaan kunnallis- ja kirkollisveroa entä valtion tuloveroa?

13. Välituntikioski

Luokkanne päättää pitää kioskia välitunneilla ja koulun rehtori on antanut kioskille luvan. Miettikää ryhmässä:

- A. Mitä kaikkea tarvitsette, jotta voitte perustaa välituntikioskin?
- B. Mitä kioskin tarpeista saatte maksutta ja mitä menoja kioskilla on?
- C. Mitä teidän on otettava huomioon hinnoitellessanne kioskin tuotteita?
- D. Miten tuotteidenne hintoihin vaikuttaisi se, jos ette saisi osaa kioskinne tarpeista maksutta?

Oppiainevinkki: Matematiikka, yhteiskuntaoppi

Vinkki: Jos koulussanne pidetään välituntikioskia, käytäkää omaa kioskiannetta esimerkkinä tehtävissä 13 ja 14.

14. Arvonlisävero

Koulun välituntikioskin avulla luokkanne voi rahoittaa esimerkiksi luokkaretkeä. Jos välituntikioskin tuotot ovat pienimuotoisia ja koulu osallistuu kioskin varainhankintaan ohjaamalla välituntikioskin tuotot tililleen ja maksaa sieltä luokkaretken, ei välituntikioskin tuloja tarvitse ilmoittaa verottajalle. Verottaja katsoo tällöin välituntikioskin toiminnan talkootyöksi. Välituntikioskin tulot on kuitenkin käytettävä koulun toimintaan liittyen.⁶

Mikäli toimisitte kioskiyrittäjinä, olisi teidän maksettava muun muassa arvonlisäveroa (alv.). Arvonlisävero on kulutusvero, jonka yrittäjä lisää tuotteen hintaan. Yrittäjä toimii veronperijänä ja hän tilittää veron valtiolle.

Useimmille tavaroille ja palveluille arvonlisävero on 22 %. Ruokatarvikkeista maksetaan arvonlisäveroa 17 %. Kun yrittäjä tilittää myymien tuotteiden arvonlisäosuuden valtiolle, hän saa tässä yhteydessä vähentää itse toiselle yrittäjälle maksamansa arvonlisäveron.⁷

Kuvitelkaa, että välituntikioskinne on arvonlisäverovelvollinen. Laskekaa, miten tämä vaikuttaa tuotteiden hintoihin.

Oppiainevinkki: Matematiikka, yhteiskuntaoppi

Ks. liite 1: vastauksia.

⁶ Lähde: www.vero.fi, Verohallituksen ohjeita, Talkootyön verotus 12.10.2005.

⁷ Lähde: www.vero.fi, Verohallituksen julkaisu 190.06, 1.11.2006.

- A.** Välituntioskissa myydään täytettyjä voileipiä, joille laskette hinnaksi 2 euroa kappale. Paljonko tuotteen hintaan on lisättävä arvonlisäveroa? Mikä on hinta, jonka asiakkaanne maksavat täytetystä voileivästä?
- B.** Välituntioskissanne myydään myös lyijytäytekyiniä. Olette ostaneet lyijytäytekyynät 1 euron kappalehinnalla. Haluatte saada kynästä 50 senttiä voittoa. Paljonko yksi kynä maksaa arvonlisäveroineen?
- C.** Voileipiä varten ostatte lähikaupasta juustopaketin, joka maksaa 3,50 euroa. Paljonko juustopaketin hinnasta on arvonlisäveroa? Mikä on tuotteen arvonlisäveroton hinta?
- D.** Olette myyneet välituntioskissa 30 täytettyä voileipää. Ostessanne lähikaupasta tarvikkeita voileipiin, olette maksaneet tuotteista arvonlisäveron. Voileipiä varten olette ostaneet
- juustopaketin (3,50 euroa)
 - kaksi kurkkua (yhteensä 3 euroa)
 - paketin margariinia (1,90 euroa)
 - paketin kinkkua (2,90 euroa)
 - kaksi pussia leipiä (2,75 euroa/pussi).

Laskekaa, paljonko tilitätte valtiolle arvonlisäveroa.

- E.** Kuka maksaa arvonlisäveron?

15. Yritykset, kotitaloudet ja julkiset palvelut

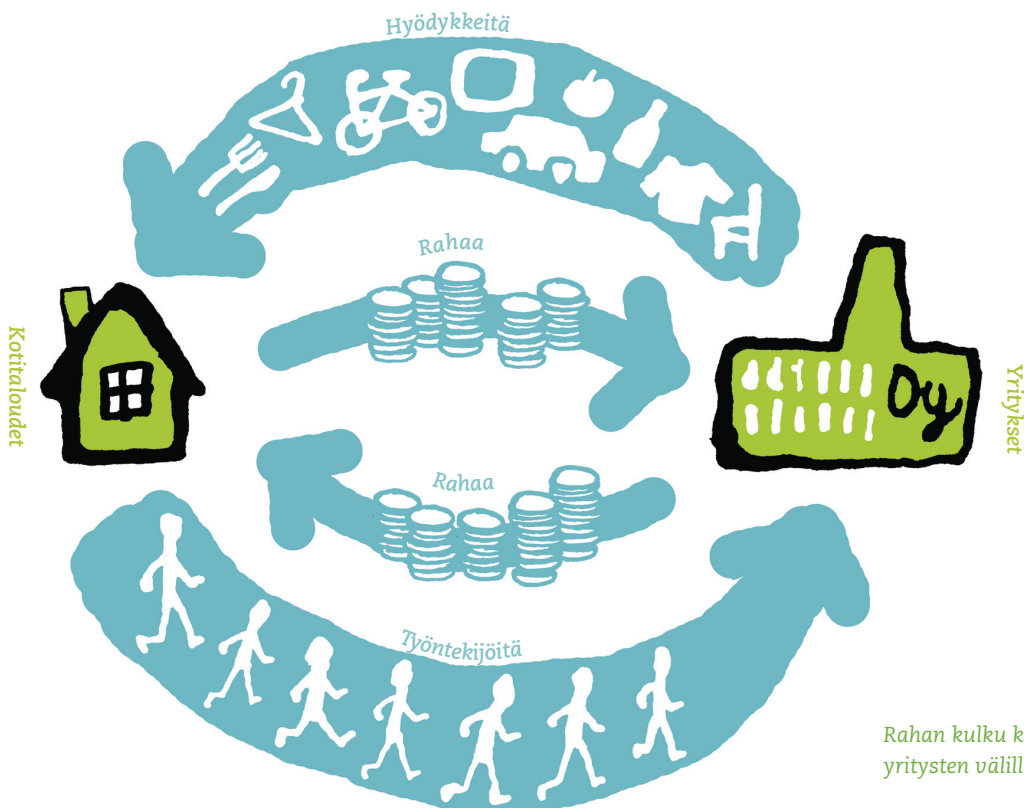
Oheisessa kuvassa on esitetty rahan kulku kotitalouksien ja yritysten välillä. Saamistaan tuloista yksityiset ihmiset (mm. palkkatulot) ja yritykset (yrityksen voitot) maksavat veroja, joilla rahoitetaan valtion ja kuntien palvelut eli julkiset palvelut.

Oppiainevinkki: Yhteiskuntaoppi

Ks. myös 3. jakso, tehtävä 14; 2. jakso tehtävä 4.

- A. Mihin sijoittaisit kuvassa julkiset palvelut? Jatka kuvaa piirtämällä julkiset palvelut siihen mukaan.
- B. Mitä muita kuluja yrityksellä on? Alkuperäisessä kuvassa yrityksen menoihin on merkitty vain työntekijöistä aiheutuvat kustannukset. Lisää kuvioon muut menot, joita ajattelet yrityksellä olevan.
- C. Tarkastele yrityksen menoja, jotka lisäsit kuvioon. Kenen ajattelet hyötyvän mistäkin menosta?
- D. Ketkä hyötyvät yrityksen voitoista? Jos yritys tuottaa tappiota, mitä keinoja on saada yritys kannattavaksi? Minkälaisia seurauksia tällä voi olla?

Ks. Liite 1: Vastauksia.

Rahan kulku kotitalouksien ja yritysten välillä⁸

⁸ Pekkarinen & Sutela, 2002, 61 mukaillen.

Vastuu ympäristöstä

Oppiainevinkki: Kaikki oppiaineet

Kirpputorin järjestäminen. Ks. 4. jakso, tehtävä 11.

Vinkki: www.taksvarkki.fi.
Taksvärkki ry julkaisee joka lukuvuosi www-sivuillaan laajan oppimateriaalin keräyksen kohteena olevasta maasta ja teemasta suomeksi ja ruotsiksi.

16. Tukekaa avustushanketta

Järjestäkää varainhankintatempaus, jonka tuotot lahjoitatte itse valitsemaanne avustushankkeelle.

- A.** Tutustukaa erilaisiin avustusprojekteihin. Etsikää avustusprojekti, joka jollain tapaa liittyy oppiaineeseen. Avustusprojekti voi liittyä esimerkiksi käsityötunneilla alkuperäiskansojen käsityöläisten tukemiseen, biologian tunneilla jonkin luonnonsuojelujärjestön hankkeeseen, uskonnon tunneilla seurakuntien kautta tapahtuvaan avustustyöhön, elämäntutkimustiedon tunneilla ihmisoikeuskampanjoihin jne. Eri oppiaineisiin soveltuvia avustushankkeita löydätte järjestöjen kautta.
- B.** Kun olette löytäneet sopivan avustuskohteen, ottakaa yhteyttä järjestöön ja pyytäkää lisätietoja avustushankkeesta ja avustuskohteesta. Tutustukaa oppitunneilla avustuskohteeseen oman oppiaineenne näkökulmasta. Pohtikaa, millainen merkitys tuella on avustuskohteelle.
- C.** Suunnitelkaa oma varainhankintatempauksenne. Miten keräätte varoja? Hyviä keinoja ovat muun muassa myyjäiset, kirpputorit, käsityömessut, pullonkeräys, sauvakävely- tai muu liikuntatapahtuma, taideilta koululla, koulun oppilaiden konsertti jne.
- D.** Jakakaa luokassa vastualueet. Tärkeitä vastualueita ovat muun muassa mahdollisten lupien kysyminen, tilojen hankkiminen, markkinointi, varainhankintatilaisuudessa tarvittavien asioiden hankkiminen tai tekeminen, tilan järjesteleminen tempausta varten, kerätyistä varoista huolehtiminen ja niiden tilittäminen eteenpäin.
- E.** Varainhankintaa suunnitellessa on tärkeää muistaa muutamia asioita:
 - Varainhankinnan kulujen on jätävä arvioituja tuottoja pienemmiksi.
 - Määritellä tapahtumalle ydinajatus, jotta viestinne on mahdollisimman selkeä.
 - Kertokaa avustuskohteestanne ja siitä, miten keräämälle varat tullaan käyttämään.
 - Levittää tietoa varainhankinnastanne. Kutsukaa esimerkiksi paikallislehti tai -radio seuraamaan, kun valmistaudutte varainhankintaan.
 - Julkistakaa varainhankintanne tulos ja esittäkää kiitos osallistuneille.
- F.** Keskustelkaa varainhankinnan jälkeen siitä, miten tempauksenne onnistui. Mitkä asiat onnistuivat hyvin? Mitä teette ensi kerralla toisin?

3 Aktiivinen tavoitteellisuus

Tavoitteellisuus edellyttää tietoa itseä kiinnostavista vaihtoehtoista. Nuorilla, jotka tietävät, mitä he haluavat tehdä peruskoulun jälkeen ja kenties toisen asteen koulunkin jälkeen, on hyvät edellytykset tavoitteelliseen opiskeluun. Jos sen sijaan peruskoulun jälkeinen aika ei ole vielä hahmotunut, voi omalle koulunkäynnille olla vaikeaa asettaa henkilökohtaisesti merkityksellisiä tavoitteita. Tavoitteiden asettamisessa itselle ja niiden saavuttamisessa tärkeä apu on hyvä itseluottamus. – Luottamus siihen, että tavoitteen saavuttaminen on itselle mahdollista. Jos tavoitteitaan on onnistunut saavuttamaan aikaisemmin, on helppo uskoa siihen, että onnistuu tavoitteissaan uudestaan. Onnistumisen kokemuksia tavoitteiden saavuttamisesta saavat ne, jotka osaavat asettaa itselleen realistisia haasteita.

Kolmannen jakson ensimmäisessä tehtävässä kiinnitetään huomiota oman elämän virstanpylväisiin, onnistumisiin ja tavoitteiden saavuttamiseen. Tehtävän avulla palautetaan mieleen omat onnistumiset, joita toisinaan voi olla vaikea muistaa. Lisäksi tehtävässä hahmotellaan omia tulevaisuuden haaveita ja huomataan, että tavoitteiden toteutumisella on välivaiheita, joihin on pyrittävä ensin. Tehtävän 2 avulla harjoitellaan pitkäjänteistä tavoitteeseen pyrkimistä konkreettisen tavoitteen ja suunnitelman avulla. Tehtävässä on käytetty esimerkkioppiaineena liikuntaa, mutta tehtävää voi soveltaa kaikissa oppiaineissa.

Tehtävissä 3–7 tarkastellaan, millaisiin töihin tietty koulutus voi johtaa ja sitä, millaista koulutusta oma haaveammatti edellyttää. Tarkoituksena on kiinnittää huomiota siihen, että tietyn oppiaineen sovellusalueet työelämässä ovat hyvin moninaiset ja toisaalta taas tiettyyn työhön voi päätyä monia erilaisia reittejä pitkin. Tehtävien avulla harjoitellaan etsimään tietoa eri koulutusvaihtoehtoista ja oppilaitoksista.

Tehtävät 8–20 keskittyvät TET-jaksoon ja siihen valmistautumiseen. TET-jakso on oivallinen tapa kannustaa nuorta tutustumaan häntä kiinnostavaan työhön. Huolellinen valmistautuminen TET-jaksoa varten auttaa oppilasta saamaan mahdollisimman paljon irti harjoittelujaksostaan. Valmistautuminen tukee myös sitä, että TET-harjoittelusta tulee nuorelle merkityksellinen oppimiskokemus. Tehtävät 14–19 on tarkoitettu TET-jakson aikana tehtäviksi. TET-paikan yhdyshenkilölle kannattaa tiedottaa tehtävistä, joita oppilaalla on TET-jakson aikana tukemassa hänen oppimistaan. Näin myös harjoittelun yhdyshenkilö osaa ohjata ja kannustaa tehtävissä.

Omat tavoitteeni

1. Menneitä ja tulevia aikajanalla

- A.** Piirrä paperin leveyssuunnassa viiva, joka on $\frac{3}{4}$ paperin leveydestä.

- Kirjoita viivan alkamiskohtaan syntymäpäiväsi.
- Kirjoita viivan päättymiskohtaan tämä päivämäärä.

- B.** Mieti, mitä tärkeitä ja merkityksellisiä asioita sinulle on tapahtunut elämäsi aikana.

Oppiainevinkki: Kuvaamataito, oppilaanohjaus

Tarvitaan ainakin A3:n kokoinen paperi.

- Sijoita tärkeät ja merkitykselliset asiat aikajanelle. Muista merkitä myös pieniltä tuntuvat asiat. Voit miettiä ystäviä, harrastuksia, koulua, perhettä, ke-sätöitä, ulkomaanmatkoja tai tilanteita, joissa olet mielestäsi onnistunut hyvin.

C. Valitse janelle merkitsemistäsi asioista yksi, jota pidät tärkeimpänä saavutuksena. Piirrä tämän tapahtuman kohdalta pystyviiva. Kirjoita pystyviivalle

- Miksi kyseinen tapahtuma on sinulle tärkein?
- Mitä taitoja se vaati sinulta?
- Mistä pidit erityisesti?
- Mitä osasit tai opit?
- Keitä toisia ihmisiä asiaan liittyi?

D. Jatka janaasi tästä päivästä viisi vuotta eteenpäin.

- Vedä poikkiviiva sivun toiseen laitaan kiinni.
- Kirjoita janan päähän tasan viiden vuoden päässä oleva päivämäärä.
- Mieti, missä haluaisit olla viiden vuoden kuluttua. Kirjoita se viivalle. Käytä miettimisessä apuna C-kohdassa tekemääsi pystyviivaa.

ESIMERKIKSI:

- Oletko koulussa? Missä olet koulussa?
- Oletko töissä? Mitä teet työksesi? Missä teet töitä?
- Missä asut? Miten asut?
- Keitä ihmisiä elämäsi liittyi?
- Miten tulet taloudellisesti toimeen? Mistä saat tulosi?

E. Mitä seuraavien viiden vuoden aikana tapahtuu, ennen kuin olet haaveilemassasi tilanteessa?

- Mitä sinun täytyy tehdä, jotta pääset haaveilemaasi kouluun tai työpaikkaan?
- Merkitse janelle tapahtumia seuraavalle viidelle vuodelle.
- Mitä haluaisit olla tehnyt ennen kuin viisi vuotta on kulunut?

F. Miten voit tällä hetkellä edistää omaa tavoitettasi? Kirjoita ainakin kolme asiaa.

2. Tavoitteen saavuttaminen

Oppiainevinkki: Kaikki oppiaineet

Tehtävässä esimerkkinä toimii liikunta. Tehtävän periaatetta voi soveltaa mihin tahansa oppiaineeseen.

Opettajalle

Tämän tehtävän avulla harjoitellaan pitkäjänteisyyttä ja haasteellisten, mutta myös realististen tavoitteiden asettamista. Liikunnassa tavoitteet voivat liittyä esimerkiksi johonkin tiettyyn lajiin (esim. pesäpallossa

heittojen pituuden tai tarkkuuden kehittäminen), säännöllisen liikunnan aloittamiseen, yleiseen kunnon kohottamiseen tai venyvyyden lisäämiseen. Tehtävä voidaan ottaa osaksi meneillään olevaa liikuntajaksoa tai se voi olla liikunnan kotitehtävä. Jos tehtävä otetaan kotitehtäväksi, se tukee oppilasta myös aktiiviseen liikuntaharrastukseen vapaa-ajallaan.

Päätä oppilaiden kanssa ajanjakso, minkä aikana kukin pyrkii saavuttamaan itselleen asettamansa tavoitteen. Esimerkiksi noin neljä viikkoa on sopiva aika. Neljä viikkoa on suhteellisen pitkä aika, joten se vaatii pitkäjänteisyyttä ja tavoitteellisuutta. Neljässä viikossa ehtii myös tapahtua aitoa edistystä.

Kohdat 1–2: Oppilaat päättävät itselleen tavoitteen ja arvioivat sen haasteellisuutta ja saavutettavuutta sovitussa ajassa. Keskeistä on asettaa tavoite, jonka saavuttaminen ei ole itsestään selvää, mutta ei myöskään mahdotonta. Tavoitteen asettamista ja arvioimista varten oppilaan on ensin arvioitava mikä hänen tasonsa on nyt tai mitä hän nyt osaa. Esimerkiksi: Tällä hetkellä jaksan juosta pururadan yhden kerran ympäri. Tavoitteenani on jaksaa juosta pururata kolme kertaa ympäri. Mieti, tukisiko alussa tehtävä lähtötasomittaus oppilaitasi tavoitteensa saavuttamisessa.

Kohdat 3–4: Oppilaat miettivät itselleen keinoja, jotka auttavat tavoitteen saavuttamisessa. Lisäksi he miettivät jo etukäteen, mitkä asiat voivat hankaloittaa tavoitteen saavuttamista. Tarkoituksena on, että he tunnistavat mahdolliset hankaluudet, eivätkä masennu tavoitteen vaikeudesta ensimmäisen vastoinkäymisen tullen.

Kohta 5: Vaikka oppilailla on omat tavoitteensa, toisen tukeminen ja yhteistyö ovat hyviä kannusteita pitkäjänteisyyden säilyttämiseen.

Kohta 6: Oppilaat asettavat itselleen välitavoitteita, joiden avulla he voivat tarkistaa, miten ovat pysyneet omissa tavoitteissaan. Myös kokonaistavoite tulee kohtuullisen kokoiseksi, kun heti ei pyritä lopulliseen tavoitteeseen. Välitavoitteiden suhteen opettajalla on keskeinen rooli. Opettajan on kysyttävä oppilailta, ovatko he päässeet välitavoitteisiinsa. Näin hän kannustaa ja muistuttaa tavoitteen eteen työskentelemisestä. Jos oppilas on jäänyt runsaasti välitavoitteestaan, arvioikaa yhdessä, onko tavoite ollut liian korkealla vai onko kyseessä harjoituksen puute.

Kohta 7: Oppilas päättää itse, milloin hän ensimmäisen kerran ryhtyy toimimaan tavoitteensa hyväksi. Tämä päätös aloittamisesta tehdään viimeisenä, jotta se jäisi mieleen ja toimisi aitona päätöksenä harjoittelun aloittamisesta.

SOVITUN AJANJAKSON PÄÄTTEEKSI:

Täyttäkää ”Tavoite saavutettu” -lomake, jossa oppilaat voivat itse arvioida omaa tavoitteellisuutta. Jos tehtävää käytetään osana oppilaan arviointia, arvioinnissa tulee painottaa oppilaan pitkäjänteisyyttä ja tavoitteellisuutta oman päämääränsä saavuttamiseksi.

(Nimi)

SAAVUTTAATAVOITTEEN!

1. Päättää tavoite!

Tavoitteenani on, että 20 mennessä (kirjoita tavoitteesi)

.....

.....

.....

2. Arvioi tavoitettasi

- Onko tavoite mahdollinen saavuttaa sovitussa ajassa?

.....

- Onko tavoitteessa haastetta?

.....

- Onko tavoite liian vaikea tai liian helppo?

.....

3. Miten saavutat tavoitteesi? Kirjaa ylös ainakin kolme asiaa tai keinoa, jotka auttavat sinua tavoitteen saavuttamisessa.

1.

2.

3.

4. Mitkä asiat voivat hankaloittaa tavoitteesi saavuttamista? Miten estät hankaluuksia muodostumasta liian suuriksi esteiksi?

.....

.....

5. Tarvitsetko apua tavoitteen saavuttamisessa?

Keneltä voisit saada apua tavoitteen saavuttamiseen? Auttaisiko yhteistyö luokkakaverin kanssa? Miten?

Tavoitteeni saavuttamiseen pyydän apua

.....

6. Aseta itsellesi välitavoitteita. Minkä verran olet edistynyt, kun sovitusta ajasta on kulunut yksi kolmannes ja kun on kulunut kaksi kolmannesta.

..... . 20 mennessä (kirjoita tavoitteesi)

.....

..... . 20 mennessä (kirjoita tavoitteesi)

.....

7. Milloin aloitat harjoittelemisesi tavoitettasi varten?

Päättää ajankohdan, jolloin varmasti voit aloittaa harjoittelemisesi.

TAVOITE SAAVUTETTU?

Saavutin tavoitteeni Kyllä En

Olen tyytyväinen saavutukseeni Kyllä En

Tavoitteessani oli haastetta

sopivasti liikaa liian vähän

Merkitse, miten paljon teit töitä tavoitteesi saavuttamiseksi

paljon ● ● ● ● ● ● ● ● vähän

Lopputuloksen vaikuttivat seuraavat asiat

.....

.....

.....

Vaikeinta päämäärän tavoittelussa oli

.....

.....

.....

Mitä opit tavoitteen saavuttamisesta? Kirjoita itsellesi kannustus seuraavan tavoitteesi saavuttamiseksi.

.....

.....

.....

Mikä on seuraava tavoitteesi, johon pyrit?

.....

.....

.....

Minun tulevaisuuteni

3. Arvaa, mikä työ!

Ohessa on ammattilaisten kuvauksia omasta koulutuksestaan. Päättele tai ota selvää,

- A.** mistä asioista koulutuksen käynyt tietää.
- B.** mihin töihin kuvattu koulutus voisi soveltua. Keksikää aina-kin kolme ehdotusta.
- C.** voiko kuvatulla koulutuksella ryhtyä yrittäjäksi. Minkälaisen yrityksen koulutuksen saanut voisi perustaa? Perustele.

Koulutuskuvaukset on poimittu Helsingin Sanomien Koulutus-liitteestä (Aalto ja Pallaste, 31.1.2007).

Kuvaus 1: ”Opiskelin Haaga Instituutissa ammattikorkeakoulututkinnon. Tällä hetkellä luen yliopistolla englantia. Kävin sekä MyTravelin että Finnairin lentoemäntäkurssin. Jokainen lentoyhtiö kurssittaa työntekijänsä, ja kurssien pituudet ja sisällöt vaihtelevat paljon.”

Kuvaus 2: ”Ammattilaiseksi pääseminen vaatii paljon lahjoja, onnea, itseluottamusta ja ennen kaikkea paljon treeniä ja pitkäjänteistä työtä pelaajana. Jotkut hyvät junnut eivät kehity, koska ne eivät jaksaa. Itse aloin erottua vasta 17-vuotiaana, kun sain kokoa lisää.”

Kuvaus 3: ”Opintoni teatterikorkeakoulussa ovat kesken. Kaikki eivät tule alalle korkeakoulusta. Joku menee avustajaksi ja jää. Kuka tahansa voi osata näytellä. Teatterikerhot ja kaikki harjoitus ovat hyvästä – niin näkee myös, mitä homma on.”

Kuvaus 4: ”Kävin Mikkelissä Suomen nuoriso-opiston nuoriso- ja vapaa-ajanohjaajan linjan, jota ei enää ole. Se on nykyisen perustutkinnon ja ammattikorkeakoulututkinnon välistä, käytännössä se rinnastetaan amk:n yhteisöpedagogin tutkintoon.” (Yhteisöpedagogit tekevät usein nuorisotyötä.)

4. Selvitä toisen asteen koulutus

- A.** Edellisessä tehtävässä ammattilaiset kuvailivat ammattikorkeakoulu- ja korkeakoulututkintojaan. Selvittäkää ha-kuoppaiden ja internetin avulla, millä toisen asteen opin-noilla voi hakea
 - matkailualan koulutusohjelmaan ammattikorkeakoulussa (kuvaus 1).

Oppiainevinkki: Oppilaanohjaus

Ks. Liite 1: Vastauksia.

Oppiainevinkki: Oppilaanohjaus

- teatterikorkeakouluun (kuvaus 3).
- kansalaistoiminnan ja nuorisotyön koulutusohjelman ammattikorkeakoulussa (kuvaus 4).

B. Etsikää kotiseutuanne lähimpänä olevat oppilaitokset, joissa voi suorittaa tarvittavia toisen asteen opintoja.

C. Mitä koulutusta suosittelisitte peruskoulun jälkeen henkilölle, joka on koko ikänsä harrastanut runsaasti erilaisia liikuntamuotoja ja on kiinnostunut työskentelemään liikunnan parissa (vrt. kuvaus 2). Selvitä asiaa hakuoppaiden ja internetin avulla.

- Missä sijaitsee lähin oppilaitos kotiseudullanne?

5. Haaveammatti

Oppiainevinkki: Kielten tunnit, oppilaanohjaus, äidinkieli

Tiedätkö jo haaveammattisi? Millaista ajattelet työnteon olevan parhaimmillaan?

A. Kirjoita haaveammatistasi. Millaista ajattelet työn olevan käytännössä? Voit myös kirjoittaa mielikuvituksellisen kuvauksen unelmiesi työstä. Käsittele kirjoituksessasi:

- Mitä tai miten on opiskeltava työtä varten?
- Mitä ovat työsi hyvät ja huonot puolet?
- Millainen on tavallinen työpäiväsi? Kuvaile työpäivää.
- Millaisia asioita työ vaatii sinulta?

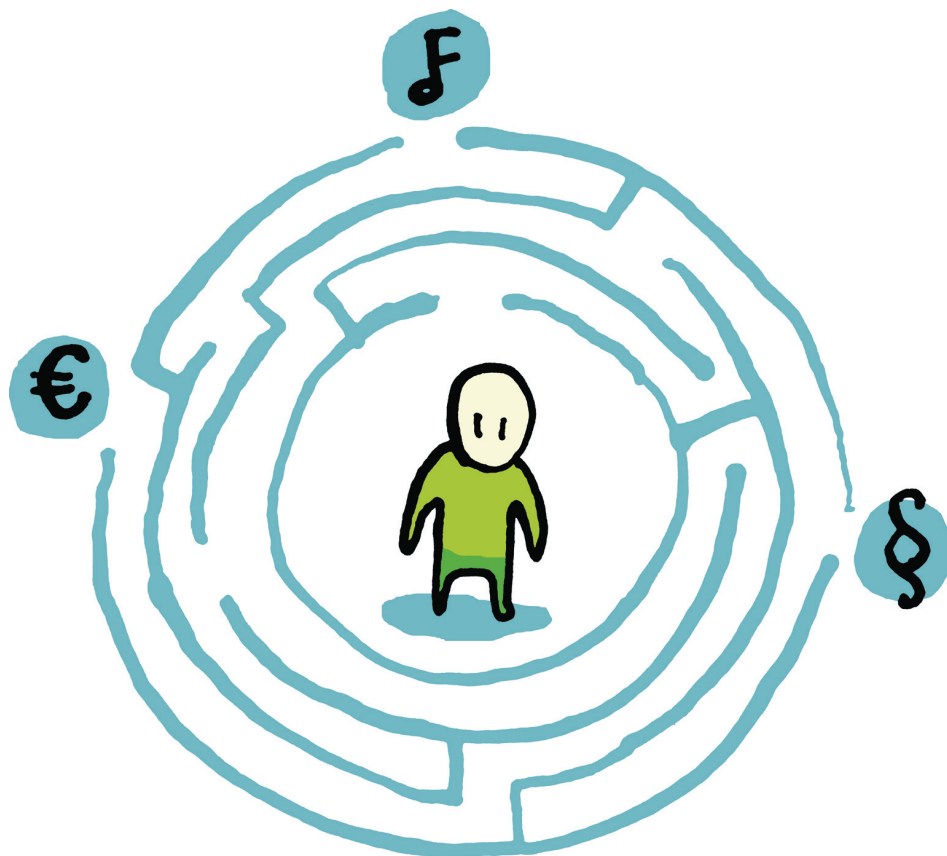
B. Keskustele opinto-ohjaajasi kanssa, miten voit valmistautua haaveammattiisi. Jos kirjoitit mielikuvituksellisen kirjoituksen unelmiesi työstä, keskustele opinto-ohjaajasi kanssa siitä, millainen työ vastaisi unelmaasi ja miten siihen voi valmistautua ja opiskella.

6. Tutustukaa opiskelupolkuihin

Valitse vaihtoehto 1 tai 2 ja tee jommankumman vaihtoehdon mukainen ajatuskartta opiskelupolustasi. Hyödyntäkää ajatuskarttoja tehdesänne [www-sivustoja](http://www.sivustoja), joilta löytyy tietoa opiskelusta. Esimerkiksi www.opintoluotsi.fi ja www.ammattinetti.fi.

Oppiainevinkki: Oppilaanohjaus

Ks. 1. jakso, tehtävä 5.

VAIHTOEHTO 1:

Mihin töihin tietyn alan opiskeleminen voi johtaa? Piirrä ajatuskartta seuraavien kysymysten avulla.

- A.** Mistä oppiaineesta olet kiinnostunut? Sijoita oppiaine ajatuskartan keskiöön. (Jos et osaa valita, mikä olisi kaikkein kiinnostavin, valitse oppiaine, jonka tunneilla viihdyt.)
- B.** Mieti, mikä sinua kiinnostaa oppiaineessa erityisesti? Miksi viihdyt tunneilla? Liitä ajatuskarttaasi mahdollisimman monta asiaa.

- C. Missä kouluissa voi opiskella sinua kiinnostavia asioita? Sijoita ajatuskarttaasi koulut, jotka tiedät.
- D. Ota selvää eri koulujen sisäänpääsyvaatimuksista. Lisää ne ajatuskarttaasi.
- E. Mitä töitä eri kouluista valmistuneet voivat tehdä? Toimivatko he yrittäjinä vai palkkatöissä? Jatka ajatuskarttaasi lisäämällä koulujen jälkeen työtehtäviä. Etsi vinkkejä www-sivuilta ja kysy lisää kouluja ja työtehtäviä aineen opettajalta tai opolta.
- F. Etsi työtehtäviin liittyviä työpaikkailmoituksia lehdistä tai internetistä. Arvioi alan työllisyystilannetta työpaikkailmoitusten määrän perusteella.

VAIHTOEHTO 2:

Mitä minun täytyy opiskella, jotta pääsen haaveilemaani työhön? Piirrä ajatuskartta seuraavien kysymysten avulla.

- A. Sijoita haaveilemasi työ ajatuskartan keskiöön.
- B. Missä työtä voidaan tehdä? Sijoita paikat ajatuskarttaasi.
- C. Mitä taitoja tarvitaan haaveilemassasi työssä? Sijoita ajatuskarttaasi mahdollisimman monta taitoa.
- D. Onko haaveilemassasi työssä tarvittavia taitoja mahdollista opiskella jossain koulussa?
 - Jos kyllä: Lisää ajatuskarttaasi koulut, joissa opitaan työssä tarvittavia taitoja.
 - Jos ei: Lisää ajatuskarttaasi, missä tai miten voit oppia taitoja, joita tarvitaan työssä.
- E. Ota selvää sisäänpääsyvaatimuksista kouluihin, joissa voi opiskella työssäsi tarvittavia taitoja. Lisää ajatuskarttaasi.
- F. Etsi www-sivuilta kuvauksia haaveilemastasi työstä.
- G. Minkä aineen opettajan arvelet tietävän haaveilemaasi työhön opiskelemisesta? Näytä ajatuskarttaasi hänelle tai opolle ja kysy lisää siitä, miten voit päästä haaveilemaasi työhön.
- H. Etsi haaveammattiisi liittyviä työpaikkailmoituksia lehdistä tai internetistä. Arvioi alan työllisyystilannetta työpaikkailmoitusten määrän perusteella.

7. Haastatelkaa ammattilaista tai opiskelijaa.

- A.** Kootkaa taululle luokkaa kiinnostavia työtehtäviä.
- B.** Miettikää, työskenteleekö joku tuntemanne henkilö jossain näistä työtehtävistä. Tunnetteko jonkun, joka opiskelee jotakin työtehtäviin liittyvää alaa? (Miettikää vanhempien, sisarusten, tätien, setien, serkkujen, naapureiden ym. töitä.)
- C.** Mitä he ovat kertoneet töistään?
- D.** Miettikää tuttavistanne sopivia haastateltavia luokkalaisillemme ja tiedustelkaa, sopisiko heille haastattelu. Reippaalla ja kohteliaalla puhelinsoitolla läheiseen yritykseen tai oppilaitokseen löytyy myös vieraammista ihmisistä hyviä haastateltavia.
- E.** Suunnitelkaa pareittain tai ryhmissä haastattelu.

Oppiainevinkki: Oppilaanohjaus

Ks liite 4: Haastattelun tekeminen

Työelämään tutustuminen

Ennen TET-jaksoa

8. Mitä TET-tarkoittaa?

Palauttakaa mieleen parin kanssa, mistä sanoista kirjainyhdistelmä TET tulee. Keskustelkaa parin kanssa,

- A.** mitä lyhenteellä tarkoitetaan,
- B.** miksi TET-jakso järjestetään ja
- C.** mitä hyötyä TET-jaksosta on teille. Keksikää ainakin kolme asiaa.

Oppiainevinkki: Oppilaanohjaus

Tehtävät 8–15 soveltuvat TET-jaksolle valmistautumiseen.

9. Millä perusteella sinä valitset oman TET-paikkasi?

Kuvaako jokin alla olevista ajatuksista sinun valintaperusteesi?

- A.** Haluaisin päästä kaverini kanssa samaan TET-paikkaan. Silloin voin pyytää häneltä apua, jos työpaikalla on jokin vaikea asia.
- B.** Haluan löytää TET-paikan, jossa tehdään minua kiinnostavaa työtä.
- C.** Otan TET-paikan, jonka saan helposti. Luultavasti kysyn isältäni, pääsenkö hänen työpaikalleen.

Oppiainevinkki: Oppilaanohjaus

- D.** Haluaisin päästä työpaikalle, jossa tehtävää työtä en vielä tunne kovin hyvin.
- E.** Haluaisin oppia TET-jaksolla asiakaspalveluun liittyviä asioita.
- F.** Olen kiinnostunut siitä, mitä yrittäjän työhön liittyy. Yritän löytää TET-paikkani läheisestä yrityksestä.
- G.** Haluan TET-paikkaan, johon liittyy jotakin konkreettisia hyötyjä, kuten TET-jakson päätteeksi saatava palkkio.
- H.** Mikään edellisistä ajatuksista ei kuvaa minun TET-paikan valintaperusteita. Luettele TET-paikkasi valintaan vaikuttavia asioita.

Keskustelkaa TET-paikan valintaperusteista. Mitkä edellisistä ajatuksista ovat työelämään tutustumisen ja oman oppimisen kannalta hyödyllisiä? Minkälaiset työpaikan valintaperusteet voivat johtaa siihen, että TET-jakson varsinainen tarkoitus unohtuu?

Oppiainevinkki: Oppilaanohjaus

10. Miten haen TET-jaksolle?

Jakautukaa ryhmiin. Valitkaa A–E-kohdista kullekin ryhmälle yksi tai kaksi kohtaa. Keskustelkaa ryhmässä kysymyksistä.

- A.** Miten otan yhteyttä tiedustellakseni TET:stä? Mistä löydän yhteystiedot?
- B.** Miten esitän asiani henkilölle, jolta tiedustelen TET-paikkaa?
- C.** Mitä asioita täytyy muistaa kertoa tiedustellessa TET-paikasta?
- D.** Mitä asioita minulta saatetaan kysyä puhelimesta? Mitkä ovat vaikeita kysymyksiä? Mitä vastaan niihin?
- E.** Mitä vastaan, jos minulta kysytään, miksi haluan TET-jaksolla juuri kyseiseen työpaikkaan.

11. Tiedustelu TET-paikasta

Tehkää pareittain tai ryhmissä rooliharjoitus, jossa harjoittelette esittämään tiedustelun TET-paikasta ja vastaamaan työnantajan esittämiin kysymyksiin. Työnantajan roolissa oleva voi yrittää tehdä myös vaikeita kysymyksiä, joihin soittaja ei ole varautunut.

12. Tilanteita TET-jaksolla⁹

Miten toimisit seuraavankaltaisissa tilanteissa TET-jaksolla?

Oppiainevinkki: Oppilaanohjaus

Tilanne 1: Olet TET-harjoittelussa ruokakaupassa. Sinulle on annettu tehtäväksi hyllyttää keksipaketteja. Asiakas tulee sanomaan sinulle, että kaupassanne piti olla tarjous suklaakekseistä, mutta hän ei löydä tarjouskeksijä. Yrität miettiä, mutta sinulle ei tule mieleen suklaakeksitarjousta. Miten toimit?

- A.** Koska sinulle ei ole mainittu mitään keksitarjouksesta päättelet, että tarjousta ei ole. Sanot asiakkaalle, että hän on luultavasti erehtynyt kaupasta.
- B.** Toteat asiakkaalle, että sinä olet vain TET-harjoittelussa, etkä tiedä tarjouksista mitään.
- C.** Sanot asiakkaalle, että olet TET-harjoittelussa ja haet paikalle kaupan vakituiseen henkilökuntaan kuuluvan.

Tilanne 2: Mennessäsi ensimmäisenä aamuna TET-paikkaasi osa vakituisesta henkilökunnasta ei olekaan kuullut tulostasi. He ihmettelevät kuka olet ja miksi liikut henkilökunnan tiloissa. Mitä sanot heille? Miten esittelet itsesi?

Tilanne 3: Puolenpäivän jälkeen olet tehnyt kaikki työtehtävät, jotka on annettu sinulle sinä päivänä suoritettaviksi. Mietit hetken, mitä voisit vielä tehdä, mutta et keksi mitään. Miten toimit?

- A.** Yrität loppupäivän vältellä kohtaamasta muita työntekijöitä, jotta he eivät keksisi sinulle uusia työtehtäviä.
- B.** Olet saanut valmiiksi kaikki päivän työtehtävät, joten päätät lähteä pois.
- C.** Menet kysymään, mitä voisit tehdä, kun olet saanut valmiiksi sinulle neuvotut tehtävät.
- D.** Katselet ympärillesi ja huomaat, että kahvihuone tarvitsisi pientä siistimistä. Alat järjestellä kahvihuonetta.

Tilanne 4: TET-jakson ollessa meneillään heräät eräänä aamuna ja huomaat olevasi sairas. Miten toimit?

Tilanne 5: Olet työharjoittelussa kirjastossa. Hyllytät kirjoja ja painava kirja putoaa vahingossa lattialle. Pudotessa kirjan liimaukset repeävät. Miten toimit?

- A.** Menet sanomaan, että pudotit vahingossa kirjan. Kysyt ehtisikö joku näyttämään sinulle, miten kirja sidotaan, jotta voisit oppia myös kirjojen korjausta TET-jaksosi aikana.
- B.** Laitat kirjan tyynesti hyllyyn. Kukaan ei tule huomaamaan

⁹ Tehtävän idea www.tat.fi/tet.

mitään ja jonkun lainaajan ajatellaan hajottaneen kirjan.

- C.** Jätät repeytyneen kirjan henkilökunnan nähtäville. Et kuitenkaan sano, että vahinko sattui sinulle.

Tilanne 6: Olet TET-harjoittelussa vaatekaupassa. Huomaat, kun asiakas penkoo henkareissa olevia paitoja ja samalla osa paitoista putoaa lattialle. Asiakas ei välitä paitojen putoilemisesta vaan jatkaa penkomistaan toisaalla kaupassa. Miten toimit?

- A.** Menet huomauttamaan asiakkaalle, että hän pudotteli vaatteita. Pyydät häntä nostamaan paidat takaisin henkareihin.
- B.** Menet ripeästi nostelemaan paidat henkareihin ennen kuin ne tahrivut lattialla.
- C.** Paitoja putoilee henkareista jatkuvasti eikä niitä voi koko ajan olla nostelemassa. Odostat, että paitoja tippuu vähän enemmän ja nostat sitten kaikki kerralla.

Tilanne 7: Ennen TET-jaksosi alkamista oli puhetta monenlaisista työtehtävistä. Kun TET-harjoitteluasi on kulunut hieman yli puolet, havahdut siihen, että olet tehnyt yhtä ja samaa työtehtävää koko ajan. Monet mielenkiintoiset työt ovat vielä kokeilematta. Miten toimit saadaksesi vaihtaa työtehtävää?

Oppiainevinkki: Oppilaanohjaus, äidinkieli

13. Päiväkirja TET-jaksolla

TET-jaksolla päivittäisenä kotitehtävänäsi on kirjoittaa oppimispäiväkirjaa asioista, joita olet oppinut työpaikastasi. Miettikää ryhmässä, mitä asioita päiväkirjaan kannattaa kirjata.

14. Mille yhteiskunnalliselle sektorille TET-paikkani kuuluu?

Oppiainevinkki: Oppilaanohjaus, yhteiskuntaoppi

Kun kaikille on löytynyt TET-paikat, kiinnittäkää huomiota siihen, mille yhteiskunnalliselle sektorille kunkin työpaikka kuuluu.

Ks. myös 2. jakso, tehtävät 4 ja 15.

- A.** Mille yhteiskunnalliselle sektorille sijoittaisit seuraavissa paikoissa tehtävän työn? Katso apua oheisista selityksistä.
- Kampaamo
 - Kirjasto
 - Urheiluseura
 - Apteekki
 - Leikkipuisto
 - Teatteri
 - 4H-liiton toimisto
 - Kotipalvelu
 - Tavaratalo
 - Ravintola

- B.** Mitkä listan paikoista voivat sijoittua useammalle kuin yhdelle sektorille?
- C.** Mille yhteiskunnalliselle sektorille sinun TET-paikkasi sijoittuu?
- D.** Lue vielä huolella eri sektorien selitykset. Mikä on mieles-
täsi niiden keskeisin ero? (Vinkki: Kiinnitä huomiota siihen,
mikä on eri sektoreiden suhde veroihin.)

Yhteiskunnalliset sektorit jaetaan tavallisesti kolmeen.

Yksityisellä sektorilla tarkoitetaan yksityiseen omistukseen ja yritystoi-
mintaan perustuvaa osaa yhteiskunnasta. Yksityisen sektorin toimijat
tavoittelevat voittoa ja maksavat veroa valtiolle ja kunnalle.

Julkisella sektorilla tarkoitetaan valtion ja kuntien omistamaa ja ylläpi-
tämää osaa yhteiskunnasta. Julkinen sektori pyrkii vastamaan yhteisöön
kuuluvien ihmisten yhteisistä ja yksilöllisistä tarpeista. Valtio ja kunnat
keräävät veroja yrityksiltä ja yksityisiltä ihmisiltä. Julkinen sektori ra-
hoitetaan verovaroilla.

Kolmannella sektorilla tarkoitetaan järjestöjä ja yhteisöjä, jotka toimi-
vat sekä yksityisen että julkisen sektorin ulkopuolella. Sen sijaan kol-
mannen sektorin toimijat voivat pyrkiä vaikuttamaan yksityiseen tai
julkiseen sektoriin. Kolmannen sektorin toimijat eivät tavoittele voittoa.
Ne tarvitsevat toimintaansa ulkopuolista tukea. Tukea ne voivat saada
esimerkiksi valtiolta, kunnalta, yrityksiltä tai yksityisiltä ihmisiltä.

15. TET-jaksolla yritykseen

- A.** Lukekaa Helsingin Sanomien taloussivujen artikkeli "Boule-
vardissa tehdään pitkää päivää" (1.7.2006). Liite 6.
- B.** Vastatkaa Helsingin Sanomien artikkelin perusteella seu-
raaviin kysymyksiin.
 - Mitkä tekijät vaikuttivat siihen, että artikkelin yrit-
täjät päättivät perustaa yrityksen?
 - Viihtyvätkö artikkelin yrittäjät mielestänne työ-
sään? Minkä asioiden ajattelette vaikuttavan hei-
dän viihtymiseensä?
 - Onko artikkelin yrittäjien työ mielestänne raskas-
ta? Miksi?
 - Vaikuttaako yritys mielestänne menestyvältä? Mis-
tä asioista vaikutelmanne muodostuu?
- C.** Jakakaa luokka kahteen osaan. Toinen puoli luokasta kan-
nattaa väitettä "yrittäjän on pakko tehdä aamusta iltaan töi-
tä" ja toinen puoli väitettä "on yrittäjän oma valinta, jos hän
tekee aamusta iltaan töitä".
 - Miettikää perusteluja väitteellenne.
 - Miettikää, miten vastapuoli puolustaa väitettään ja
miten vastaatte takaisin.
 - Järjestäkää luokassa väittely.

Oppiainevinkki: Oppilaanohjaus,
yhteiskuntaoppi, äidinkieli

D. Visioikaa ryhmässä, millaisen yrityksen voisi perustaa ryhmänne harrastuksista ja mielenkiinnon kohteista. Piirtäkää kuvio, ajatuskartta tai tehkää kuvakollaasi yrityksestänne. Kuviosta on tultava esille ainakin,

- mitä tuotteita tai palveluita yrityksenne tuottaa,
- keitä ovat asiakkaanne ja miksi he ostavat juuri teidän tuotteitanne,
- minkä verran yrityksellä on työntekijöitä,
- ketkä ovat yrityksenne pahimpia kilpailijoita ja
- mikä tekee yrityksen toiminnasta sellaista, että viihdytte itse yrittäjinä. Käyttäkää mielikuvitus-tanne.

E. Ottakaa kilpailu luokassa: mikä ryhmä keksii viidessä minuutissa eniten yrityksiä lähiympäristöstänne?

F. Sopiva yritys TET-jaksolle?

- E-kohdassa listasitte yrityksiä lähiympäristöstänne. Tarkastelkaa listaa ja miettikää, mitkä näistä yrityksistä voisivat olla mielenkiintoisia TET-paikkoja.
- Valitkaa kullekin yksi yritys, joka voisi olla sopiva TET-paikka. (Tämän ei tarvitse olla vielä lopullinen päätös.)
- Miettikää, millaista on yrittäjän työ kyseisessä yrityksessä.
- Millaista luulette olevan työn, jota yrityksessä tehdään, verrattuna Helsingin Sanomien artikkelin yrittäjien työhön?

G. Päätä yritys, jonne haluat hakea TET-jaksolle.

- Ota selvää yhteystiedoista.
- Suunnittele, miten tiedustelet TET-paikkaa.
- Ota yhteyttä yritykseen!

TET-jaksolla

Tehtävät 16–19 ovat TET-jakson aikana suoritettavia tehtäviä.

Oppiainevinkki: Kuvaamataito, oppilaanohjaus, äidinkieli

16. Kirjoita päivittäin TET-jakson aikana oppimispäiväkirjaa työskentelystäsi. Voit kirjoittaa esimerkiksi seuraavista asioista:

- Minkälaisia ovat työtehtäväsi?
- Oletko saanut vastauksia kysymyksiin, joista olit kiinnostunut TET-paikkaa valittaessa?
- Mitä asioita kuuluu työpaikan arkeen?
- Millainen on työpaikan sisustus?
- Millaiselta mielestäsi vaikuttaa työpaikan ilmapiiri?
- Onko työpaikka yleisesti vastannut odotuksiasi?
- Mitä tehtävänimikkeitä työntekijöillä on?
- Mikä työpaikalla on mielenkiintoisinta? Miksi?
- Mitä asioita työpaikalla pitäisi mielestäsi kehittää? Miksi?

17. Tee aloite!

TET-paikallasi olet uusi henkilö, joka ei ole vielä tottunut kaikkiin työpaikan vanhoihin rutiineihin. Tämä antaa sinulle mahdollisuuden oivaltaa uusia ja ehkä aikaisempaa käytännöllisempiä toimintatapoja. Kysele TET-paikallasi, miksi asioita tehdään niin kuin tehdään. Kysy, miksi asioita ei tehdä jollakin toisella tavalla. Mieti TET-harjoittelusi aikana ainakin yksi kehitysehdotus, jonka annat suullisesti tai kirjallisesti TET-paikkasi yhdyshenkilöllesi.

Oppiainevinkki: Oppilaanohjaus

18. Haastattele TET-paikkasi työntekijöitä

Haastattele viikon TET-jaksolla yhtä työntekijää ja kahden viikon jaksolla kahta työntekijää TET-paikaltasi. Voit käyttää apunasi ohessa olevia ideoita haastattelukysymyksistä.

Ks. Liite 4: Haastattelun tekeminen.

A. Henkilökohtaiseen urapolkuun ja työnkuvaan liittyvä haastattelu.

- Mikä on haastateltavan tehtävänimike ja työnkuva?
- Kauanko hän on ollut kyseisessä työpaikassa, onko hän tehnyt koko ajan samaa työtä vai onko hän vaihtanut työtehtäviä?
- Missä hän on ollut aikaisemmin töissä? Miten hän päätyi nykyiseen työpaikkaan?
- Mitä hän pitää parhaimpina ja huonoimpina puolinaan työssään?
- Mitä hän on opiskellut?
- Onko hän aina ollut kiinnostunut kyseisestä alasta?
- Onko hän koulutustaan vastaavassa työssä?
- Mitä hän pitää tärkeimpinä taitoinaan töissä?
- Jos hänelle tarjottaisiin mahdollisuus päästä takaisin peruskouluun, mitä hän tekisi toisin kuin aikoinaan teki?

B. Yrittäjän haastatteleminen

- Milloin yritys on perustettu?
- Onko hän perustanut yrityksensä alun perin itse, ostanut sen tai perinyt sen?
- Millainen koulutus hänellä on? Onko hän mielestään koulutustaan vastaavassa työssä?
- Mitä hän pitää yrittäjän työssä parhaana tai tärkeimpänä?
- Mikä hänen mielestään on hankalinta tai kurjinta yrittäjän työssä?
- Miksi hän on juuri kyseisen alan yrittäjä?
- Mitä suunnitelmia hänelle on yrityksen tulevaisuudelle?
- Minkä verran hänellä on työntekijöitä yrityksessään?
- Mitä hän pitää tärkeimpinä taitoinaan omassa työssään?

- Jos hänelle tarjottaisiin mahdollisuus päästä takaisin peruskouluun, mitä hän tekisi toisin kuin aikoinaan teki?

C. Haastattelu liittyen TET-paikkaan

- Mikä on yrityksen tai organisaation pääasiallinen toimenkuva? Miksi se on olemassa?
- Miksi tarvitaan tämän alan organisaatioita ja työntekijöitä?
- Onko TET-paikallasi jokin toiminta-ajatus?
- Ketkä ovat yrityksen tai organisaation asiakkaita?
- Onko asiakaskunnalla jotakin erityispiirteitä? Miten ne vaikuttavat yrityksen tai organisaation toimintaan?
- Mitä ovat yrityksen tai organisaation tavoitteet?
- Miten se pyrkii tavoitteisiinsa?
- Onko yrityksellä tai organisaatiolla markkinointia? Miten yritys tai organisaatio markkinoi itseään?
- Mistä yrityksen tai organisaation perusrahoitus tulee?

19. Työn apuvälineet

Oppiainevinkki: Kuvaamataito, oppilaanohjaus, äidinkieli

Oodi on korkealentoinen ja innoitusta ilmaiseva runo.

Mikä on tärkein TET-paikassasi käytetty tai keskeisin sinun työssäsi käyttämä työväline tai apuväline? Kirjoita työvälineestä kertomus, runo tai oodi. Voit myös piirtää siitä sarjakuvan tai yksityiskohtaisen havainnollistavan kuvan.

TET-jakson jälkeen

20. TET-harjoittelusta keskusteleminen

Oppiainevinkki: Oppilaanohjaus, yhteiskuntaoppi

Ks. myös 2. jakso, tehtävät 4 ja 15; 3. jakso, tehtävä 14.

Tehkää päiväkirjojen, haastatteluiden ja mahdollisten valokuvien avulla pienet esitykset TET-paikoistanne. Keskustelkaa siitä, mille taloudelliselle sektorille kunkin työpaikka kuului ja vertailkaa työpaikkoja esitysten pohjalta.

- Mitkä asiat yhdistävät eri sektorien työpaikkoja?
- Mitkä asiat erottavat eri sektorien työpaikkoja? Mitä asioita tulee mahdolliseksi eri sektoreilla tehtävän työn kautta?

Pohtikaa myös, olisiko julkisen sektorin hoitamia asioita mielestänne mahdollista siirtää yksityisen sektorin hoidettavaksi tai päinvastoin. Minkälaisia asioita tästä voisi seurata?

4 Luova yritteliäisyys

Luovuus on taitoa ajatella ja nähdä asioita totutusta poikkeavin tavoin. Uudet keksinnöt ovat harvoin jotain täysin uutta. Sen sijaan ne voivat olla vanhojen tuttujen asioiden uudelleen muotoiluja tai järjestelyjä. Luovuuteen kuuluu kyky problematisoida asioita, joita pidämme itsestään selvinä. Problematisoinnin harjoittamisen voi aloittaa tarkastelemalla oman yhteiskunnan tai ympäristön luokitteluja ja käytäntöjä, joita pidetään ehdottomina tai muuttumattomina. Onko esimerkiksi musiikissa sinänsä jotakin, joka jakaa sen klassiseen musiikkiin ja pop-musiikkiin vai onko kysymys länsimaisesta tottumuksesta?¹⁰ Ovatko asiat, joita me pidämme syömäkelvottomina todella sellaisia vai liittyykö syötäväksi kelpaavan määrittelemiseen kulttuurieroja? Entä maailmankartta: onko karttakuva oikein päin, kun Eurooppa on kuvan keskiössä vai olisiko asiassa kysymys sopimuksesta ja eurooppalaisesta tottumuksesta?

Toisin näkijän keskeinen ominaisuus on kyky väittää vastaan valtavirtatotuiksille. Tämän hetken valtavirtatotuuksia muodostuu esimerkiksi muodin kautta. Muoti pyrkii määrittelemään sitä, mikä on kaunista tai hyvännäköistä. Myös mainonta pyrkii vetoamaan yhteiskunnassa yleisesti arvostettuun. Luovat, kekseliäät ja innovatiiviset ihmiset osaa- vat kyseenalaistaa vallitsevan elämäntavan itsestään selvyyksiä. Siinä missä vallitseviin totuuksiin sopeutuvat toistavat tottumuksia, vaihtoehtoisia ajattelutapoja etsivät luovat myös uusia toimintatapoja ja -mahdollisuuksia. Heidän voikin ajatella olevan malliesimerkkejä yritteliäisyydestä. Kykyä vaihtoehtojen hahmottamiseen tarvitaan myös yhteisessä päätöksenteossa ja sitä voidaan pitää kulttuurin jatkuvuuden ehtona. Useita kertoja eilispäivän utopiat ovat muuttuneet tämän päivän arkitodellisuudeksi. Yksi tapa kehittää toisin näkemisen taitoa on *ei-todellisuutta vastaavan asian tilan* hahmotteleminen. Esimerkiksi, millainen olisi yhteiskunta, jossa ei olisi bensiniä tai tietoliikenneyhteyksiä.¹¹

Neljännän jakson tehtävissä harjoitellaan luovaa toisin näkemisen taitoa. Erityisenä tavoitteena on oppia arvioimaan arkipäiväisiä ja itses- tään selvältä vaikuttavia asioita kriittisesti ja uusista näkökulmista.

Tehtävissä 1–6 tarkastellaan oman ajan ilmiötä vaihtoehtoisista näkökulmista. Tehtävissä 1–4 tätä teemaa käsitellään muodin kautta. Muodin voidaan ajatella olevan tietyn ajan muotoihanne. Muoti on jatkuvasti keskeneräistä. Se on jatkuva sosiaalinen prosessi, jossa ollaan vaatteiden, esineiden ja asusteiden kautta vuoropuhelussa. Muodin avulla pyritään sekä erottumiseen että yhtenäisyyteen. Usein puhutaan massamuodista, jolloin muodilla ajatellaan olevan yhtenäistä vaikutus. Erityisesti nuoret kuitenkin pyrkivät myös erottautumaan valtavirrasta samais- tumalla alakulttuureihin, joiden sisällä on taas uusia tyyli- ja asuste- uuntauksia ja erottumisen keinoja. Valtavirrasta erottautuminen avaa mahdolli- suuden luovaan toisin ajattelemiseen. Mainonta pyrkii muodostamaan käsitystä ”oikean” näköisyydestä – tekemään muodin itsestään selväksi kauneuskäsitykseksi. Vastamuodin pyrkimyksenä on kyseenalaistaa ja muokata valtavirtatotuuksia muodista. Esimerkkejä yhteiskunnalliseen kapinointiin liittyvistä vastamuodeista ovat nuorisokulttuurin syntyminen ylipäättään sekä hippi- ja punkkarimuoti-ilmiöt.¹² 2000-luvun esi- merkki nuorten vastamuodeista on muun muassa japanilaista popkult- tuuria ihailevien nuorten naisten tyyli pukeutua sievästi, hempeästi ja hyvin tyttömaisesti eräänlaisen prinsessaleikin kautta. Kun lähes kaikki on sallittua, erottautumisen mahdollisuudet voivatkin tulla siitä, mikä aikoinaan oli tavallista ja mistä pyrittiin erottautumaan.

10 Ks. Burr, 2003, 3.

11 Ikonen, 2006, 121–127.

12 Nuutinen, 2004

Tehtävissä 5–6 otetaan kriittinen katse mainontaan. Mainontaa analysoimalla pyritään tulemaan tietoisiksi mainonnan keinoista ja tavoitteista. Tehtävässä 7 esimerkkinä arkisesta totunnaisuudesta toimii maailmankartta ja sen kuvaamistapa. Maailmankartan avulla pyritään havainnollistamaan sopimuksenvaraisuutta ja näkökulmasidonnaisuutta. Näkökulma, joka meistä vaikuttaa luontevalle, ei välttämättä olekaan sen ”oikeampi” kuin jokin toinen tapa esittää asia. Tehtävässä 8 tarkastellaan luontoa ja luonnonilmiöitä yhtenä mahdollisena ongelman ratkaisun näkökulmana. Tehtävässä tarkastellaan, millaisia ratkaisuja luonnosta löytyy tiettyjen asioiden hoitamiseksi. Luonnon esimerkkejä tarkastelemalla pohditaan, miten ihmisen kannattaisi erilaisia asioita ratkaista. Tehtävässä 9 ratkotaan kananmunan rikkoutumisen ongelmaa. Millaisessa suojuksessa kananmuna tulee pudottaa, jottei se rikkoudu? Tehtävissä 10–12 harjoitellaan näkemään vanhoissa tutuissa asioissa uusia mahdollisuuksia ja muodostamaan erillisistä osasista yhtenäisiä uusia kokonaisuuksia.

Toisin katsoen omaa aikaa

Oppiainevinkki: Historia, käsityö, äidinkieli

Historian tunneilla tehtävät 1–4 voidaan liittää teollisen tuotannon ja valmisvaateteollisuuden kehittymiseen.

1. Ajatuksia muodista

- A.** Jakautukaa ryhmiin. Tarkastelkaa kussakin ryhmässä yhtä alla olevista ajatelmista.

Miettikää ryhmässä:

- Minkälainen suhtautumistapa muotiin tai vaate-tukseen ajatelman esittäjällä on?
- Kaksi suhtautumistapaa puoltavaa näkemystä ja kaksi sitä kritisovaa näkemystä.

Käytän vain itseni kaltaisia vaatteita, jotta säästyisin vaivalta miettiä mitä vaatteita käyttää.

– Katharine Hepburn

Ihmiset katsovat kuitenkin aina vaatteita. – Sekin on yksi laki, johon täytyy alistua, vaikka kuinka haluaisi kapinoida sitä vastaan.

– Mika Waltari

Kun olin pikkutyttö, minulla oli vain yksi mekko. Nyt minulla on kaksisataa, mutta pystyn kuitenkin pitämään vain yhtä kerrallaan.

– Juliette Greco

Huonoina aikoina ihmiset vaalivat eleganssia ja hyvinä aikoina he ylistävät renttumaisuutta.

– Murray Kempton

Muoti ei ole vain vaatteita, muoti on jotain mikä on ilmassa. Se on uudessa muodissa puhaltava tuuli, sen tuntee, sen

haistaa. Muoti on taivaalla, se on kadulla, muodissa on kysymys ideoista, elämäntavasta, siitä mitä tapahtuu.

– Coco Chanel

Muoti on niin sietämätön rumuuden muoto, että se täytyy vaihtaa pari kertaa vuodessa.

– Oscar Wilde

- B.** Tehkää ajatelma, joka kuvaa omaa suhtautumistanne muotiin tai oman tyylin valintaan.

2. Mitä on muoti?

- A.** Mitä mielestänne on muoti?

- Onko muoti teille tärkeää? Miksi?
- Millaiset asiat mielestänne ovat muodikkaita?
- Millainen vaikutus muodilla on? Erottaako vai yhdistääkö se ihmisiä tai ihmisryhmiä?

- B.** Katsokaa noin kymmenen vuoden takaisia luokkakuvia oman koulunne oppilaista.

- Tarkastelkaa oppilaiden olemusta, pukeutumista ja kampauksia. Mitä eroja tai yhtäläisyyksiä luokkakuvien oppilaissa on teihin verrattuna?
- Ovatko luokkakuvien oppilaat keskenään samantlaisia tai erilaisia?
- Onko luokkakuvista löydettävissä tiettyjen nuorisokulttuurien edustajia?

Oppiainevinkki: Historia, käsityö, äidinkieli

Tähän tehtävään tarvitaan vanhoja koulun oppilaiden luokkakuvia.

3. Ajan muoti

Leikatkaa lehdistä kuvia, joista teidän mielestänne tulee esille tämän ajan muoti. Tarkastelkaa kuvista seuraavia asioita:

- A.** Mitä/millaisia asioita tämän hetken muoti ihailee? Kootkaa lista näistä asioista.

- B.** Kun muoti ihailee ja korostaa tiettyjä piirteitä, se samalla jättää huomioimatta toisia asioita. Millaiset asiat jäävät tämän hetken muodin ulkopuolelle? (Aloittakaa miettimällä, millaiset asiat ovat vastakohtia edellisessä kysymyksessä listamillenne asioille.)

- C.** Voisivatko muodin ulkopuolelle jäädä asiat olla ihailun kohteena?

- Mikä niissä on ihailtavaa?
- Mikseivät ne ole muodikkaita?

Oppiainevinkki: Historia, kielet, kuvaamataito, käsityö, äidinkieli

Huom! Tähän tehtävään tarvitaan sanoma- tai aikakauslehtiä.

- D.** Millaisia asioita itse ihaillette? Ovatko ihailianne asiat yhtäläisiä tämän hetken muodin kanssa? Onko mukana risti-riitaisuuksia?

Oppiainevinkki: Historia, kielet, kuvaamataito, käsityö, äidinkieli

Huomatkaa, että muodin ei tarvitse liittyä vaatetukseen. Se voi liittyä esimerkiksi elektroniikkaan, tekniikkaan, sisustukseen, yhteiskunnallisiin ilmiöihin ja ideologioihin. Käyttäkää luovuuttanne myös siinä, mihin kaikkeen muoti voi liittyä.

4. Vastamuoti

Suunnitelkaa vastamuoti. Käyttäkää suunnitelman tukena edellisissä tehtävissä esille nostamianne näkökulmia.

- A.** Miettikää, mihin asioihin tai ilmiöihin liittyvät muodille vastakkaisena pitämänne asiat.
- B.** Valitkaa pareittain tai ryhmittäin yksi asia tai ilmiö, josta ryhmä alkaa muotoilla vastamuotia.
- C.** Keksikää vastamuodillenne nimi.
- D.** Huomioikaa vastamuotisuunnitelmassa seuraavat asiat:
- Mitä asioita haluatte vastamuodillanne korostaa?
 - Mitä asioita vastamuotinne pyrkii kritisoimaan?
 - Ilmenevätkö teidän korostamanne asiat tavallises- sa arjessa mitenkään? Miten niiden tulisi ilmetä?
 - Miten perustellette omaa näkökulmaanne? Miksi ihmisten tulisi luopua nykyisestä muotikäsitykses- tään?

Esimerkki vastamuodista: Kulutuskriittisyys

- Näkökulma: Kulutuskriittisyys korostaa, että vaate tai esine ei ole käyttökelvoton, vaikka se ei olisikaan viimeistä muotia.
- Kritiikki: Kulutuskriittisyys arvostelee sitä, että ihmi- set ostavat uutta tavaraa vain sen takia, että ne ovat muodikkaampia kuin heidän vanhat tavaransa. Ih- misten tulisi pyrkiä hyödyntämään olemassa olevia tavaroitaan ja ostaa vain laadukkaita tuotteita.
- Näkökulman ilmeneminen arjessa: Ihmisillä on kotonaan runsaasti käyttökelpoisia vaatteita ja esi- neitä. Ihmiset kuitenkin ajattelevat tarvitsevansa uusia.
- Perustelu: Kulutuskriittisyys tulisi ottaa vakavasti, koska jo nyt kaatopaikat täyttyvät uusiutumatto- masta jätteestä.

Vastamuotisuunnitelman toteutustapa voi olla kirjallinen, kuvataiteelli- nen tai konkreettinen tuotteen valmistaminen. Suunnitelman toteutuk- sessa voi myös hyödyntää eri työmuotoja. Esimerkiksi kuvaamataidossa voidaan suunnitella vastamuotia markkinoiva juliste tai vaate-, huoneka- lu- tai astiamallisto. Käsitöissä voidaan valmistaa suunnitelman pohjalta vastamuotiesine tai -vaate. Kielten tunneilla puolestaan voidaan esittää kirjallinen suunnitelma vastamuodista, jolloin tehtävässä painottuvat erityisesti muodin tarkasteluun liittyvät näkökulmat.

5. Kriittinen katse mainokseen

Mainoksia kohtaa päivittäin. Osaan saattaa kiinnittää huomiota ja osa taas menee ohitse ilman erityisempää huomiota. Tästä huolimatta mainokset voivat vaikuttaa ajatteluunne. Analysoikaa mainosta tai mainoskampanjaa. Olkaa kriittisiä ja tarkastelkaa mainosta eri näkökulmista. Kiinnittäkää huomiota myös näkökulmiin, joita mainoksessa ei tuoda esille.

- A.** Valitkaa mainos tai mainoskampanja, jota analysoitte.
- B.** Eritelkää mainoksen sanomaa ja tavoitteita:
- Mitä mainoksessa mainostetaan? Pyritäänkö mainoksella tiedottamaan? Mistä?
 - Mikä on mainoksen kohderyhmä?
 - Mihin mainoksella pyritään?
- C.** Millä keinoin mainos pyrkii tavoitteisiinsa?
- Miten mainos herättää huomion?
 - Mistä asioista katsoja mainoksessa kiinnostuu?
 - Millä keinoin katsoja saadaan kiinnostumaan tuotteesta ja ehkä ostamaan se?
 - Mitä asioita mainoksessa ei tuoda esille?
- D.** Esiintyykö mainoksessa ihmisiä?
- Mainostetaanko tuotetta naisten, miesten vai molempien avulla?
 - Mitä ihmiset mainoksessa tekevät?
 - Onko mainoksessa piiloisia viestejä? Mitä mainoksen oletetaan naisten tai miesten tekevän?
 - Millainen mielikuva naisista tai miehistä muodostuu mainoksen perusteella?
- E.** Arvioikaa mainosta.
- Onko se hyvä tai huono? Miksi?
 - Mitä mieltä olette mainoksessa käytetyistä vaikuttamisen keinoista (huomioikaa mainoksen kohderyhmä)? Onko mainos mielestänne rehellinen?

6. Näin tulee mainostaa

Suunnitelkaa ja toteuttakaa tehtävässä viisi analysoimanne mainos uudelleen. Suunnitelkaa ja toteuttakaa mainos tai mainoskampanja, joka teidän mielestänne on korkeatasoinen, rehellinen ja ottaa huomioon kohderyhmänsä. Voitte ajatella olevanne itse mainoksen kohderyhmää. Miten haluaisitte teille mainostettavan?

Ennen kuin aloitatte oman mainoksenne suunnittelun, keskustelkaa luokassa siitä, mitä periaatteita mainonnassa tulisi teidän mielestänne noudattaa.

Oppiainevinkki: Kielet, kuvaamataito, äidinkieli

Oppiainevinkki: Kielet, kuvaamataito, äidinkieli

Vinkki! Tehtävän voi yhdistää myös yritysyhteistyöhön. Suunnitelkaa mainos lähiseudun yritykselle. Ks. 1. jakso. Aktiivinen yritteliäisyys, tehtävä 8.

Uusia näkökulmia

7. Kartta eri näkökulmista

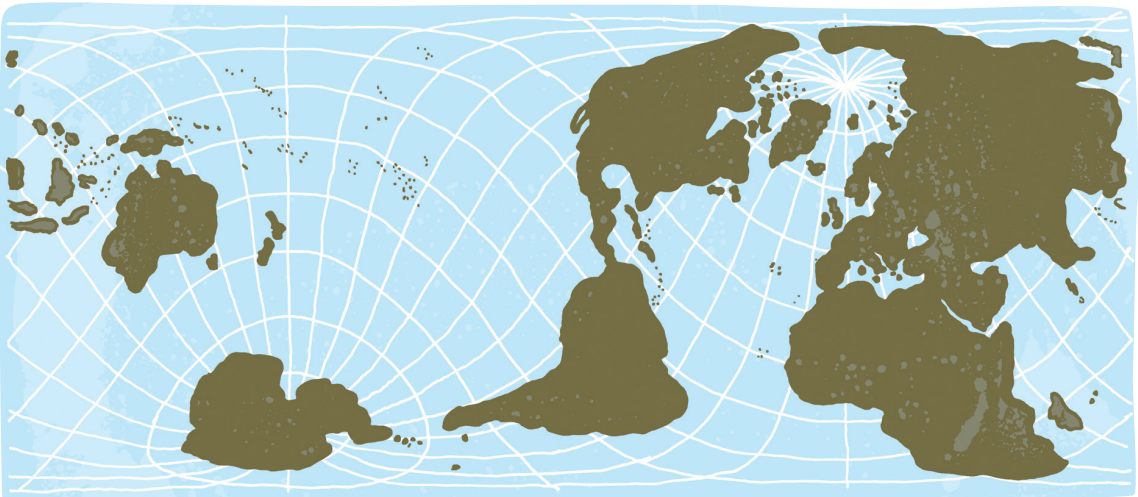
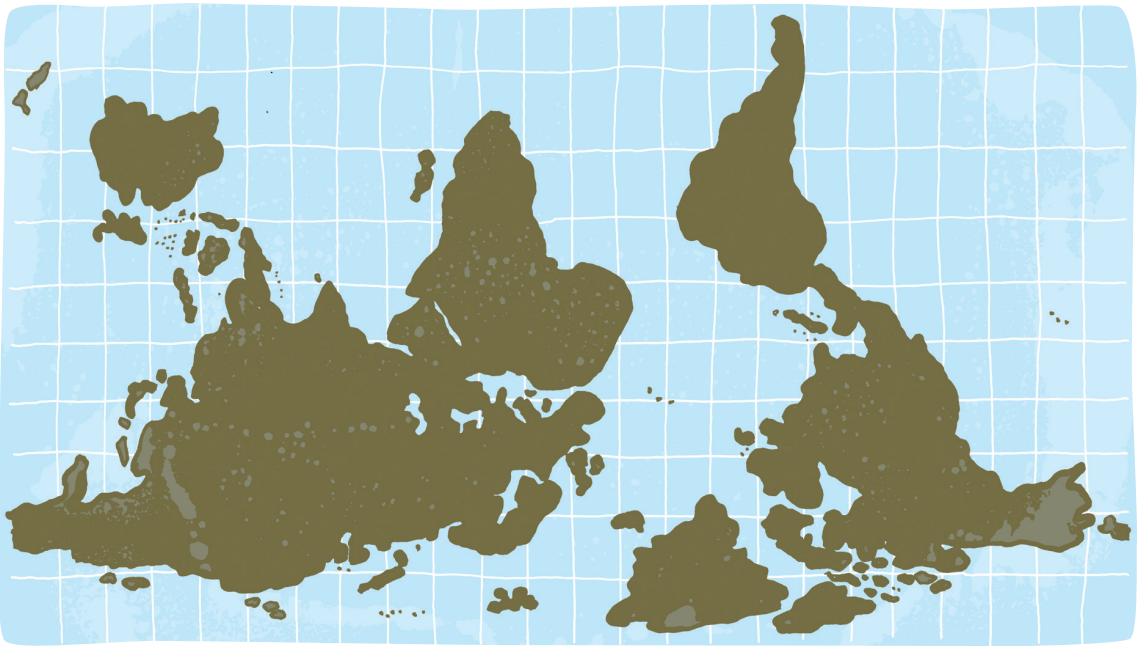
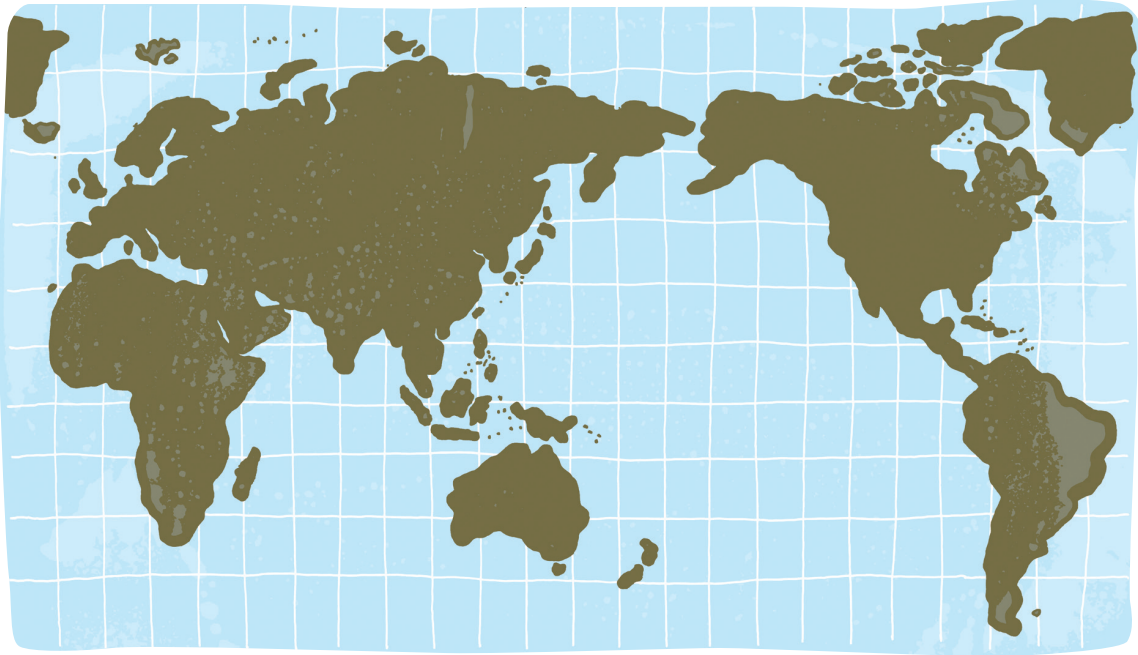
Oppiainevinkki: Maantieto

Ohessa on kolme taiteilijan tekemää karttapiirrosta. Katsokaa karttakuvia ja keskustelkaa seuraavista asioista:

- A. Mitä karttakuvat esittävät?
- B. Miten karttakuvat poikkeavat karttakuvasta, johon olette tottuneet?
- C. Mikä karttakuva on mielestänne paras? Mikä karttakuva on mielestänne huonoin? Miksi?
- D. Minkä alueiden/maiden erottuminen maailmankartasta on mielestänne tärkeää? Miksi?

Oheiset karttakuvat saattavat näyttää vierailta. Se johtuu tottumuksesta ja yleisestä käytännöstä piirtää tietynlaisia maailmankarttoja. Esimerkiksi Amerikoissa käytetään maailmankarttaa, jossa Amerikka sijaitsee keskellä ja muut alueet jäävät karttakuvan reunoille. Suomalaiselle koululaiselle todennäköisesti tutuin osa karttaa on Suomi, Suomen naapurimaat ja Eurooppa yleensä.

- E. Minkä maailmankartan osien ajattelet olevan tutuimpia grönlantilaiselle, uusiseelantilaiselle tai japanilaiselle nuorelle? Piirtäkää karttakuvat grönlantilaisen, uusiseelantilaisen ja japanilaisen nuoren näkökulmista.
- F. Miettikää, mitä muita asioita kuin maailmankarttaa, olemme arkiajattelussa tottuneet pitämään itsestäänselvyyksinä tai tietynlaisina, vaikka kyseessä on tottumus tai sopimus.
 - Minkä asioiden olemassaoloa usein pidetään itsestään selvänä? Esimerkki: Missä kaikissa asioissa elämä olisi erilaista ilman sähköä?
 - Miettikää ruokaa, jota me pidämme hyvänä ja syömäkelpoisena tai huonona ja syömäkelvottomana. Määritelläänkö kaikkialla hyvä ja huono ruoka samalla tavalla? Miten kulttuuri tai olosuhteet vaikuttavat ruoan luokitteluun hyväksi tai huonoksi?
 - Keksikää lisää itsestäänselvyydeltä vaikuttavia asioita, joihin kuitenkin liittyy sopimuksenvaraisuutta ja näkökulmasidonnaisuutta.

Oppiainevinkki: Biologia, fysiikka, kemia, käsityö

Ks. Liite 1: Vastauksia.

8. Ideoita ja innoituksia luonnosta¹³

Ihminen on jäljitellyt ja kopioinut useita luonnon keksintöjä. Jäljittelyä tutkimaan on syntynyt oma tieteenalansa, jota kutsutaan biomimetikaksi. Perusajatuksena on, että luonto on jo ratkaisut monia asioita, joihin ihmiset vielä etsivät ratkaisua. Esimerkiksi Alexander Graham Bell keksi puhelimen tarkastelemalla korvan toimintaperiaatetta. Toisinaan taas ihmisen keksinnöt ovat auttaneet ymmärtämään luonnon toimintaperiaatteita. Esimerkiksi varhaiset laatikkokamerat auttoivat ymmärtämään silmän toimintaa.

A. Mitä insinööri keksi? Lue oheinen katkelma ja vastaa kysymyksiin.

- Minkä arkipäiväisen apuvälineen insinööri keksi takiaisen avulla?
- Arvaa montako muovikoukkua ja silmukkaa on peukalon kynnen kokoisessa palassa insinöörin keksintöä?

”Sveitsiläinen insinööri George de Mestral puhdisti vuonna 1948 koiransa turkkia ulkoilun jälkeen. Turkkiin tarttuneet takiaiset herättivät insinöörin mielenkiinnon, ja mikroskooppi paljasti tiukan takertumisen syyn: takiaisen siemenkodon pinta oli täynnä koukkupäisiä piikkejä.

¹³ Tehtävän lähteinä ovat toimineet Heureka Luonnosta Kopioitua – näyttely 23.9.2006–2.9.2007.
Virtanen, Sini (20.2.2007). Luonnon keksintöjä ei patentti suojaa Tiede & Luonto . Helsingin Sanomat, s. D1.
www.biomimicry.net

Mestral keksi korvata takiaisen piikit pienillä muovikoukuilla ja koiran turkin pörröisellä, pienistä silmukoista muodostuvalla kankaalla.” (Helsingin Sanomat 20.2.2007 Tiede & Luonto , D1.)

B. Ottakaa mallia luonnosta ja ideoikaa keksintöjä. Valitkaa tarkasteltavaksi jokin luonnon materiaali. Hyvin soveltuvia ovat esimerkiksi kävyt, omenan siemenkota, herneenpalko, kananmuna, ravun saksi, vaahteran siemen, voikukan heitet, mehiläisten hunajakennot jne.

C. Selvittäkää valitsemastanne luonnonmateriaalista:

- Mikä on sen luonnollinen elinympäristö?
- Millainen on sen rakenne?
- Miten se toimii?
- Mikä on sen tehtävä luonnossa?

D. Ideoikaa, millaisessa ihmisestä auttavassa apuvälineessä voisi hyödyntää valitsemanne luonnon materiaalin rakennetta tai toimintaperiaatetta? Piirtäkää kuva, joka havainnollistaa apuvälineen toimintaperiaatetta.

E. Tutustukaa tarkemmin biomimetiikkaan. Lisää tietoa biomimetiikan tieteenalasta ja sen keksinnöistä löytyy osoitteesta www.biomimicry.net . Sivusto on englanninkielinen.

- Selvittäkää, minkälaisia innovaatioita biomimetikan avulla on tehty.
- Millainen on biomimeettinen suunnitteluspiraali?

9. Suunnitelkaa suojus kananmunalle

A. Rakentakaa kananmunalle suojus, joka estää kananmunaa rikkoutumasta, kun kanan muna pudotetaan vapaapudotuksella (ns. benji-tiputuksia ei hyväksytä). Suojus on suunniteltava annetuista materiaaleista sovitussa ajassa (noin 90 minuuttia on sopiva aika).

B. Suojuksen suunnittelua varten kaikki ryhmät saavat tarvikkeikseen viivaimen, kynän, kumin, sakset, harpin, yhden rullan teippiä, 4 metriä narua, huopaa, pumpulia ja kuusi arkkia A4 paperia piirustuksiin ja muuhun käyttöön. Lisämateriaalia on mahdollista ostaa ja tätä varten kaikilla ryhmillä on 20 ostopistettä.

OSTETTAVAT MATERIAALIT

HINNAT PISTEINÄ

Silkkipaperi (50 x 70 cm) (1 arkki/ryhmä)	5 p
Sanomalehti (50 x 70 cm) (1 arkki/ryhmä)	3 p
Ompelulanka (50 cm)	1 p
WC-paperi hylsy (1 hylsy/ryhmä)	2 p
Kartonki A4 (1 arkki/ryhmä)	3 p
Metallilanka (50 cm)	1 p
Muovi (10 x 20 cm) (liuskaa/ryhmä)	2 p

Oppiainevinkki: Biologia, fysiikka, käsityö, terveystieto

- C. Ennen kuin aloitatte suojuksen suunnittelun, miettikää ryhmänne ajankäyttöä. Apuna voi käyttää seuraavaa aikataulua:

- Ideointi 15 minuuttia
- Suunnittelu 30 minuuttia
- Toteutus 30 minuuttia
- Tauko 5 minuuttia
- Testaus 30 minuuttia

- D. Valmis suojus arvioidaan seuraavasti (maksimissaan 50 pistettä):

- Design: Keksinnöllisyys, ulkonäkö ja ratkaisun omaperäisyys 1–10 pistettä.
- Toteutus: Työn huolellisuus ja siisteys, materiaalien käyttö 1–10 pistettä
- Suojauskyky: Miten korkealta kananmuna on pudotettu? Kuori ehjä 5–10 pistettä, kuori rikki 0 pistettä.
- Ostopisteet: Ryhmän käyttämättä jääneet ostopisteet (maksimissaan 20 pistettä).

Luovaa jälkeä

Oppiainevinkki: Soveltuu kuvaamataidon, käsityön ja äidinkielen yhteisprojektiksi.

10. Vanhasta uutta ja entistä ehompaa

Tehtävässä pyritään kehittämään luovaa kykyä nähdä jokin vanha ja tuttu uudenaikaisena. Etsikää kotoa tai tuttavilta vanhoja esineitä tai vaatteita. Hieman rikkiinäiset esineet tai vaatteet soveltuvat tehtävään hyvin. Miettikää yhdessä, miten esine tai vaate voitaisiin kunnostaa tai miten sitä voitaisiin muokata uutta käyttötarkoitusta varten.

Vaihtoehto 1: Esine tai vaate voi olla itselle merkityksellinen, jolloin sen kunnostamisella on henkilökohtaista merkitystä.

Vaihtoehto 2: Sovitaan, että tuodaan itselle tarpeettomia ja merkityksettömiä asioita, joita kehitetään yhdessä ja luodaan niille uusi käyttötarkoitus.

Vaihtoehto 1:

- A. Pohdi, miksi esineellä tai vaatteella on sinulle henkilökohtaista merkitystä.

- Mitä muistoja esineeseen tai vaatteeseen liittyy?
- Herättääkö esine sinussa tunteita? Millaisia tunteita? Ovatko ne positiivisia vai negatiivisia?
- Mitä esine kertoo sinusta?
- Onko esineellä sinulle ensisijaisesti tunne- vai käyttöarvoa?
- Voisiko esineellä olla sinulle vaihtoarvoa? Miten määrittäisit esineen vaihtoarvon?

- B.** Kirjoita tarina, joka kertoo esineestäsi tai vaatteestasi ja tuo esille sen luonnetta. Voit hyödyntää A-kohdan kysymyksiä kertomuksessasi.
- C.** Piirrä esineestäsi tai vaatteestasi kuva, joka korostaa sen luonnetta ja erityispiirteitä. Voit kuvassa kehitellä esinettä tai vaatetta lisäämällä tai poistamalla siitä asioita tai liittämällä sen osaksi jotakin muuta kokonaisuutta.
- D.** Suunnittele ja toteuta esineen tai vaateen kunnostaminen.
- Haluatko uudistaa ja muokata vanhasta jotakin uutta?
 - Pyritkö kunnioittamaan ja säilyttämään esineen tai vaateen alkuperäisen olemuksen ja muokkaamaan sitä mahdollisimman paljon alkuperäisen kaltaiseksi?
 - Mitä materiaaleja ja tarvikkeita tarvitset kunnostukseen?
 - Mitä kunnostaminen tulee maksamaan? Kannattaako kunnostaminen mielestäsi, jos se tulee maksamaan enemmän kuin uusi? Miksi?
 - Onko kunnostamisessa tarvittavia materiaaleja mahdollista saada kierrätettyinä?

Vaihtoehto 2:

- A.** Kootkaa tuodut esineet tai vaatteet yhdelle pöydälle. Valitkaa tai arpokaa jokaiselle yksi asia pöydältä, joka ei kuitenkaan ole sama, jonka itse on tuonut.
- B.** Kun jokaiselle on löytynyt yksi esine tai vaate, aloittakaa luova ideointi siitä, miten kyseistä esinettä tai vaatetta voisi kehittää entistä paremmaksi. Suunnittelussa voi antaa ideoiden aluksi lentää vapaasti.
- Mikä olisi tavaran uusi käyttötarkoitus?
 - Mitä siitä voisi poistaa?
 - Mitä siihen voisi liittää?
 - Voisiko sen liittää osaksi jotakin uutta kokonaisuutta?
- C.** Kirjatkaa ideoita ylös ja valitkaa ideat, joiden toteutuksen ajattelette onnistuvan parhaiten.
- D.** Kun olette valinneet toteutettavat ideat, miettikää seuraavia asioita:
- Kenelle uudistettu esine tai vaate on tarpeellinen? Mitä kohderyhmän kannalta keskeisiä asioita tulee ottaa huomioon. (Esimerkki: Jos uudistuksessa valmistatte vauvan lelun, on huomioitava, ettei siinä ole irtavia osia, jotka voivat joutua lapsen suuhun.)
 - Mitä materiaaleja tarvitsette uudistamiseen?

*Voitte yhdistää tehtävän
vastuullisuusteemaan ja tukea
valitsemaanne avustushanketta.
Ks. 2. jakso, tehtävä 16.*

- Mitä materiaalit tulevat maksamaan?
- Onko tarvitsemianne materiaaleja saatavana kierrätysmateriaaleina? Mistä näitä kierrätysmateriaaleja löytyy? (Jääkö jonkun toisen uudistamasta esineestä tai vaatteesta tarpeettomaksi osia? Voisiko tarpeellisia asioita löytyä kotoa tai kirpputorilta?)

11. Kirpputori

Tässä tehtävässä harjaannutetaan kykyä arvioida käsityön arvoa ja tuotteen rahallista arvoa. Lisäksi pyritään tunnistamaan tuotteen voittoon vaikuttavia tekijöitä.

Taidokkaasti ja huolella kunnostetuista vaatteista ja esineistä saatte oivallisia tuotteita myytäväksi luokan tai koulun kirpputorilla. Kirpputoria suunnitellessanne miettikää seuraavia asioita:

- Millaisen kirpputorin järjestätte? Myyttekö kunnostamanne tuotteet koulun kirpputorilla vai varaattekö myyntipöydän paikalliselta kirpputorilta tai markkinoilta?
- Mitä ovat eri vaihtoehtojen hyvät ja huonot puolet?
 - Koulussa pidettävän kirpputorin hyvänä puolena on, että koulun tiloja voidaan käyttää maksutta. Jotta kirpputorille saataisiin houkuteltua myös koulun ulkopuolisia asiakkaita, on kirpputoria mainostettava. Miettikää myös, riittävätkö kunnostamanne vaatteet ja esineet ainoiksi myytäviksi vai tulisiko kirpputoria laajentaa ja ottaa mukaan ehkä muitakin luokkia.
 - Paikallisia kirpputoreja, joilta saa varata myyntipöydän, on usein ja siellä on asiakkaita myös ilman erillistä mainontaa. Myyntipöydät kuitenkin maksavat. Mistä saatte myyntipöytä varten tarvittavat rahat? Onko myyntipöydän hinta mielestänne paljon vai vähän? Miten myyntipöydän hinta vaikuttaa voittoon, joka teillä on mahdollista saada kirpputorilta?
- Tuotteiden hinnoitteleminen
 - Millä hinnalla haluaisitte myydä kunnostamanne tavarat?
 - Uskotteko tavaroiden menevän kaupaksi kyseisellä hinnalla? Mitä itse maksaisitte tuotteesta?
 - Mitä maksoivat kunnostamiseen käytetyt materiaalit? Kattaako antamanne hinta materiaalien kustannukset? Millainen arvo tulee tekemällemme käsityölle?
- Miten asetatte tuotteenne esille myyntipöydällä? Tarvitsevatko tuotteet pakkauksia?

- E. Miten saatte asiakkaita myyntipöydälleen? Mitkä asiat edistävät tuotteiden kaupaksi menemistä?
- F. Mitä asioita on muistettava asiakaspalvelusta?

12. Luova ruuanlaitto

Suunnittelemalla aterian satunnaisista ruoka-aineista harjaannutetaan taitoa koota erillisistä osista yhtenäinen ja toimiva kokonaisuus. Lisäksi kiinnitetään huomioita siihen, millainen kokonaishinta aterialle muodostuu sen erillisten osien kautta.

Kukin ryhmän jäsenistä valitsee ruoka-aineen, jota toivoo käytettävän aterian osana. Ryhmässä suunnitellaan satunnaisesti valituista ruoka-aineista aterian. Sopikaa lisäksi, mitä ovat perusruoka-aineet, joita voi joka tapauksessa käyttää aterian valmistukseen (esim. mausteet, jauhot, maito, öljy, peruna, riisi jne.). Tehtävä kannattaa jakaa kahdelle tapaukselle.

1. TAPAAMISKERTA

- A. Opettaja kertoo kullekin ryhmän jäsenelle euromäärän, jonka arvosta hän saa valita ruoka-aineen valmistettavaan ateriaan. Oppilaan tehtävänä on arvioida, mihin annettu euromäärä riittää.
- B. Muodostakaa 2–4 hengen ryhmät. (Älkää muodostako ryhmiä sen perusteella, mitä ruoka-aineita kukin on valinnut.)
- C. Ryhmän jäsenet kertovat toisilleen, mitä ruoka-aineita he ovat valinneet.
- D. Ryhmät miettivät, minkälaisen aterian he valmistavat valituista ruoka-aineista. Mitään ryhmän jäsenten valitsemista ruoka-aineista ei saa jättää käyttämättä. Lisäksi aterian suunnittelussa voi hyödyntää perusaineiksi määriteltyjä ruoka-aineita.
- E. Sopikaa, miten hankitte ruoka-aineet seuraavalle tapaamiskerralle.

2. TAPAAMISKERTA

- A. Ryhmät valmistavat edellisellä kerralla suunnittelemansa aterian.
- B. Ryhmät laskevat, mitä kaikki ateriaan käytetyt ruoka-aineet yhteensä maksoivat.
- C. Ennen ruokailua ryhmät esittelevät koko luokalle, millaisen aterian he valmistivat. Esittelyssä on käytävä ilmi, miten aterian valmistettiin ja mitä sen kokonaiskustannukset olivat.

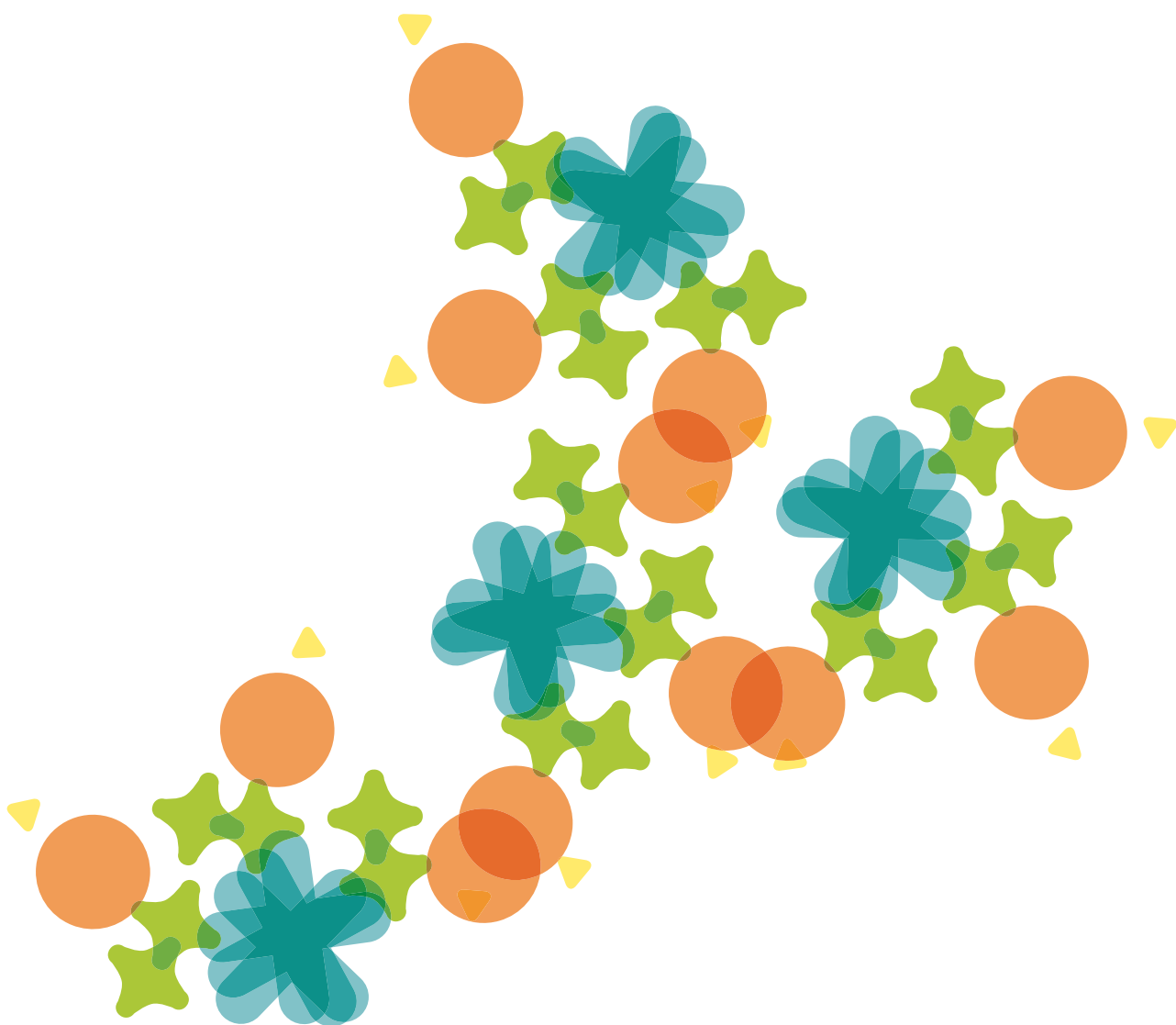
Oppiainevinkki: Kaikki oppiaineet.

Tehtävän esimerkki on kotitaloustunnille, mutta sen periaatetta – satunnaisista osista yhtenäisen kokonaisuuden suunnittelemista – voi hyödyntää kaikissa oppiaineissa.

HELPPOJA VERSIOITA TEHTÄVÄSTÄ:

- Opettaja antaa ryhmille yhden perusraaka-aineen aterian valmistukseen. Oppilaat valitsevat muut ruoka-aineet huomioiden perusraaka-aineen.
- Opettaja antaa esim. 4 raaka-ainetta, joita käytetään aterian suunnittelun pohjana.
- Opettaja antaa kaikki ateriaan liittyvät raaka-aineet. Oppilaiden tehtäväksi jää suunnitella, millainen aterian raaka-aineista valmistetaan ja miten se valmistetaan.

- D. Arvioikaa yhdessä aterian valmistuksessa käytettyä keliäisyyttä ja aterian hinta-laatu-suhdetta. Keskustelkaa myös siitä, olisiko aterian valmistuksessa voinut käyttää joitain muita menetelmiä tai raaka-aineita.

Lähteet ja liitteet

Lähteet

- Aspara, Jaakko ja Tikkanen, Henrikki (27.3.2007). Kuluttajan valinnat vaikuttavat yritysten toimintaan. *Mielipide*. Helsingin Sanomat.
- Aalto, Maija ja Pallaste, Tuija (31.1.2007). Haaveet Koulutusliite, 24–28. Helsingin Sanomat.
- Burr, Vivien (2003). *Social constructionism*. Second edition. Lontoo: Routledge.
- Halinen, Irmeli (2004). Aihekokonaisuudet opetuksen eheyttäjinä (s. 11–17). Teoksessa Loukola Marja-Leena (toim.) *Aihekokonaisuudet perusopetuksen opetussuunnitelmassa*. Opetushallitus.
- Ikonen, Risto (2006). Yrittäjyyskasvatus. Kansalaisen taloudellista autonomiaa etsimässä. Helsinki: Minerva kustannus.
- Kanter, Rosabeth Moss (1988/2000). When a thousand flowers bloom. Structural, collective, and social conditions for innovation in Organization (s. 167–210). Teoksessa Richard Swedberg *Entrepreneurship*. The Social Science View. Oxford University Press. (Alkuperäisjulkaisu Research in Organizational Behaviour, 1988, 169–211, JAI Press.)
- Karismo, Anna (1.7.2006). Boulevardissa tehdään pitkää päivää. *Talous*. Helsingin Sanomat.
- Koiranen, Matti ja Peltonen, Matti (1995). Yrittäjyyskasvatus. Ajatuksia yrittäjyyteen oppimisesta. Valkeakoski: Konetuumat.
- Kyrö, Paula (1998). Yrittäjyyden tarinaa kertomassa. Helsinki: WSOY.
- Lehtonen, Olli (2004). Aktiivisia ja yritteliäitä koululaisia (s. 67–71). Teoksessa Loukola Marja-Leena (toim.) *Aihekokonaisuudet perusopetuksen opetussuunnitelmassa*. Opetushallitus.
- Nuutinen, Ana (2004). Nuoriso ja trendit (s. 73–76). Teoksessa Riitta Vira ja Petteri Ikonen (toim.) *Esineet esiin. Näkökulmia muotoilukasvatukseen*. Helsinki: Taiteen keskus-toimikunta.
- Opetushallitus (2004). Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet.
- Opetushallituksen ja Kuluttajaviraston muistio 30.8.2004. Koulujen ja opilaitosten sekä yritysten välinen yhteistyö, markkinointi ja sponsointi. Luettu 31.7.2007 osoitteessa www.kuluttajavirasto.fi.
- Paakkunainen, Kari (2007). Alkaisinko yrittäjäksi? Tutkimus nuorten yrittäjyyspoliittisista kirjoituksista ja asenteista. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto.
- Pekkarinen, Jukka ja Sutela, Pekka (2002). *Kansantaloustiede*. Helsinki: WSOY.
- Puputti, Marika ja Halttunen, Kai (2004). Tiedonhaun työkalupakki (s. 51–68). Teoksessa Liisa Niinikangas (toim.) *Kotipihasta maailmalle*. Helsinki: BTJ-kustannus.
- Remes, Liisa (2004). Yrittäjyys (s. 83–90). Teoksessa Loukola Marja-Leena (toim.) *Aihekokonaisuudet perusopetuksen opetussuunnitelmassa*. Opetushallitus.
- Ristimäki, Kari (2003). Yrittäjyyskasvatus. Yrittäjyyttä ja kasvatusta. Helsinki: TAT-palvelu.
- Ristimäki, Kari (2004). Perusteita yrittäjyyskasvatukselle sekä yrittäjyyskasvatuksen perusteita (s. 8–15). Teoksessa Ensio lappalainen, Anneli Repo ja Kari Ristimäki (toim.) *Lyyti kirjoittaa jälleen*. Osoitteena yrittäjyyskasvatus. Kuopion yliopisto. Koulutus- ja kehittämiskeskus. Opetusjulkaisuja 1/2004.
- Saloviita, Timo (2006). Yhteistoiminnallinen oppiminen ja osallistava kasvatus. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Sarantola-Weiss, Minna (2006). Voiko kunnan kansalainen nauttia kouluttamisesta? (s. 124–128). Teoksessa Minna Sarantola-Weiss, Kunnan kansalainen. Helsingin kaupungin museo.
- Schumpeter, Joseph A. (1911/2000). *Entrepreneurship as Innovation* (s. 51–75). Teoksessa Richard Swedberg *Entrepreneurship*. The Social Science View. Oxford University Press. (Alkuperäisjulkaisu The theory of economic development (1911), Harvard University Press.)
- Seikkula-Leino, Jaana (2006). Perusopetuksen opetussuunnitelma-uudistus 2004–2006 ja yrittäjyyskasvatuksen kehittäminen. Paikallinen opetussuunnitelma yrittäjyyskasvatuksen näkökulmasta. Opetusministeriön julkaisu 2006: 22.
- Verohallituksen ohjeita, Talkootyön verotus 12.10.2005. [Luettu 24.7.2007 osoitteessa www.vero.fi]
- Verohallituksen julkaisu 190.06, 1.11.2006. Aloittavan yrittäjän kysymyksiä arvonlisäverosta. Luettu 24.7.2007 osoitteessa www.vero.fi.
- Virtanen, Sini (20.2.2007). Luonnon keksintöjä ei patentti suojaa. *Tiede & Luonto*. Helsingin Sanomat.

Painamattomat lähteet:

digi.lib.helsinki.fi (Helsingin yliopiston kirjaston Historiallinen sanomalehtikirjasto 1771–1890)

Tiedekeskus Heureka Luonnosta Kopioitua –näyttely 23.9.2006–2.9.2007

www.ammattinetti.fi

www.biomimicry.net

www.kerhokeskus.fi

www.kirjastot.fi

www.kopiraitti.fi

www.koulukino.fi

www.kuluttajavirasto.fi

www.makupalat.fi

www.opintoluotsi.fi

www.sanomalehdet.fi

www.suomi.fi

www.taksivarkki.fi

www.tipo.edu.hel.fi (Tiedonhankinnan portaali opettajille.)

www.vero.fi

www.vero.fi/nuoret

www.yle.fi/lehtihuone

www.4h.fi

Yrittäjyyskasvatuksellisia materiaaleja ja kokonaisuuksia

Aineistoja internetissä

Edu.fi

www.edu.fi

Koulukohtaisia, kunnallisia ja alueellisia esimerkkejä yrittäjyyskasvatuksesta sekä linkkejä aihekokonaisuuden osallistuva kansalaisuus ja yrittäjyys oppimateriaaleihin.

homma.fi

www.homma.fi

Homma.fi-sivusto on Nuorten Akademian nettipalvelu 13–19-vuotiaille. Sivustolta löytyy ideoita ja inspiraatiota, käytännön ohjeita tapahtuman suunnitteluun ja tiedottamiseen, tietoa projektin varainhankintaan ja nuorten kuvia omista projekteistaan.

Kompassi

kompassi.lasipalatsi.fi

Nuorisotiedotuskeskus Kompassin sivuilta löytyy tietoa nuorten näkökulmasta työnteosta, opiskelusta, kansalaisuudesta, rahasta/taloudesta ja ekologisuudesta.

Lyyti kirjoittaa jälleen. Osoitteena yrittäjyyskasvatus

www.uku.fi/kkk/lyyti/kirjanen.pdf

Lyyti kirjoittaa jälleen. Osoitteena yrittäjyyskasvatus -kirjanen on syntynyt Lyyti -löydä oma yrittäjyytesi, yrittäjyyskasvatushanke Pohjois-Savossa-hankkeen aikana. Hanke on päättynyt vuonna 2004. Kirjanen antaa lukijoilleen perustietoa yrittäjyyskasvatuksen teoriasta, ja esittelee esimerkein käytännön kokemusten kautta hyväksi havaittuja toteutustapoja. Kirjasen ovat toimit-

taneet Ensio Lappalainen, Anneli Repo ja Kari Ristimäki.

Nuori Yrittäjyys ry

www.nuoriyrittajyys.fi

Nuori Yrittäjyys tarjoaa yrittäjyys- ja kuluttajakasvatusta tukevia opinto-ohjelmia 14–25 -vuotiaille nuorille. Ohjelmat ovat käytännönläheisiä, tekemällä oppimisen periaatteella toimivia kokonaisuuksia, jotka opettavat yrittäjyyttä, ongelmanratkaisua, ryhmätyötä sekä vastuunottoa omasta toiminnasta ja tarjoavat mahdollisuuksia omien ideoiden toteuttamiseen. Katso **NY-omatalous**.

Projektiopas nuorten kanssa toimiville opettajille ja ohjaajille

www.nuortenakatemia.fi > julkaisut

Opas on tarkoitettu ensisijaisesti nuorten ohjaajille ja itsenäisesti toimiville nuorten ryhmille avuksi ja tueksi mitä erilaisimpiin projekteihin. Oppaan voi ottaa käyttöön niin kouluissa ja oppilaitoksissa, järjestöissä kuin niiden ulkopuolisissakin ryhmissä projektin laajuudesta tai teemasta riippumatta. Tavoitteena on, että ryhmät määrittelevät itse projektinsa ohjaajan tuella ja hyödyntävät opasta harkiten omien tarpeidensa mukaisesti.

Sata mallia yrittäjyysopetukseen ja Aina kannattaa yrittää -kalvosarja

www.yrittajat.fi > Koulutus

Suomen Yrittäjät on koonnut www.sivuilleen esimerkkejä yritt-

täjyysopetuksen ja -kasvatuksen toteuttamisesta. Sivulla on myös kalvosarja yrittäjille yrittäjyysvierailujen toteuttamiseksi. Kalvot toimivat lisämateriaalina yrittäjän omalle yritystarinalle.

Taloudellinen tiedotustoimisto

www.tat.fi > koulut

Taloudellisen tiedotustoimiston sivuilta löydät tietoa muun muassa yritys yhteistyön muodoista, tetsaksosta ja ope-tet:stä.

TOP-Tehtävät

www.4h.fi/top

TOP tulee sanoista TEKEMÄLLÄ OPPII PARHAITEN. TOP on 4H-liiton kaikille nuorille avoin yritteliäisyyteen ja yrittäjyyteen kannustava työkalupankki. Tehtävät soveltuvat myös koulun yrittäjyyskasvatukseen.

Yritny. Yrittäjyyskasvatusta peruskoulun yläluokille

www.yes-keskus.fi

Yritny on vuonna 2006 ilmestynyt yrittäjyyskasvatuksen opas opettajille. Oppaan ovat kirjoittaneet Porin Lyseon yrittäjyyskasvatuksen opettajat Pasi Savolainen ja Tiina Mäkinen. Oppaassa on tehtäviä liittyen mainontaan, yhteistyösuh-teiden hoitoon, yritys vierailuihin, liikeidean työstämiseen, kummi-yritystoimintaan jne.

Kilpailuja

Yritys Hyvä

www.kerhokeskus.fi > Yrittäjyys

Yritys Hyvä on Kerhokeskus -koulutyön tuki ry:n ja Yksityisyrittäjien Säätiön järjestämä valtakunnallinen kirjoituskilpailu, joka järjestetään vuosittain. Kilpailu on tarkoitettu peruskoulun 9.-luokkalaisille, lukiolaisille ja ammatillisten oppilaitosten opiskelijoille. Kilpailun tarkoituksena on herättää nuorten kiinnostus yrittäjyyttä ja omaa mahdollista yritystä kohtaan sekä tarjota tietoa ja pohdinnan aineksia yrittämisestä.

Tutki-Kokeile-Kehitä

www.kerhokeskus.fi > Tutkiva nuori

Kilpailu on suunnattu alle 21-vuotiaille luonnontieteistä ja tekniikasta kiinnostuneille lapsille ja nuorille. Kilpailussa on kolme eri sarjaa: esiopetussarja, 3.-9.-luokkalaisten sarja sekä muiden alle 21-vuotiaiden sarja. Kilpailu innostaa nuoria luonnontieteiden ja tekniikan harrastamiseen. Se antaa mahdollisuuden saada palautetta omasta tieteellisestä työstään, päästä esille ja tavata muita samanhenkisiä nuoria.

Yrittäjävierailija ja yritysyhteistyö

Suomen Yrityskummit

www.yrityskummit.fi

Suomen Yrityskummit ovat eläkkeellä olevia aktiivisia yrittäjiä. Mukana on myös edelleen työelämässä olevia nuoremman polven yrittäjiä. Yrityskummit ovat talkoohengessä ja oman aikataulunsa sallimassa laajuudessa lupautuneet tutustuttamaan yrittäjyyteen kummikunnassaan. Katso Suomen Yrityskummien [www-sivuilla](http://www.sivuilla) paikallinen kummi ja kysy häneltä yrittäjävierailijaa kouluun pitämään jokin oppitunti tai kertomaan yritystoiminnasta. Voitte käyttää apuna Nuori Yrittäjyys ry:n Oma talous -materiaalia (www.nuoriyrittajyys.fi > Opinto-ohjelmat) tai Suomen Yrittäjien kalvosarjaa (www.yrittajat.fi > Koulutus > Koulukalvosarja).

TOP – Yritykset ja yhteistyö

Yritysten kanssa tehtävään yhteistyöhön soveltuvat myös 4H-liiton TOP-tehtävät. Tehtävät löytyvät TOP-tehtäväpankista (www.4h.fi/top > Töitä ja omaa rahaa > Yritykset ja yhteistyö). Lisätietoja yritysyhteistyöstä voit kysyä myös oman paikkakuntasi 4H-yhdistyksestä (www.4h.fi) tai Suomen 4H-liiton kehityspäälliköltä Virpi Skippari-Vilminkolta (09) 7512 4250, virpi.skippari-vilminko@4h-liitto.fi.

Liite 1: Vastauksia

1. Aktiivinen yritteliäisyys

9. Elokuva Ruokala Lokki

- A.** Sachie haluaa tarjota ruokalassaan japanilaista perusruokaa. Hän ei halua tarjota japanilaisen ruokakulttuurin tunnetuimpia tuotteita kuten esimerkiksi sushia ja sakea. Sachie ajattelee suomalaisten arvostavan hyvää perusruokaa ja siksi hän halusi perustaa ruokalan, ei varsinaista ravintolaa.
- D.** Japanilaiset käsitykset perhe-elämästä ja naisten työssäkäynnistä ovat perinteisempiä kuin suomalaiset käsitykset. Japanissa naiset useimmiten jättävät työelämän mennessään naimisiin tai viimeistään saadessaan lapsia.
- E.** Ruokala Lokki on kalustettu Artekin pöydin ja tuolein, astiat ovat Iittala Groupiin kuuluvien Iittalan, Arabian ja Hackmannin. Useat elokuvan henkilöistä ovat pukeutuneet Marimekon vaatteisiin.

2. Vastuullinen yritteliäisyys

14. Arvonlisävero

- A.** Tuotteen hintaan lisättävä arvonlisävero on $2 \text{ €} \cdot 0,17 = 0,34 \text{ €}$. Asiakkaan maksama hinta on $2 \text{ €} + 0,34 \text{ €} = 2,34 \text{ €}$.
- B.** Ostohetkellä lyijytäteknän arvonlisäveroton hinta on $1 \text{ €} : 1,22 \approx 0,82 \text{ €}$. Voitto lyijytäteknästä halutaan $0,50 \text{ €}$. Tuotteen myyntihinnaksi kioskissa tulee $(0,82 \text{ €} + 0,50 \text{ €}) \cdot 1,22 \approx 1,61 \text{ €}$.
- C.** Juustopaketin arvonlisäveroton hinta on $3,50 \text{ €} : 1,17 \approx 2,99 \text{ €}$. Juustopaketin hinnan arvonlisäveron osuus on $2,99 \text{ €} \cdot 0,17 \approx 0,51 \text{ €}$.
- D.** 30 leivästä arvonlisäveroa on peritty asiakkailta $30 \cdot 0,34 \text{ €} = 10,20 \text{ €}$. Arvonlisäveroa on maksettu
 - juustopaketista $3,5 \text{ €} - 2,99 = 0,51 \text{ €}$
 - kahdesta kurkusta $0,44 \text{ €}$
 - paketista margariinia $0,28 \text{ €}$
 - kinkkupaketista $0,42 \text{ €}$
 - kahdesta leipäpaketista $0,80 \text{ €}$
 - Yhteensä $2,45 \text{ €}$

Yrittäjä saa vähentää toiselle yrittäjälle maksamansa arvonlisäveron tilittäessään arvonlisäveroa valtiolle. Valtiolle tilittää arvonlisäveroa $10,20 \text{ €} - 2,45 \text{ €} = 7,75 \text{ €}$.

- E.** Arvonlisävero vaikuttaa asiakkaan eli kuluttajan tuotteesta maksamaan hintaan ja hän maksaa arvonlisäveron. Yrittäjä toimii ainoastaan arvonlisäveron perijänä.

15. Yritykset, kotitaloudet ja palvelut

- A.** Tehtävässä painotetaan oppilaan perusteluita ja yhteistä keskustelua julkisten palveluiden suhteesta yrityksiin ja kotitalouksiin. Keskeistä on huomata, että yritykset ja kotitaloudet maksavat molemmat veroja sekä hyötyvät julkisista palveluista.
- B.** Palkkakustannusten ja verojen lisäksi yrityksellä on kuluja mm.
- raaka-aineista
 - toimitiloista
 - laitteista
 - veloista (korot)
- C.** Menoillaan yritys työllistää toisia yrityksiä ja kotitalouksia sekä julkisia palveluita.
- D.** Yrityksen tarkoituksen on tuottaa omistajilleen voittoa. Jos yritys tuottaa tappiota, yrityksen tulee pyrkiä leikkaamaan menojaan. Esimerkiksi raaka-aineita voidaan vaihtaa halvempiin. Seurauksena voi kuitenkin olla tuotteiden laadun huonontuminen. Myös työvoimakuluja voidaan leikata tekemällä irtisanomisia. Tällöin kuitenkin jäljelle jäävien työmäärä saattaa kasvaa ja työssä jaksamisesta tulee ongelmallista. Lisäksi irtisanotut joutuvat etsimään uusia töitä. Yritys voi myös ottaa lainaa uusiin investointeihin ja etsiä uusia markkinoita esimerkiksi ulkomailta.

3. Aktiivinen tavoitteellisuus

3. Arvaa, mikä työ!

- Kuvaus 1: Lainausta on lentoemäntä Nana Gudmundssonilta, 33. Hän on työskennellyt Finnairilla ja brittiläisellä MyTravel-lomalentoyhtiöllä.
- Kuvaus 2: Lainausta on jalkapalloilija Hetemaj Perparimilta, 20. Hän on jalkapalloseura AEK Ateenan keskikenttäpelaaja. Aiemmin hän on pelannut HJK:ssa. Hän kuuluu Suomen alle 21-vuotiaiden maajoukkueeseen.
- Kuvaus 3: Lainausta on näyttelijä Pamela Tolalta, 25. Hän on näytellyt elokuvissa, tv-sarjoissa ja kuunnelmissa. Seuraavaksi hän näyttelee Teatteri Jurkassa. Hän on pitänyt myös valokuvanäyttelyn, joka on julkaistu myös kirjana.
- Kuvaus 4: Lainausta on nuorisiohjaaja Harri Anttilalta, 31. Hän on työskennellyt Helsingin Harjun nuorisotalossa, nuorisotyössä Järvenpäässä ja järjestöissä.

4. Luova yritteliäisyys

7. Kartta eri näkökulmista

1. **karttakuva:** Asia-keskeinen maailmankartta.
2. **karttakuva:** Etelä-pohjoinen-suunnassa kuvattu maailmankartta, jota kutsutaan usein down-under-kartaksi, koska eurooppalaisesta näkökulmasta maailma on niissä ikään kuin ylösalaisin.
3. **karttakuva:** Vinokulmainen lieriöprojektio maailmankartasta (Cylindrical Equal-Area Projection Oblique Case). Maapallo on projisoitu lieriön avulla. Karttaprojektion erityispiirre on, että se pyrkii pitämään maanosien koot toistensa suhteen oikeina. Tavallisempaa on, että maailmankartassa pyritään pitämään maanosien muodot oikeanlaisina, jolloin niiden kokosuhteet vääristyvät. Keskustelkaa siitä, kumpi tärkeämpää: maanosien muoto vai kokosuhde. Keskustelkaa myös vaihtoehtoihin liittyvästä näkökulmasidonnaisuudesta ja poliittisista seurauksista.

8. Ideoita ja innoituksia luonnosta

- A. Insinööri George de Mestral keksi tarranauhan. Peukalon kynnen kokoisessa palassa tarranauhaa on noin 750 koukua ja 12500 silmukkaa.
- D. Muutamien esimerkissä mainittujen luonnonmateriaalien perusteella on kehitelty sovelluksia ihmisen käyttöön.
 - Kävyn suomuja on käytetty toimintamallina suunniteltaessa kangasta, joka on yhtä aikaa hengittävä ja veden pitävä. Kävyn suomut painuvat kiinni kosteassa ja avautuvat kuivalla säällä.
 - Vaahteran siemenen rakenne on toiminut esimerkkinä suunniteltaessa ensimmäisiä lentokoneen peräsimiä.
 - Voikukan hede toimi Leonardo da Vincille mallina laskuvarjosta vuonna 1485. DaVincin suunnittelema laskuvarjolla tosin ei vielä kukaan hypännyt. Syynä lienee ollut se, ettei tuohon aikaan vielä ollut lentokoneita, joista hypätä laskuvarjolla. Ensimmäisen laskuvarjo hypyn toteutti ranskalainen André Gardnerin vuonna 1797. Hän hyppäsi 680 metrin korkeudelta.

Liite 2: Ryhmätyöskentely

2. Harjoitusryhmätyö

- A. Yrittänyttä ei laiteta
- B. Työ tekijäänsä kiittää
- C. Kun on tahtoo niin on taitoo

Liite 2: Ryhmätyöskentely

Ryhmätyöskentely on keskeinen yrittäjyyskasvatuksen työmuoto, jossa harjaantuvat muun muassa yhteistyö- ja vastuunottotaidot. Ryhmätöihin tottumattomille oppilaille se voi olla vaikeampaa kuin itsenäinen työskentely. Ennen ryhmätöiden aloittamista onkin tärkeää keskustella siitä, mitä ryhmätyöskentely on ja miten se eroaa itsenäisestä työskentelystä sekä tehdä pieniä ryhmätyöharjoituksia. Nuorten on tärkeää oivaltaa, että ryhmätyö on yhteistyötä, jossa kaikki ryhmän jäsenet ovat vastuussa toisilleen – eivät ainoastaan itselleen.

Ryhmätyöharjoituksia

1. Hyvä ja huono ryhmätyöskentely

A. Miettikää itsenäisesti

- kolme hyvään ryhmätyöskentelyyn liittyvää asiaa ja
- kaksi huonoon ryhmätyöskentelyyn liittyvää asiaa.

B. Muodostakaa neljän hengen ryhmät.

C. Kertokaa ryhmässä ajatuksenne hyvästä ja huonosta ryhmätyöskentelystä.

D. Mikä on mielestänne tärkein hyvään ryhmätyöskentelyyn liittyvä asia?

E. Keskustelkaa siitä, miten huonoa ryhmätyöskentelyä voi välttää.

2. Harjoitusryhmätyö

Voitte tehdä minkä tahansa oppiaineeseen liittyvän tehtävän ryhmätyönä tai oheisen esimerkin. Tehtävä 2 toimii pohjatuksena oman ryhmässä osallistumisen arvioimiselle.

Alla on kolme yrittämiseen liittyvää sananlaskua. Sananlaskujen kirjaimet ovat järjestäytyneet uudella tavalla. Selvittäkää ryhmässä, mistä suomalaisista sananlaskuista on kysymys ja mitä ne tarkoittavat.

A. Liitettyä täyteni rata

B. Jänö eksy itki iätä tätä

C. Unoha notkot Aino otti noin

3. Arvioi omaa ryhmätyöskentelyäsi

A. Kuvaile, miten ryhmänne toimi edellisessä tehtävässä.

B. Miten osallistuit ryhmätyöskentelyyn?

Ryhmätyö harjoitukset soveltuvat esimerkiksi kielten tuntien keskusteluharjoituksiksi.

Ks. Liite 1: Vastauksia.

C. Jaoitteko töitä ryhmässä? Miten teitte työnjaon? Mitä asioita kukin teki?

D. Olitko aktiivinen vai passiivinen ryhmän jäsen?

Keskustelkaa luokassa siitä, auttoiko ryhmätyöskentely tehtävän tekemisessä. Miksi ryhmätyö auttoi tai ei auttanut? Mitä asioita ryhmätyöskentelyssä täytyy muistaa, jotta ryhmä toimisi mahdollisimman hyvin?

4. Kotitehtävien yhteissuoritus

Tässä yhteistoiminnallisessa kotitehtävien kuulustelussa kaikki oppilaat joutuvat ottamaan vastuullisen roolin ryhmässä. Ryhmän jäsenet ovat vastuussa toisilleen kotitehtävien osaamisesta. Jos kaikki ryhmässä ovat opetelleet läksyn jo etukäteen, ryhmällä ei ole vaikeuksia suorittaa tehtävää. He voivatkin käyttää valmistautumisaajan varmistamalla, että kaikki osaavat myös aiheeseen liittyvät pikkutiedot. Jos joku ryhmästä heittäytyy vapaamatkustajaksi eli luottaa siihen, että muut opettavat asian hänelle tunnilla, ryhmä joutuu käyttämään aikaansa perusasioihin.

Anna seuraavalle oppitunnille kotitehtävä, joka kuulustellaan yhteistyönä seuraavalla tavalla.¹

- Kotitehtävien kuulustelua varten kaikille ryhmän jäsenille annetaan numero. Jos oppilaita on ryhmässä neljä, jokaisessa ryhmässä on numero 1, 2, 3 ja 4.
- Kotitehtävien kuulustelua varten anna tehtävä, joka on muotoa ”varmistaa, että jokainen ryhmäsäsi osaa...” Esimerkiksi kielten tunneille kuulusteltava kotitehtävä voi olla jokin kielioppisääntö tai tiettyyn aiheeseen liittyvä sanasto.
- Kunkin oppilaan tehtävänä on varmistaa, että osaa läksyn itse ja toiset ryhmässä osaavat läksyn.
- Kun ryhmät ovat työskennelleet tehtävän vaatiman ajan, pyydä esimerkiksi kaikkia numeron kolme saaneita viittaamaan.
- Valitse yksi kolmosista vastaajaksi. Muut kolmoset voivat täydentää vastausta.
- Numero kolmosen antama vastaus katsotaan osoitukseksi kaikkien ryhmän jäsenten tiedoista.

5. Mitä on ryhmätyöskentely?

Tehtävän neljä yhteydessä on hyvä keskustella ryhmätyöskentelyn vastuullisuudesta. Pohtikaa, mitä eroja ryhmätyöskentelyllä on verrattuna itsenäiseen työskentelyyn. Tuo esille, että ryhmätyöskentelyssä kaikinpuolinen vastuullisuus lisääntyy. Edellisen tehtävän tapa kuulustella kotitehtäviä toimii esimerkkinä vastuun tuntemisesta ryhmässä.

Voitte keskustella esimerkiksi seuraavien väitteiden avulla. Perustelkaa, oletteko samaa vai eri mieltä.

- A. Ryhmätöissä pääsee helpommalla.
- B. Ryhmätöissä saa auttaa muita ja saa muilta apua.
- C. Ryhmätöissä jaetaan tehtävät, jonka jälkeen kukin hoitaa osansa itsenäisesti.
- D. Ryhmätöissä tärkeintä on asioista yhdessä sopiminen.
- E. Ryhmätöissä joutuu suostumaan muiden päätöksiin.
- F. Ryhmässä kaikkien täytyy tuntea vastuunsa muita ryhmän jäseniä kohtaan.
- G. Ryhmätyöt onnistuvat vain, jos ryhmässä on hyviä ystäviä.
- H. Ryhmässä syntyy ideoita, joita ei muuten syntyisi.

6. Valmistautuminen laajoihin ja pitkäkestoisiin ryhmässä tehtäviin projekteihin

Saman ryhmän oppilailla voi olla hyvin erilaisia tavoitteita oppiaineen ja koulunkäynnin suhteen. Ryhmätyön aihe voi olla jollekin lähellä vapaa-ajan harrastuksia ja omia kiinnostuksen kohteita, jolloin hän on motivoitunut käyttämään runsaasti myös vapaa-aikaansa ja tekemään ylimääräisiä töitä. Jollekin toiselle puolestaan ryhmätyö näyttäytyy vain yhtenä pakollisena pahana muiden koulutöiden joukossa. Lisäksi itsenäiseen työskentelyyn tottuneilla oppilailla voi olla hyvin erilaisia työskentelytapoja.

Oppimista ja ryhmän itsenäistä työskentelyä auttaa, jos ryhmän yhteisistä työtavoista ja säännöistä on sovittu etukäteen. Kun olette muodostaneet ryhmät, keskustelkaa oheisten kysymysten avulla ryhmän työskentelytavoista.

- Mikä on ryhmän jäsenten mielestä mielenkiintoista ryhmätyön aiheessa?
- Mitä ryhmän jäsenet haluaisivat oppia aiheesta?
- Mikä on ryhmän yhteinen tavoite ryhmätyölle?
- Millaisiin työskentelytapoihin ryhmän jäsenet ovat tottuneet? Kumpi sanonta kuvaa paremmin ryhmän jäsenten suhtautumista koulutöihin ”varhainen lintu madon nappaa” vai ”älä tee tänään mitään, minkä voit jättää huomiseksi”?
- Mitä ovat kumpaankin toimintatapaan liittyvät edut ja haitat? Mainitkaa kumpaankin ainakin kaksi asiaa.
- Minkä verran ryhmän jäsenet ovat suunnitelleet käyttävänsä koulun ulkopuolista aikaa ryhmätyöhön?
- Mitä sellaisia asioita ryhmän jäsenillä on, jotka vaikeuttavat ajankäyttöä? (Esimerkiksi muut koulutehtävät, harrastukset, lemmikit, television katselu jne.)
- Mitä ovat yhteiset työskentelytavat, joilla päästään yhteiseen tavoitteeseen?
- Miten ryhmä huolehtii siitä, että kaikki ryhmässä tietävät, mitä toiset ovat tekemässä?

- Miten ryhmä huolehtii siitä, että kaikilla on sama ryhmätyön aiheeseen liittyvä tieto?
- Mitä ongelmia ryhmätyöskentelyssä voi tulla?
- Miten nämä ongelmat ratkaistaan?

Ryhmän säännöt

Kootkaa yhteen ryhmien vastauksia. Kootkaa parhaista ratkaisuista kullekin ryhmälle sopivat säännöt. Jos jokin ryhmä on eri mieltä jostain säännöstä, he voivat muokata sääntöä ryhmänsä tilanteeseen paremmin sopivaksi.

Esimerkkejä tietolähteistä:
Tietokannat ja portaalit (www.kirjastot.fi, www.suomi.fi, www.makupalat.fi), verkkolehdet (www.sanomalehdet.fi, www.yle.fi/lehtihuone), tietosanakirjat, museot ja asiantuntijoiden haastattelut.

Liite 3: Tiedonhaku ja lähdekriittisyys

Yrittäjyyskasvatuksellinen opetusmetodi kannustaa oppilasta etsimään tietoa ja arvioimaan sitä. Tehokkaaseen ja tulokselliseen tiedonhakuun oppiminen voi viedä runsaasti aikaa. Aina ennen tiedonhaun aloittamista onkin hyvä käsitellä tiedonhaun eri vaiheita ² sekä puhua lähdekriittisyydestä.

Tiedonhaun vaiheet

1. Aiheen määrittely ja rajaaminen

On vaikeaa löytää tietoa aiheesta, josta ei entuudestaan tiedä mitään. Tiedonhaun helpottamiseksi ensimmäiseksi kannattaa hahmotella mitä asiasta jo tiedetään. Hyviä keinoja tähän ovat muun muassa avainsanojen poimiminen, käsitekarttojen tekeminen sekä keskusteleminen aiheesta. Pyrkikää vastaamaan kysymyksiin: Mitä tiedän aiheesta ennakolta? Mitä haluan tietää lisää?

2. Tiedonlähteet

Tiedonlähteiden määrä voi toisinaan vaikuttaa uuvuttavan suurelle. Oikeantyyppistä tietolähdettä voi pyrkiä haarukoidaan esimerkiksi seuraavien kysymysten avulla:

- Mistä voisi hankkia tietoa aiheesta?
- Mikä taho tietää asiasta tai tuottaa tietoa aiheesta?
- Millaisia tiedonlähteitä ja tiedonhankintatapoja on aiemmin käytetty? Mitä ei ole vielä käytetty?
- Millaiset lähteet olisivat tähän projektiin sopivia?
- Mitä tiedonlähteen tulisi sisältää, jotta se tarjoaisi vastauksia kysymyksiin?

3. Hakusanojen ideointi ja haun tekeminen

Hakusanojen ideoinnissa omat aihetta kuvaavat avainsanat ja kysymykset muokataan ilmauksiksi, joiden avulla on mah-

dollista etsiä aihetta käsittelevää materiaalia. Toisin sanoen mietitään, millaisia sanoja ja sanayhdistelmiä tekstien kirjoittajat ovat käyttäneet. Hakusanojen ideoinnissa auttavat esimerkiksi:

- omat pohjatiedot asiasta
- asiasanastot tai sanakirjat
- jo löydetty lähteet, millaisia sanoja niissä on käytetty kuvaamaan asiaa
- synonyymien ja vastakohtien etsiminen tiedossa oleville hakusanoille.

Hakusanoja on usein hyödyllistä katkaista taivutusmuotojen ja yhdyssanojen huomioimiseksi. Hakusanoja kannattaa myös yhdistellä eri komennoinnilla:

- Hakutermien on esiinnyttävä yhdessä: AND tai JA
- Jokin hakutermeistä: OR tai TAI
- Hakutermi ei saa esiintyä: NOT tai EI
- Kun hakusanojen on esiinnyttävä halutussa järjestyksessä, käytä lainausmerkkejä: esim. ”osallistuva kansalaisuus ”

4. Hakutuloksen arviointi

Hakusanoja ja lausekkeita voi joutua muokkaamaan sen mukaan, tuliko tuloksia liikaa, liian vähän, aiheen vierestä vai tuliko nollatulokset. Tällöin kannattaa kiinnittää erityisesti huomiota hakusanoihin, hakusanojen katkaisuun, hakusanoista tehtyihin yhdistelmiin sekä lähteeseen, josta tietoa hakee.

5. Tiedon käyttö

Kun tietolähteet ovat löytyneet, on hyvä palauttaa taas mieleen, mitä olivat alkuperäiset kysymykset, mihin tietoa haettiin. Erityisesti tulee kiinnittää huomiota siihen, mikä löydettyissä lähdeteksteissä on oleellista omien kiinnostuksen kohteiden kannalta. Millaista eri lähteistä löydetty tieto on? Miten lähdetietoa käytetään omassa projektissa?

Lähdekriittisyys

Tiedonhaun yhteydessä oppilaille on tärkeää korostaa lähdekriittisyyttä. Kaikki tietolähteet eivät ole keskenään samanarvoisia ja on tärkeää oppia erottamaan hyvä ja huono tietolähde.

Tehtäviä lähdekriittisyyden harjoitteluun:

- Pohtikaa, mitä on objektiivinen tieto ja miten se eroaa näkökulmasidonnaisesta tiedosta.
- Etsikää internetilähteistä tai painetuista lähteistä tekijä tai julkaisija. Arvioikaa tekijän tai julkaisijan luotettavuutta. Etsikää tarvittaessa lisää tietoa tekijästä

2 Liitteessä 3 käsitellyt tiedonhaun vaiheet perustuvat Marika Puputin ja Kai Halttusen (2004) artikkeliin Tiedonhaun työkalupakki. Teoksessa Liisa Niinikangas (toim.) Kotipihasta maailmalle. Helsinki: BTJ Kirjastopalvelu.

tai julkaisijasta. Miten tulee suhtautua tietolähteeseen, jossa ei ole näkyvillä tekijää tai julkaisijaa?

- Valitkaa jokin painettu tai sähköinen julkaisu. Kiinnittäkää huomiota siihen, mihin tarkoitukseen julkaisu on tehty. Onko julkaisulla esimerkiksi tiedotuksellinen tai uuden tiedon julkistamiseen perustava tarkoitus? Liittyykö julkaisuun viihteellisiä tai kaupallisia tarkoituksia? Miten julkaisun tarkoitus vaikuttaa tiedon luotettavuuteen?
- Vertaillkaa viranomaisten julkaiseman internetsivustoa ja yksityisen henkilön julkaisemaa sivustoa. Miten sivustot eroavat toisistaan? Miten sivustoilla oleva tieto eroaa toisistaan? Kumpi sivusto on luotettavampi tietolähde? Miksi?
- Millaista tietoa on keskustelupalstoilla? Mihin tarkoitukseen keskustelupalstojen tietoa voi hyödyntää? Mitä rajoituksia on keskustelupalstoilla olevalla tiedolla?

Liite 4: Haastattelun tekeminen

Hyvä tapa hankkia tietoa on haastatella asiantuntijaa. Asiantuntija on henkilö, jolla on runsaasti tiettyyn alaan tai asiaan liittyvää tietoa. Asiantuntijaa haastatteleamalla voit saada tietoa, jota ei löydy kirjoista. Tieto voi liittyä esimerkiksi oman paikkakuntasi historiaan, haastateltavan kokemuksiin ja mielipiteisiin tai muuhun tietoon, jota haastateltavalla on. Haastattelu on myös hyvä tapa elävöittää esimerkiksi ryhmätöitä. Esimerkiksi vanhemmat ihmiset, yrittäjät, kansalaisjärjestöjen edustajat, opiskelijat tai jonkin alan harrastajat soveltuvat hyvin haastateltaviksi.

1. Ennen haastattelua:

- A.** Mieti, soveltaisiko asiantuntijan haastatteleminen tiedonhankintamuodoksesi. Kuka tai millainen henkilö voisi toimia haastatteluasi varten asiantuntijana. Miten voit tavoittaa kyseisen asiantuntijan?
- B.** Kun olet keksinyt sopivan henkilön asiantuntijaksesi, tiedustele, olisiko hänellä aikaa haastattelulle. Mieti, mikä on paras tapa ottaa häneen yhteyttä. Soitatko hänelle, lähetätkö hänelle sähköpostia vai käytkö hänen luonaan?
- C.** Mieti, miten esität haastattelupyyntösi. Kysy, milloin hänelle sopisi. Muista olla kohtelias ja kerro selkeästi, mistä haastattelussasi on kysymys. Kerro, miksi haluat haastatella häntä ja mistä asioista olet kiinnostunut.

2. Haastatteluun valmistautuminen:

- D.** Mitä enemmän tiedät asiasta, sitä paremman haastattelun saat. Ota asiasta mahdollisimman paljon selville. Haastatte-

lussa voit kysyä asiantuntijaltasi asioita, joita et ole ymmärtänyt tai joihin kaipaisit lisätietoa.

- E.** Mitä asioita haluat kysyä asiantuntijalta? Kirjoita ylös kaikki mahdolliset asiat, jotka sinulle tulevat mieleen.
- F.** Muotoile sinua kiinnostavat asiat selkeiksi kysymyksiksi. Vältä kysymyksiä, joihin voi vastata ”kyllä” tai ”ei”. Kysy yhdessä kysymyksessä vain yksi asia. Se helpottaa haastateltavaa.
- G.** Kysymyksiä kannattaa miettiä mahdollisimman paljon. Mieluummin liikaa kysymyksiä kuin liian vähän. Jos aika loppuu kesken, voit jättää jotain kysymättä.
- H.** Tee haastattelua varten kysymyspaperi, jossa on kysymysten alla runsaasti tilaa. Haastattelussa voit kirjoittaa haastateltavan vastaukset tyhjään tilaan. (Äänitä haastattelu, mikäli mahdollista. Muista kuitenkin kysyä haastateltavalta lupa äänitykseen.)

3. Haastatteleminen

- I.** Esitä kysymykset haastateltavallesi kuuluvalla äänellä. Muista katsoa häntä silmiin.
- J.** Joskus haastateltava puhuu asioista, joista haastattelija oli ajatellut kysyä vasta myöhemmin. Voit kysyä suunnittelemasi kysymyksen joka tapauksessa.
- K.** Tee haastattelun aikana tarkentavia kysymyksiä, esimerkiksi miksi- ja miten-muotoisia kysymyksiä. Kysy haastateltavalta uudestaan, jos et ymmärrä jotakin asiaa.
- L.** Haastattelemista kannattaa harjoitella. Pyydä kaveriasi, sisikoasi, veljeäsi tai vanhempaasi haastateltavaksesi.

4. Haastattelun jälkeen

- M.** Mieti mahdollisimman pian haastattelun jälkeen, mitä asiantuntijasi vastasi kysymyksiisi. Jos et ehtinyt kirjoittaa kaikkea muistiin haastattelun aikana, täydennä muistiinpanojasi heti haastattelun jälkeen.
- N.** Mieti paras tapa raportoida haastattelustasi. Kirjoitatko siitä jutun, kerrotko suullisesti haastattelustasi vai elävöitätkö tekstiäsi haastateltavan kertomuksilla?

Liite 5

Helsingin Sanomat - Mielipide - 3.2.2007

Kuluttajan valinnat vaikuttavat yritysten toimintaan

Kuluttajan pitää myös olla valmis maksamaan enemmän siitä, että saa kuluttaa mieleisellään yhteiskuntavastuulla tuotettuja tavaroita ja palveluita. ” 1

Ministeri Erkki Tuomioja peräsi Metsäteollisuusinstituutin tilaisuudessa entistä sitovampia ja lainsäädäntöön perustuvia normeja yritysten yhteiskuntavastuulle (STT 27.1.). 2

Tällainenkin mahdollisuus saattaisi olla tarpeellista selvittää - miksipä ei. Ilman selvitystäkin voidaan kuitenkin todeta, että kaavailtaessa yritysten ”pakottamista” yhteiskuntavastuuseen laein ja asetuksin mennään todennäköisesti vikaan. 3

Emme itse olleet kuulemassa Tuomiojan esitystä, mutta ilmeisesti yhtenä hänen ajatuksenaan on, että vapaaehtoiset ja suositusluonteiset sopimukset ja menettelyt eivät riitä yritysten yhteiskuntavastuun varmistamiseksi. Tarvittaisiin siis sitovampaa säännöstöä selvine, valvottuine ja sanktioituine normistoineen. 4

Silmiinpistävän ongelma ajatuksessa liittyy kansainvälisiin pääomamarkkinoihin. Yritystoiminta vaatii pääomaa, ja nykyään pääomat liikkuvat ketterästi kansainvälisillä markkinoilla. 5

Yksittäisessä valtiossa toimivat yritykset ovat erittäin riippuvaisia kansainvälisten pääomamarkkinoiden toimintatavoista. 6

Sijoittajilla on kansainvälisellä tasolla taipumus tulkita yritystoiminnalle lisärajoituksia tuovat lait ja asetukset riskien kasvuksi ja liiketoimintamahdollisuuksien kaventumiseksi. 7

Jos yksittäisessä valtiossa aletaan säännellä yritystoimintaa - esimerkiksi yritysten ”yhteiskuntavastuuta” - entistä sitovammin, pääoma alkaa herkästi karttaa kyseistä maata hakeutuen sääntelyltään vapaampiin maihin. Samalla yritystoiminta kyseisessä maassa vaikeutuu entisestään. 8

Toki esimerkiksi Suomi voisi puhua yhteiskuntavastuun sitovamman sääntelyn puolesta Euroopan tasolla, jotta kaikissa EU-maissa otettaisiin käyttöön yhtenevä, sitovampi sääntely. 9

Mutta edes tilanteessa, jossa EU:ssa jonkin ihmeen kaupalla löydettäisiin yhteisymmärrys aiheesta, ongelma ei poistuisi. Pääoma voi aina hakeutua ja yritystoiminta keskittyä yhä enemmän Euroopan ulkopuolelle - kuten jo tapahtuukin. 10

On huomattava, että perusteluna sitovammalle yhteiskuntavastuun sääntelylle Tuomioja viittaa siihen, että kuluttajien kielteiset reaktiot yritysten yhteiskuntavastuuttomuuteen jäävät usein kustannuksiltaan vähäisemmiksi kuin vastuuttomuudesta saatava hyöty. 11

Toisin kuin Tuomioja ilmeisesti käsittää, nimenomaan kuluttajien väristyneet reaktiot ovat kuitenkin se ydinasia, johon pitäisi puuttua - ei asia, joka tulee ottaa annettuna, tai asia, jolle ei voisi mitään tehdä. 12

Suomalaisia, kuten länsimaisia kuluttajia yleisemminkin, leimaa nykyisin tietynlainen kaksinaismoraali. 13

Ihmiset ovat mielellään peräänkuuluttamassa, että yritykset kotimaassa olisivat yhteiskuntavastuullisia ja kasvattaisi-

vat muun muassa tuotantoa ja työllisyyttä. Mutta toisaalta ostetaan ja kulutetaan sumeilemattoman auliisti edullisia, eri puolilla maailmaa halvalla tuotettavia tavaroita ja palveluita eikä olla valmiita maksamaan senttiäkään enempää kotimaassa tuotetuista vastaavista. 14

Moni suomalainen kritisoi herkästi Finnairia suomalaisten työntekijöiden etujen kaventamisesta, mutta ei ole internettistä halvimpia lomalentoja etsiessään valmis maksamaan Finnairille yhtään enempää siitä, että tämä olisi ”vastuullinen” ja säilyttäisi suomalaisten työntekijöidensä suuret palkat. 15

Moni kritisoi myös Perlostä ja UPM:ää tuotannon lopettamisesta Suomessa, mutta tulee tuskin kännykkää tai kopiopaperia ostaessaan tai käyttäessään ikinä kysyneeksi, onko kännykkä tai paperi tuotettu ”vastuullisesti” Suomessa vai ei. 16

Teollisuutta kritisoidaan yleisesti ilmastomuutoksen aiheuttamisesta, mutta silti lyhyetkin matkat ajetaan yksityisautolla. Ihmiset eivät siis näe sitä olennaista yhteyttä, joka yritystoiminnan ja oman kuluttamisen välillä on - ja siten yritystoiminnan vastuullisuuden ja oman vastuullisuuden välillä. 17

Valtion tulisikin keskittyä siihen, että kansalaiset tehtäisiin tietoisemmiksi tästä yhteydestä - sen sijaan, että pohdittaisiin yritysten sääntelyn lisäämistä. Edelleen tulisi keskittyä opettamaan kansalaisille, kuinka omilla kulutusvalinnoilla voi ja pitää vaikuttaa yritysten toimintaan ja siten niiden vastuullisuuteen. 18

Kuluttajan pitää myös olla valmis maksamaan enemmän siitä, että saa kuluttaa mieleisellään yhteiskuntavastuulla tuotettuja tavaroita ja palveluita. 19

Tätä kansalaisten kuluttamiseen liittyvän tietoisuuden lisäämisen ja neuvonnan työtä Suomi voisi ajaa myös EU-tasolla. 20

Mitä noihin ylivoimaisilta tuntuviin pääomamarkkinoihin taas tulee, myös niiden toimintaan voidaan yrittää vaikuttaa pitkällä aikavälillä - vaikka harva päättäjät ymmärtää tätä vakavasti pohtia. 21

Suuri osa pääomamarkkinoilla nyt liikkuvasta pääomasta on yksittäisten eurooppalaisten ja amerikkalaisten ihmisten säästöjä, eritoten eläkerahoja, joita sijoitetaan vuosikymmenten ajan heiltä kysymättä ja heidän puolestaan, heille tuntemattomiin kohteisiin. 22

Valtiovallan Suomessa ja muualla tulisi miettiä, pitäisikö kansalaisille antaa enemmän mahdollisuuksia ja vastuuta sijoittaa omia eläkerahojaan. Tällöin jokainen meistä voisi paitsi kulutus- myös sijoituspäätöksillään olla yhä enemmän vaikuttamassa yritystoiminnan muotoutumiseen sillä tavalla vastuulliseksi, kuin itse haluamme. 23

JAAKKO ASPARA, tutkija, Helsingin kauppakorkeakoulu

HENRIKKI TIKKANEN, professori, Helsingin kauppakorkeakoulu

Liite 6

Boulevardissa tehdään pitkää päivää

Helsingin Sanomat - Talous - 1.7.2006

ANNA KARISMO

Boulevard-yhtiön A&R manager Mikko Kalso ja marketing director Toni Tiusanen tunsivat toisensa jo kymmenvuotiaana Vantaalla.

Teinivuosina he harrastivat rapia ja hiphopia - urbaanikulttuurina - ja viettivät paljon aikaa tietokoneiden parissa.

Niinpä ei ollut mitenkään kummallista, että kaksikymmenvuotiaana he päättivät perustaa yrityksen. Vuoden 2004 lopussa syntyi BLVD Helsinki -digimediayhtiö, joka tekee verkkosivustoja ja mainoksia yrityksille.

Graafinen suunnittelija Kalso oli aiemmin suunnitellut verkkosivuja freelancerina seitsemän vuoden ajan. Yrityksen perustaminen oli helppoa, kun asiakaskuntaa oli jo olemassa.

Tiusanen tuli mukaan puhemieheksi, markkinoimaan. Hän hoitaa myös kirjanpidon.

"Yrittäjäksi ryhtymistä pidetään Suomessa liian suurena askeleena", Kalso pohtii samettinojatuolissa yrityksen toimistossa Mannerheimintieellä.

"Pelkäsini hyppääväni johonkin tuntemattomaan, mutta ihan tuttua tämä on ollut", Tiusanen säestää. "Olisi vaikeaa tehdä töitä jollekin vieraalle. Tässä voi toteuttaa omia ajatuksiaan."

Tiusanen sai isältään neuvoja yrityksen perustamisesta. Sen lisäksi tarvittiin toimitilat, tietokone ja ohjelmat. Nyt BLVD Helsingin asiakkaina on pieniä ja keskikokoisia yrityksiä ravintoloista lääkealan yrityksiin.

Ensimmäisenä toimintavuonna liikevaihtoa kertyi seitsemän tuhatta euroa. Tänä vuonna myynti kymmenkertaistuu, omistajat arvioivat.

"Ja ensi vuonna vauhti on sama", Tiusanen sanoo, mutta alkaa nauraa: "Tai ei, se on toiveajattelua."

BLVD laajentui maaliskuussa "harrastuspohjalta". Kalso ja Tiusanen perustivat BLVD:n kylkeen Boulevard

Records & Management -yhtiön ystävänsä Lauri Aallon kanssa.

Boulevard myy ja markkinoi urbaanimusiikkia - lähinnä rap-artistien ja tiskijukkien keikkoja ravintoloissa sekä levyjä. Heidän listoillaan on muun muassa usein Suomen parhaaksi dj:ksi valittu K2.

"Ystäväpiirissä alkoi olla paljon alan artisteja, ja viime vuonna ajattelimme, että olisi hyvä järjestäytyä."

Ensi vuodenvaihteessa yrityksen omistuspohjaa laajennetaan ja nimeksi tulee Boulevard Osakeyhtiö. K2 eli Kimmo Koivurinne liittyy mukaan neljänneksi osakkaaksi "hoitamaan dj-kuvioita".

Boulevard etsii myös uusia toimitiloja. Mieluiten Puna-vuoresta, omistajien nykyisiltä kotinurkilta. Isompiin tiloihin he haluaisivat levytysstudion.

Nyt rap-kappaleet levytetään pääosin kotistudioissa tai kilpailijoiden studioissa. Kalso ja Tiusanen eivät tosin mielellään puhu kilpailijoista. Se koetaan helposti liian hyökkääväksi.

"Tällä alalla on pienet piirit ja kaikki ovat kavereita."

Suomenkielisen rapin suosio on viime vuosina vähentynyt, mutta se ei yrittäjiä haittaa. Boulevardinkin tiskijukat soittavat keikoillaan pääosin yhdysvaltalaisista rapia.

"Yhtiötä ei perustettu rahan vuoksi! Kaveriporukka ja harrastus ovat tärkeimpiä. Me tykätään tästä meiningistä", Tiusanen sanoo.

Kun työ ja harrastus ovat sama asia, yksityiselämälle ei riitä aikaa. Tiusanen on pitänyt tänä kesänä kolme päivää lomaa, Kalso ei lainkaan.

"Tein kerran viikon ajan töitä aamukahdeksasta yöneljään", Kalso muistelee.

Tiusanen vilkaisee Kalsoa tietävästi.

"Tyttöystävämme eivät tästä tykkää. He luulevat, että me vain hengailaan täällä."